

Prikaz Drugog svjetskog rata u kinematografiji

Mandir, Veronika

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:135022>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest
Sveučilišni diplomski studij povijesti (jednopedmetni)

Veronika Mandir

Prikaz Drugog svjetskog rata u kinematografiji

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni diplomski studij povijesti (jednopedmetni)

Prikazi Drugog svjetskog rata u kinematografiji

Diplomski rad

Student/ica:

Veronika Mandir

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Branko Kasalo

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Veronika Mandir**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Prikaz Drugog svjetskog rata u kinematografiji** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 21. ožujka 2023.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Karakteristike ratnog filma	5
2.1. Prvi svjetski rat	6
2.2. Korejski rat	9
2.3. Vijetnamski rat	12
2.4. Irački rat i rat u Afganistanu	20
3. Karakteristike Drugog svjetskog rata na filmu	23
3.1. „Dobri rat“	24
3.2. Vojnici i časnici	26
3.3. Bitke i borbe	40
3.4. Oružje i tehnologija	43
4. SAD i prikazi Drugog svjetskog rata	47
4.1. <i>Schindlerova lista</i> (eng. <i>Schindler's List</i> , 1993.)	47
4.1.1. Sinopsis	47
4.1.2. Židovi u Njemačkoj i Poljskoj na početku rata te Krakovski geto	49
4.1.3. Film i stvarnost: preživljavanje	50
4.2. <i>Tora! Tora! Tora!</i> (1970.)	54
4.2.1. Sinopsis	54
4.2.2. Japanski napad na Pearl Harbor	55
4.2.3. Film i stvarnost: napad	57
4.3. <i>Spašavanje vojnika Ryana</i> (eng. <i>Saving Private Ryan</i> , 1998.)	60
4.3.1. Sinopsis	60
4.3.2. Dan-D: plaža Omaha	61
4.3.3. Film i stvarnost: plaža	63
5. Ujedinjeno Kraljevstvo i prikazi Drugog svjetskog rata	66
5.1. <i>Dunkirk</i> (2017.)	66
5.1.1. Sinopsis	67
5.1.2. Operacija <i>Dynamo</i>	68
5.1.3. Film i stvarnost: vojnici	69
6. Jugoslavija i prikazi Drugog svjetskog rata	72
6.1. <i>Bitka na Neretvi</i> (eng. <i>The Battle of Neretva</i> , 1969.)	72

6.1.1.	Sinopsis	72
6.1.2.	Operacija <i>Fall Weiss</i>	73
6.1.3.	Film i stvarnost: most	75
7.	Sovjetski prikazi Drugog svjetskog rata	78
7.1.	<i>Sudbina čovjeka</i> (rus. Судьба человека, translit. <i>Sudba cheloveka</i> , eng. <i>The Destiny of a Man</i> , 1959.).....	78
7.1.1.	Sinopsis	79
7.1.2.	Sovjetski ratni zarobljenici	79
7.1.3.	Film i stvarnost: zarobljenici.....	80
8.	Kineski prikazi rata protiv Japana	83
8.1.	<i>800</i> (pinyin: <i>Ba bai</i> , kin. 八百, eng. <i>The Eight Hundred</i> , 2020.).....	83
8.1.1.	Sinopsis	84
8.1.2.	Bitka za Šangaj: kopno	84
8.1.3.	Film i stvarnost: skladište	85
8.2.	<i>Grad života i smrti</i> (pinyin: <i>Nanjing! Nanjing!</i> , kin. 南京！南京！eng. <i>City of Life and Death</i> , 2007.)	88
8.2.1.	Sinopsis	88
8.2.2.	Masakr u Nankingu: početak	89
8.2.3.	Film i stvarnost: masakr.....	89
9.	Zaključak.....	92
10.	Popis literature	94
11.	Sažetak.....	101
12.	Summary.....	102

1. Uvod

Drugi svjetski rat je već desetljećima neiscrpna inspiracija za mnoge autore pisane riječi te vizualnih i auditivnih djela u cijelome svijetu. Koliko je knjiga napisano, koliko pjesama ispjevano, a koliko filmova i televizijskih sadržaja snimljeno vjerojatno se niti ne zna s obzirom na ekstenzivnost teme. Tijekom tog ratnog doba u kojem se kroz šest godina ratovanja, a ponegdje i dulje, izgubila svaka volja za životom, svako dostojanstvo čovjeka, svako pravo čovjeka na slobodu i mišljenje, svaka ravnopravnost, činilo se kao da je to doba bilo ono u kojem se to izgubljeno trebalo ponovno pridobiti i to porazom onih koji su to izgubljeno potisnuli i zabranili. Ovaj će diplomski rad obrađivati upravo Drugi svjetski rat i to kroz viđenje osam poslijeratnih filmova iz pet nacionalnih kinematografija koje su svojim političkim i vojnim usmjerenjem za vrijeme Rata bile na strani Saveznika: Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog Kraljevstva, Jugoslavije, Sovjetskog Saveza te Kine.

S obzirom na ekstenzivnost teme, sam je rad podijeljen na dva dijela: teoriju i filmove. Teorija se odnosi na narativ prva tri poglavlja koja se oslanjaju u najvećoj mjeri na američku i britansku produkciju i filmove, uz neke dodatne činjenice o jugoslavenskim, sovjetskim i kineskim filmovima i kinematografijama. Teorija bi trebala pružiti uvid u prikaze Drugog svjetskog rata na ekranu, kao i općeniti prikaz rata kroz neke druge sukobe. Filmovi se odnose na poglavlja naslovljena na pojedinu kinematografiju, a čiji se narativ oslanja samo na tu državu na koju se filmovi i odnose. Kroz te će se filmove pokušati prikazati koliko je rekonstrukcija rata bila vjerodostojna, pritom se oslanjajući na stvarnu situaciju i onu prikazanu na platnu. Poglavlja naslovljena na pojedinačnu kinematografiju su svaka podijeljena na tri dijela: sinopsis, povijesni događaj opisan u filmu i stvarnost prikazanu na filmu. Poglavlja naslovljena na sinopsis prepričavaju film i ono što se u njemu dogodilo, dok ono naslovljeno na neki povijesni događaj opisuje upravo taj povijesni događaj obrađen u filmu. No, s obzirom da su neki filmovi u velikoj mjeri opširni, da ne obrađuju samo jedan događaj te da bi analiza zauzela i više prostora od trenutno raspoloživog, za te je filmove odabran samo jedan događaj za koje smatram da bi pri gledanju filma ostao u sjećanju svakog gledatelja. Treći se dio analize filmova odnosi na uspoređivanje onoga što se dogodilo s činjenicama, potkrepljenima iz relevantne literature uz završni komentar. Promatrajući korištenu literaturu može se reći da je svako poglavlje imalo svoju vlastitu, no ono što je bilo uobičajeno koristiti jesu filmske baze podataka, napose ona *American Film Institutea*.

Filmovi ratnih sukoba 20. i 21. stoljeća koji prikazuju uspjehe ili neuspjehe pojedinih vojski uvijek sadržavaju propagandni element koji može biti usmjeren prema poticanju patriotizma i

promociji rata, ma koliko god to bizarno zvučalo, ali i prema antiratnom sentimentu koji ponekad može i naštetiti onoj vladi koja je dopustila da se vojne trupe ili vojna tehnika pojave na jednoj ili drugoj ratnoj strani. Ne može se zanemariti niti teži smjer prema kojem se kreće antiratna propaganda jer često ovisi o situacijama u društvu, politici i državi u kojoj se izrađuje, dok istodobno mora provjeravati „bilo naroda“ i kako bi on reagirao na uradak. Bi li to bio vrhunski film koji bi jasno ocrtao besmislenost ratovanja ili film koji graniči s povredom nacionalnih interesa zbog nekoliko scena koje prikazuju nešto što ne bi trebale? Količina patriotizma u filmovima isto ovisi o društvenim i političkim elementima razdoblja produkcije filma, ali u ovom slučaju može poslužiti ne samo kao poticaj za jačanje domoljublja i povezivanje s državom rođenja, već se može dogoditi da film posluži i kao motivacija za mobilizaciju mladih ljudi koji bi trebali postati dio vojne mašinerije. Potonji je razlog prilično čest u zadnjem desetljeću pošto politički i društveni problemi mijenjaju razmišljanja mladih koji radije žele utjecati na napredak i razvoj svoje zemlje i planeta na kojem žive, nego u uništavanju istih. Osim toga, ovakva vrsta filma može uzrokovati i kontraefekt ako je namjena filma očita, što može rezultirati ne samo lošim tehničkim rezultatima poput loše kritike, loših ocjena i slično, već i lošim prihvatom filma od strane publike koja bi mogla uočiti nekakvu „skrivenu“ svrhu.

Svaka nacionalna kinematografija ima vlastitu politiku pri stvaranju filmova pa tako i onih ratnog žanra. Oni bi trebali potaknuti ne samo domoljublje u gledatelju već i suosjećanje s likovima, borcima koji su možda preslika gledateljevog pretka s ove ili one strane. Emocije su možda bile jasnije u vremenu kada je veterana rata bilo više i kada su i oni sami gledali u kinima filmove koji su trebali biti približna preslika onoga što se stvarno dogodilo. Ali danas, danas ovaj svijet napušta sve više veterana, čije mnoge priče možda nikada nećemo imati priliku čuti, pročitati ili vidjeti na platnima i ekranima. Autor Kurt Vonnegut, i sam veteran Rata, je u svom antiratnom romanu „Klaonica 5“ preko glavnog lika Billyja Pilgrima naglasio kako Billy ne priča o Ratu. Billy nije bio jedini, jer je predstavljao milijune veterana iz, ne samo Drugog svjetskog, već i ostalih ratova i sukoba 20. stoljeća pa i onih ranije i kasnije. Umjesto veterana, o ratu su pričali filmovi koji su željeli odati počast tim pojedincima, ali i stvoriti vizualna djela koja će zauvijek ostati kao ona koja su pokušala rekonstruirati to vrijeme boli, razaranja, gubitka i smrti.

2. Karakteristike ratnog filma

Kada gledatelj pomisli na ratni film, riječi poput akcije, oružja, eksplozija i smrti su uobičajene i zapravo neka vrsta laičke identifikacije tog žanra. Ratni je film postao poznat, moglo bi se reći, još od onoga vremena kada su braća Lumière odlučila blagosloviti ovaj svijet sa zasigurno jednim od najvećih izuma u povijesti čovječanstva: kinematografom. Bilo dokumentarni ili igrani, prizori ratnih zbivanja 19., 20. i 21. su se stoljeća uvijek pokušavala zabilježiti ili su se zabilježila ovim izumom koji je kod gledatelja izazivao veću zadivljenost ili zapanjenost nego su to bile primjerice fotografije, zvukovni zapisi ili ilustracije.

Prvi sukob koji je bio predmetom izrade filma bio je onaj iz 1898. godine, poznatiji i kao Španjolsko-američki rat. Kompanije *Edison Manufacturing Co.*¹ i *American Mutoscope Co.*² su većinu tih kratkometražnih dokumentarnih i igranih filmova i snimale, a središnji su motivi tih prvih vizualnih djela bili američki vojnici koji su se borili protiv Španjolaca uz povremene prikaze bitnih pojedinaca rata poput pukovnika Teddyja Roosevelta i njegovih *Rough Riders*, koji su iskazivali svoju vojničku neustrašivost i nepogrešivost pri svakom zamahu sablje prema španjolskom neprijatelju.³

No osim ratne surovosti, filmovi uvijek moraju sadržavati obitelj, voljenu ženu ili sveopći osjećaj nužnosti da vojnici brani zastavu domovine za koju se bori. Bili ti aspekti nevidljivi ili sadržani samo u jednom *one-lineru*⁴ kojeg bi lik izgovorio ili jednoj fotografiji koju bi kamera prikazala, publika je trebala vidjeti razlog vojničke borbe i preživljavanja. Vratio se on iz rata ili poginuo na bojištu, vojnici će bližnji uvijek znati da njihov otac, sin ili muž bio/jest ratni heroj kojeg su svjesni i gledatelji ispred platna/ekrana u finalnim trenucima vrhunca radnje kada se otkriva sudbina junaka filma. Osim tih tehničkih i dramskih aspekata, ovaj se „uzorak“ razvijao i zahvaljujući političkom

¹ Neki od filmova koji prikazuju Španjolsko-američki rat u produkciji *Edison Manufacturing Co.: Shooting Captured Insurgents* (1898.), *Wreck of the Battleship 'Maine'* (1898.), *Burial of the 'Maine' Victims* (1898.), *9th Infantry Boys' Morning Wash* (1898.), *Roosevelt's Rough Riders Embarking for Santiago* (1898.), *U. S. Troops Landing at Daiquirí, Cuba* (1898.), *Raising Old Glory Over Morro Castle* (1899.), *U. S. Infantry Supported by Rough Riders at El Caney* (1899.), *Skirmish of Rough Riders* (1899.) Prema: R. Eberwein, 2007, 9–10. Ovi i ostali vezani filmovi se mogu vidjeti na službenoj stranici knjižnice američkog Kongresa: <https://www.loc.gov/collections/spanish-american-war-in-motion-pictures/?fa=contributor:thomas+a.+edison,+inc&sb=date> (pristup: 20. srpnja 2022.)

² Neki od filmova koji prikazuju Španjolsko-američki rat u produkciji *American Mutoscope Co.: Wounded Soldiers Embarking in Row Boats* (1898.), *President Roosevelt and the Rough Riders* (1898.), *Roosevelt's Rough Riders* (1898.). Prema R. Eberwein, 2007, 9–10. Ovi i ostali vezani filmovi se mogu vidjeti na službenoj stranici američkog Kongresa: <https://www.loc.gov/collections/spanish-american-war-in-motion-pictures/?fa=contributor:american+mutoscope+and+biograph+company&sb=date> (pristup: 20. srpnja 2022.)

³ R. Eberwein, 2007, 8–13.

⁴ Doslovni bi prijevod glasio „jedna rečenica“, no ona bi trebala biti značajne i pamtljive prirode. Neki popularni *one-lineri* su „This is Sparta!“, iz filma *300*; „I'll be back!“ iz filma *Terminator* ili „For Frodo...“ iz filma *Gospodar prstenova: Povratak kralja*.

narativu države koja je sudjelovala u ratu i koja financira to vizualno stvaralaštvo. U iduća će se tri poglavlja kratko promotriti takvi aspekti kod pet ratova: Prvom svjetskom ratu, Korejskom ratu, Vijetnamskom ratu, Iračkom ratu i ratu u Afganistanu.

2.1. Prvi svjetski rat

Prvi je svjetski rat uvijek na neki način gurnut u sjenu Drugog svjetskog rata. Zainteresiranost za ratna zbivanja tog „rata svih ratova“ u filmskom i televizijskom obliku nije niti približna onome koji je ostavio pustoš u svakom mogućem smislu. Razlozi se možda mogu pronaći u tome da Prvi svjetski rat nije bio toliko „opipljiv“ neeuropljanima kao Drugi, da su se u Drugom po prvi put upotrijebile dvije atomske bombe, da u Prvom nije postojao plan masovnog uništenja jednog naroda... Ali i da Prvi nije bio niti približno toliko medijski pokriven kao Drugi.

Još od Španjolsko-američkog rata, Amerikanci su počeli s njegovanjem „amerikanizma“, a ratovi su bili pozornica preko kojih su mogli izražavati svoj patriotizam i herojstvo. Unatoč tome što su službeno tek od 1917. godine zapravo i mogli iskoristiti tu pozornicu na europskom tlu, Amerikanci su uspjeli stvoriti i antiratne struje. Dok su se književnost i kiparstvo obrušavali protiv rata i njegovih posljedica, moderni mediji poput tiska, časopisa i filmova su uobličavali rat u nešto romantično, plemenito i herojski.⁵ Dok je Ernest Hemingway pisao antiratni uradak *Zbogom oružje*, Hollywood je snimao ratne filmove, poput prvog dobitnika *Oscara* za najbolji film *Krila* (eng. *Wings*, 1927., SAD), koji je romantizirao američke pilote koji su umirali za domovinu, bivajući rušeni od njemačkih strojnica i njemačkih letaćkih aseva.

Krah ratnih filmova dogodio se u razdoblju od 1919. do 1925. godine kada zapravo nitko više nije želio snimati takve filmove jer je publika postala zasićena pričama s tako negativnom i depresivnom tematikom, a i SAD je ušao u svoje „lude dvadesete“.⁶ Ako se i želio snimiti ratni film, filmski su studiji morali imati glumačku zvijezdu, koja će na filmu nositi teret glavnog lika, ili redatelja, koji je bio dovoljno veliko ime da se opravda sama namjera produciranja ratnog filma. Tada je to bio King Vidor koji je u suradnji sa šefom MGM-a Irvingom G. Thalbergom dobio priliku da snimi film prema priči Laurencea Stallingsa *Velika parada* (eng. *The Big Parade*, 1925., SAD), inače i samog ratnog vojnog invalida. Pošto je Vidor želio snimiti film koji bi prikazao mladog Amerikanca koji se našao u ratu, unatoč svojem mogućem pacifističkom ili patriotskom usmjerenju, Stallingsovo je neobjavljeno djelo bilo savršen predložak.⁷ Film je posjedovao dvije sekvence koje

⁵ M. T. Isenberg, 2008, 137–139.

⁶ M. T. Isenberg, 2008, 140.

⁷ M. T. Isenberg, 2008, 140–143.

su jednostavno, ali upečatljivo, prikazivale svu surovost rata: paradu vojnika u vozilima i na konjima upućenih na front⁸ te povratak tih istih vojnika iz rata s doživotnim traumama i podsjetnicima na borbe u obliku rana i amputiranih udova kao dio beskonačne kolone bolničkih vozila.⁹ Dvije parade: onih zdravih i živih na početku te onih ranjenih i mrtvih na kraju.

Unatoč tome što se tijekom tridesetih godina u Hollywoodu počelo s implementiranjem „pravila ponašanja“ sadržanim u Produkcijском kodeksu koji ratne filmove nije toliko smatrao „čistom zabavom“ (eng. *pure entertainment*), kao druge žanrove¹⁰, poput megapopularnih mjuzikala, *screwball* komedija i gangsterskih filmova¹¹, desetljeće je uspjelo donijeti jedno od najpoznatijih antiratnih uradaka. Bila je to adaptacija djela njemačkog pisca Erich Maria Remarqua *Na zapadu ništa novo* (njem. *Im Westen nichts Neues*, eng. *All Quiet on the Western Front*, 1930., SAD), u režiji Lewisa Milestonea. Dok je film u SAD-u dobio *Oscara* za najbolji film 1930. godine, u Weimarskoj je Njemačkoj uspio isprovocirati neredne koje je izazvao Joseph Goebbels, tada direktor propagande Nacionalsocijalističke njemačke radničke stranke. Nacisti su uz njegovu organizaciju bacali suzavce i puštali miševе u kino dvorane, prosvjedujući protiv „židovskog filma“, dok su u Reichstagu čak i raspravljali o tome treba li se nastaviti puštati film ili ne. U ovom je slučaju politika nadjačala umjetnost označivši film kao opasan i germanofobni. Film je uspio ostati u kinima tek šest dana, a zabranjen je 10. prosinca 1930. godine.¹² *Remake*¹³ istoimenog filma, ali u njemačkoj produkciji i režiji Edwarda Bergera, je izašao 2022. godine, a odlikuje ga mračna atmosfera i kaos ne samo na bojišnici nego i u likovima koji pokušavaju preživjeti u blatnjavim rovovima Zapadnog bojišta.¹⁴

Od četrdesetih godina nadalje, interes za stvaranje filmova o Velikom ratu je opadao, a umjesto njega je rastao ogromni entuzijazam i interes za izradu filmova o Drugom svjetskom ratu. No upravo zbog toga što su se snimali ti filmovi o Prvom svjetskom ratu, oni kao da su se isticali u masi, što pokazuju kritike, reakcije gledatelja i nominacije za filmske nagrade. No ti su filmovi suptilno služili i za ostvarivanje političkih ciljeva. Istaknuti je primjer *Lawrence od Arabije* (eng. *Lawrence of*

⁸ *The Big Parade* (King Vidor, 1925) *Excerpt: To the front* – <https://www.youtube.com/watch?v=VRmqXBd5Xlk> (pristup: 29. listopada 2022.).

⁹ M. T. Isenberg, 2008, 140–143.

¹⁰ C. J. Miller, 2008, 229.

¹¹ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 40.

¹² D. Imhoof, 2008, 186–187.

¹³ Pojam *remake* se prema *Hrvatskoj enciklopediji* odnosi na novu verziju ranije snimljenog filma, pri čemu se scenarij djelomično prerađuje ili osuvremenjuje, dok režija može biti posve ili djelomično različita – <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52404> (pristup 10. ožujka 2023.).

¹⁴ *All Quiet on the Western Front – Official Trailer – Netflix* – <https://www.youtube.com/watch?v=hf8EYbVxtCY> (pristup: 4. studenog 2022.).

Arabia, 1962., UK), redateljja Davida Leana koji je trebao poslužiti kao primjer koji bi prikazao prirodnu potrebu Arapa za ujedinjenjem i neovisnošću uz potporu britanskog časnika T. E. Lawrencea (Peter O'Toole) i njegove uloge tijekom Arapske pobune 1916. godine. Tom je prilikom producent filma Sam Spiegel kontaktirao člana britanskog parlamenta Anthonyja Nuttinga koji je postao posrednik između produkcije i jordanskog kralja Husseina, u čijoj se zemlji trebao snimati film.¹⁵

Dva „svježija“ primjera filmova o Velikom ratu su i *Ratni konj* (eng. *War Horse*, 2011., SAD, Indija), i *1917.* (eng. *1917*, 2019., UK, SAD), koji u potpunosti odudaraju od uobičajenih narativa ratnog filma, bilo u glumačkom ili snimateljskom obliku. U *Ratnom konju* pažnju privlači „glavni glumac“, konj Joey, kojeg gledatelji prate u njegovim avanturama na njemačkoj i francusko-britanskoj strani bojišnice. U režiji Stevena Spielberga, film otkriva ljudsku narav koja u vihoru rata postane neočekivano blaža kada su u pitanju životinje. Značajnija scena¹⁶ koja upravo otkriva tu narav jest trenutak kada britanski i njemački vojnik proglašavaju privremeno „primirje“ kako bi oslobodili Joeyja iz čvrstih stiskova nepreglednih bodljikavih žica. S uspješnim oslobađanjem konja „primirje“ odmah prestaje, a vojnici se odmah vraćaju na gledanje prema svojim neprijateljima kroz nišane iz rovova.¹⁷

Film koji je impresionirao poglavito u svom snimateljskom smislu jest *1917.*, britanskog redatelja Sama Mendesa i direktora fotografije Rogera Deakinsa. Unatoč tome što priča prati misiju dva vojnika, razvodnika Schofielda (George McKay) i Blakea (Dean-Charles Chapman) koji moraju dostaviti poruku o njemačkoj zasjedi na liniji Hindenburg, ubacivši u to i privatni aspekt misije u obliku Blakeovog brata koji služi upravo na toj bojišnici, u filmu impresionira sveukupna atmosfera i iluzija jednog kontinuiranog kadra¹⁸ tijekom cijelog filma. Osim toga, mora se istaknuti i odlična glazba Thomasa Newmana koja u gledatelju dodatno potiče anksioznost i iščekivanje, time se stapajući s likovima i njihovim neprestanim pješačenjem kroz blato, rovove i livade.¹⁹

Na koncu, iako nije dio američke i britanske već australske kinematografije, bitno bi bilo istaknuti i slijedeći filmski uradak i to poglavito zbog uloge ANZAC-a u Ratu. Riječ je o filmu

¹⁵ *Lawrence of Arabia (1962)* - <https://catalog.afi.com/Film/23993-LAWRENCE-OFARABIA?sid=73672b9d-0047-4894-9a38-0739763e8013&sr=8.403149&cp=1&pos=1> (pristup: 21. srpnja 2022.).

¹⁶ *War Horse (2011) – Saves the horse scene* - <https://www.youtube.com/watch?v=mIIDFehBT0s> (pristup: 29. listopada 2022.).

¹⁷ *War Horse (2011)* - <https://catalog.afi.com/Film/68299-WAR-HORSE?sid=178900f7-60d2-4ac2-80d5-ea57828a73c3&sr=9.728198&cp=1&pos=0> (pristup: 21. srpnja 2022.).

¹⁸ Kadar je jedan neprekinuti čin snimanja, za gledatelja jedna neprekinuta filmska snimka u kojoj on opaža kontinuiranost prikazivanog zbivanja, odnosno kraj scene i početak nove. O kadru više u: A. Peterlić, 2018, 62–71.

¹⁹ *1917* - <http://collections-search.bfi.org.uk/web/Details/ChoiceFilmWorks/154709031> (pristup: 21. srpnja 2022.).

Galipolje (eng. *Gallipoli*, 1981., Australija), redatelja Petera Weira. ANZAC, odnosno *Australsko-novozelandske oružane snage* (eng. *Australian and New Zealand Armed Corps*), se uvijek vežu uz Galipolje i zapravo prvo što Australcima i Novozelancima padne na pamet u vezi Rata je upravo to mjesto stradanja. Taj poluotok na kojem su mnogi izgubili svoje živote je tema ovog uratka, a uobičajeni se narativ prožima u obliku dva prijatelja koji se moraju uhvatiti ukoštac s negostoljubivim turskim podnebljem, kao i tamošnjim vojnicima koji nisu željeli dopustiti silama Antante da se iskrcaju. Galipolje je ostalo simbolom hrabrosti i dio identiteta Australaca i Novozelancina, a ovaj je film htio potaknuti upravo ta dva čimbenika.²⁰

2.2. Korejski rat

Kao što je Prvi svjetski rat u sjeni Drugog, tako se može reći da je Korejski još više u sjeni onog Vijetnamskog. Dok je Korejski trajao tek tri godine (tehnički, rat još nije prestao već je proglašeno primirje između Sjeverne i Južne Koreje), Vijetnamski se prožimao preko desetljeća. Dok je Korejski bio prvi veći rat nakon Drugog svjetskog rata (1950.–1953.)²¹ u vremenu kada se svijet još oporavljao od ratnih razaranja i trauma, Vijetnamski (1963.–1973.)²² se protezao u razdoblju šezdesetih i sedamdesetih koje su bile revolucionarne po mnogim društvenim aspektima. Upravo su ta društvena gibanja, uz naravno politička, bila glavni antiratni pokretač koji je nastojao spasiti što je više moguće američkih mladića koji su odlazili u rat u tu, njima nepoznatu, zemlju Jugoistočne Azije. S druge strane, ta je snažna društvena osjetljivost izostala u SAD-u tijekom Korejskog rata. Razlog možda može biti taj što je američko društvo bilo preumorno od nedavnog, Drugog svjetskog, rata koji je izazvao najgora razaranja u povijesti svijeta, a možda i zbog toga što im Koreja nije bila toliko opipljiva i bliska u medijima kao Vijetnam koji je bio prenošen u svim mogućim medijskim oblicima. Razvoj tehnologije je uspio omogućiti Vijetnamu bolju medijsku pokrivenost nego Koreji, što je omogućilo mnogima da se aktiviraju u društvenom i političkom smislu, time pokušavajući utjecati na razvoj rata.

Korejski je rat kao tema filmskog ili televizijskog uratka ostao u velikoj mjeri na Korejskom poluotoku. Iako je SAD sa Saveznicima poslao više od 300 tisuća vojnika na čelu s Douglasom MacArthurom s ciljem istjerivanja Sjevernokorejaca iznad 38. paralele²³, američka filmska industrija nikada nije bila pretjerano zainteresirana za snimanje ičega spektakularnog čija bi tema

²⁰ *Gallipoli* - <http://collections-search.bfi.org.uk/web/Details/ChoiceFilmWorks/150108392#> (pristup: 21. srpnja 2022.).

²¹ P. Parker, 2010, 394.

²² P. Parker, 2010, 395.

²³ P. Parker, 2010, 394.

bila taj sukob. Počevši od pedesetih, Hollywood je bio zauzet s istjerivanjem komunista u svojim redovima. Tako su se na listi pronašli mnogi scenaristi, redatelji, producenti i glumci koji su dijelili svoje svjetonazore s nekim idejama socijalizma i komunizma, a neki su samo bivali lažno optuženi kao žrtve osvete.²⁴ Baš kada se riješio problem s „nepodobnim“ holivudskim majstorima, pojavio se Vijetnamski rat koji je bio „ekraničniji“ od rata kojeg su svi već zaboravili da je i postojao. Svi osim Korejaca, kako južnih, tako i sjevernih.

Američki su se prikazi rata oslanjali na borbu protiv komunizma koji se u ratu protezao kroz Sjevernokorejce, Kineze i Sovjete s jedne, one negativne strane, te Južnokorejce i Amerikance s druge, one naravno, pozitivne strane. Taj je ultimativni susret komunizma i demokracije trebao rezultirati pobjedom demokracije s SAD-om na čelu, a tom je sukobu SAD trebao pokazati svoju snagu i volju za borbom na tlu drugih zemalja kojima je trebala pomoć da se zaštite od nasrtaja komunizma. Prvi se film snimio već 1951. godine, pod naslovom *Čelična kaciga* (eng. *The Steel Helmet*, 1951., SAD), redatelja Samuela Fullera. Priča slijedi narednika Zacka (Gene Evans) koji preživljava sjevernokorejsko streljanje američkih vojnika zahvaljujući svojoj kacigi, a spašava ga južnokorejski dječak kojeg Zack nazove Short Round (William Chun). Zack ubrzo postane primjer mentora koji podučava i štiti Shorta, time metaforički prikazujući američku ulogu u mentoriranju i zaštiti Južnokorejaca tijekom rata.²⁵ Istaknuta je i američka nemogućnost razlikovanja sjevernih od južnih Korejaca i to kroz rečenicu koju Zack izgovara: „On je Južnokorejca ako trči s tobom, a Sjevernokorejca ako trči za tobom“²⁶. Osim toga rasni element iskazuje i zarobljeni sjevernokorejski pukovnik koji američkom vojniku japanskog porijekla govori da se sve to događa zbog „njihovih očiju“, ističući tako fizičke razlike između bijelaca i istočnih Azijaca te bjelačko izjednačavanje istočnih Azijaca u izgledu i nemogućnost razlikovanja istih.²⁷ Tragičnost filma izaziva smrt Short Rounda kojeg upuca sjevernokorejski snajperist, time izazivajući Zackov bijes koji rezultira ubijanjem ratnog zarobljenika.²⁸

Ljudsko je iskupljenje prikazano preko djela Douglasa Sirka *Borbena himna* (eng. *Battle Hymn*, 1957., SAD), biografskog filma o velečasnom Deanu Hessu (Rock Hudson). Hudson donosi prikaz pilota koji zbog bombardiranja sirotišta u Njemačkoj tijekom Drugog svjetskog traži iskupljenje u Korejskom ratu. Iako je prvotno obučavao korejske pilote, organizirao je tzv. Operaciju „Kiddy

²⁴ S. A. George, 2008, 349.

²⁵ K. A. Long, 2002, 16–18.

²⁶ Original: „He's a South Korean when he's running with you, and he's a North Korean when he's running after you.“
Prema: D. Y. Kim, 2020, 40.

²⁷ D. Y. Kim, 2020, 44.

²⁸ K. A. Long, 2002, 19.

Car“ u kojoj je avionom 1950. godine prevezao više od tisuću malih Korejaca na korejski otok Jeju.²⁹ Američki napori u bitkama, ali i kritika prema nedostatku američkog nastojanja da sačuva živote svojih vojnika su predloženi u filmu *Pork Chop Hill* (eng. *Pork Chop Hill*, 1959., SAD). Redatelj Lewis Milestone je svojim radom prikazao žestoku bitku između Amerikanaca i Kineza na Pork Chop Hillu, vojnički nebitnom, ali moralno bitnom brdu, dok su se s druge strane odvijali pregovori za prekid vatre u obližnjem Panmunjeomu.³⁰

Južnokorejci su s druge strane već i prije rata, 1948. godine, donijeli Zakon o nacionalnoj sigurnosti³¹ koji je osiguravao da filmovi o Ratu prikazuju Sjeverokorejce kao monstruozne i nedokučive, a komunizam kao zao i neljudski politički sistem. Rat kao tragični događaj koji je razdvojio Korejce će se pojaviti tek u kasnijim uradcima, a zanimljivo je da će se kao glavni likovi isticati snažne špijunke sa Sjevera koje naposljetku svojim akcijama i riječima osude režim zemlje koja ih je obučila. Južnokorejski film koji se bavi takvom temom je snimljen već 1954. godine, pod naslovom *Ruka sudbine* (kor. *Unmyeong-ui son*, eng. *The Hand of Destiny*), redatelja Han Hyeongmoa³², već godinu dana nakon sklopljenog primirja.³³ Drugi južnokorejski film koji je izazvao kontroverzu na nacionalnoj razini je *Piagol* (kor. *Piagol*, 1955.). Film je umalo bio okarakteriziran kao prijetnja nacionalnoj sigurnosti zbog osude sjevernokorejskog režima kroz iskazivanje simpatija prema neprijateljskim vojnicima. Humanizacija Sjeverokorejaca, a ne potpuna bestijalizacija, je bilo nešto što je bilo preriskantno prikazati na ekranu³⁴, ali redatelj Lee Kangcheon³⁵ se nije libio uhvatiti ukoštac s takvom temom. S dolaskom 60-ih, Južna je Koreja ušla u razdoblje vojnog režima koji je još više otežao snimanje filmova, donijevši 1962. godine Zakon o filmovima. Zakonom je predviđeno da svaki film koji želi prikazati političke i ekonomske čimbenike Koreje može biti podvrgnut cenzuri i zabrani. Zakonom se posebno željelo spriječiti bilo kakvo prikazivanje Sjeverne Koreje u dobrom svjetlu, a antikomunistički i demokratski pristup je bio obavezan pri kreiranju priče, scenarija i filma. Tijekom 70-ih se ovakav stav još više zaoštrio, a korejska je vlada često imala izravnu kontrolu nad produkcijom. Tako je financirala *Svjedočanstvo*³⁶

²⁹ *Battle Hymn* (1957) - <https://catalog.afi.com/Film/51751-BATTLE-HYMN?sid=1b77cf2f-8644-4226-ae09-6dbb67197a89&sr=11.576003&cp=1&pos=0> (pristup: 25. srpnja 2022.).

³⁰ *Pork Chop Hill* (1959) - <https://catalog.afi.com/Film/52992-PORK-CHOPHILL?sid=50a7b4e5-ca3f-4f53-9a81-1b62b837c17c&sr=14.3380785&cp=1&pos=0> (pristup: 25. srpnja 2022.).

³¹ Više o Zakonu pročitaj u članku Diane B. Kraft, South Korea's National Security Law: A Tool of Oppression in an Insecure World, *Wisconsin International Law Journal*, vol. 24, no. 2, 2006, str. 627–659.

³² *The Hand of Destiny* (*Unmyeong-ui son*) - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/00270> (pristup: 25. srpnja 2022.).

³³ D. Martin, 2014, 95.

³⁴ D. Martin, 2014, 97.

³⁵ *Piagol* (*Pi-agol*) - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/00278> (pristup: 27. srpnja 2022.).

³⁶ D. Martin, 2014, 100.

(kor. *Jeung-eon*, eng. *Testimony*, 1973.), redatelja Im Kwontaeka³⁷, omogućivši produkciji apsolutno sve što je bilo potrebno za snimanje filma: od seta i opreme, što filmske, što vojne, do ljudstva.³⁸

Od sedamdesetih do devedesetih dolazi do opadanja snimanja filmova o Ratu, poglavito zbog vala holivudskih i hongkongskih filmova raznih žanrova koji su postali vidljiva konkurencija, tako zaprijetivši domaćoj filmskoj proizvodnji.³⁹ Novi milenij donosi manji broj snimljenih filmova o Ratu, a jedni od njih bili su i *Dobrodošli u Dongmakgol* i *Tae Guk Gi: Bratstvo rata*. Radnja prvog spomenutog filma (kor. *Welkkeom tu Dongmakgol*, eng. *Welcome to Dongmakgol*, 2005.), redatelja Bae Jonga⁴⁰ govori o neobičnoj suradnji između sjevernokorejskih, južnokorejskih i američkih vojnika koji pokušavaju spriječiti saveznička nastojanja da bombardiraju selo Dongmakgol.⁴¹ Drugi je film malo žešće prirode (kor: *Taegukgi Hwinallimyeo*, eng. *Tae Guk Gi: The Brotherhood of War*, 2004.), redatelja Kang Jekyua⁴², a govori o dva brata pri čemu stariji odlazi u najopasnije borbe želeći osigurati mlađeg od sudjelovanja u istima, a time i moguće pogibije.⁴³ U navedenim se primjerima može primjetiti da se scenariju pristupa ne samo s nastojanjima da se prikažu ljudske vrline i mane vojnika s obje strane bojišta te njihove ratničke zasluge, već i da se očuva sjećanje na Rat koji do dan danas još nije završen mirovnim sporazumom, već samo primirjem.

2.3. Vijetnamski rat

Počevši od 1963. godine, nitko nije slutio da će Vijetnamski rat biti jedan od najvećih američkih vojnih neuspjeha. Hladni je rat između SAD-a i SSSR-a već bio u punom zamahu, a nuklearna opasnost nikad veća. Godine 1962. dogodila se Kubanska raketna kriza pri čemu je SAD čekao kada će iz Turske ispaliti svoje nuklearke prema Moskvi, dok je SSSR čekao američku grešku da isto napravi s otoka Kube. Američki predsjednik John. F. Kennedy i sovjetski generalni sekretar Nikita Hruščov su u jednom trenutku mogli u potpunosti promijeniti svijet, ali razum je prevladao, a crveni se gumb nije pritisnuo.⁴⁴ Kennedy započinje s vojnim angažmanom u Vijetnamu, ali 22. studenog

³⁷ *Testimony (Jeung-eon)* - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/02719> (pristup: 27. srpnja 2022.).

³⁸ D. Martin, 2014, 100.

³⁹ D. Martin, 2014, 101.

⁴⁰ *Welcome to Dongmakgol* - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/06630> (pristup: 27. srpnja 2022.).

⁴¹ D. Martin, 2014, 104.

⁴² *Taegukgi (Taegukgi Hwinallimyeo)* - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/06113> (pristup: 27. srpnja 2022.).

⁴³ D. Martin, 2014, 106.

⁴⁴ Kronologiju krize vidi u: *September 28, 1962 to October 26, 1962* – https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/cuba_mis_cri/620928_621025%20Chronology%201.pdf (pristup: 30. srpnja 2022.).

1963. godine biva ubijen u Dallasu, te ga nasljeđuje njegov potpredsjednik Lyndon B. Johnson.⁴⁵ Sjeverovijetnamci i Amerikanci se sukobljavaju na poljima Vijetnama, a predsjednik Johnson, poslije i Nixon⁴⁶, se suočava s vojnim poteškoćama i društvenom revolucijom koja je željela ne samo prestati ratovati, već i dati prava onim obespravljenima: Afroamerikancima.⁴⁷ Televizijske su mreže izvještavale o ratu, mirovnim i političkim pokretima, profesionalni su fotografi bilježili te promjene, a filmska je industrija željela pokazati koliko je Amerika dala Vijetnamu i koliko je Vijetnam uzео od nje. No, postojalo je nešto što je rezultiralo samim ratom u kojem SAD nije mogao sa sigurnošću reći da je pobijedio, a to je bio tzv. „vijetnamski sindrom“⁴⁸. Pojam, ali i taj nacionalni osjećaj, se najranije pojavio 1976. godine, a odnosi se na američku traumu od poraza i intervencija u stranim zemljama. Pošto je SAD pobjeđivao u svakim sukobima od svoje neovisnosti, udarac u Vijetnamu i dramatično povlačenje iz Saigona 1975. godine je dobrano uzdrvalo američku politiku vojnih intervencija.⁴⁹

Vijetnamski veteran i autor djela *Vijetnam: unutrašnjost pamti* (eng. *Vietnam: The Heartland Remembers*), Stanley W. Beesley, smatra da se Rat za vojnika sastojao od dvije faze. Prva je faza trajala od 1965. do 1969. godine i tijekom nje su na vijetnamska bojišta slane profesionalno obučene jedinice. Druga je faza trajala od 1969. do 1973. godine, a nju su karakterizirale tzv. „zamjene“, koje su dolazile u te jedinice kao potpuni stranci, često nedovoljno profesionalno obučeni. Za razliku od prve faze, Beesley smatra da je tijekom druge faze došlo do sloma discipline i opadanja morala, a odbijanje slušanja naredbi nije vodilo prema disciplinskim akcijama. Beesley nije bio jedini koji je pisao o svojim iskustvima iz rata, a pošto se vjerovalo iskustvima veterana, njihova su djela često služila kao predlošci za stvaranje dokumentarnih i igranih filmskih uradaka. Jedan je od tih autora bio i novinar *Esquirea* Michael Herr koji je 1977. godine objavio djelo *Depeše* (eng. *Dispatches*), u kojem preko empatije i smrti objašnjava svoje doživljaje ratnog reportera u Vijetnamu. Herr je svoja iskustva podijelio i kao scenarist filma *Full Metal Jacket*, o kojem će više riječi biti poslije.⁵⁰

⁴⁵ P. Parker, 2010, 371.

⁴⁶ P. Parker, 2010, 395.

⁴⁷ P. Parker, 2010, 372–373.

⁴⁸ Valja razlikovati pojam „vijetnamski sindrom“ od „post-vijetnamskog sindroma“. Dok se prvi pojam objašnjava u političkom i vojnom smislu, već objašnjenom u tekstu, drugi je pojam medicinskog karaktera. Veterani zahvaćeni post-vijetnamskim sindromom su podložni mislima i noćnim morama povezanim s borbama, ovisnosti o drogama, anksioznosti i bijesu. Više o sindromu vidi u: M. J. Friedman, 1981, Post-Vietnam syndrome: Recognition and management, *Psychosomatics*, vol. 22, no. 11, 1981 -

<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0033318281734558?token=2222175BB90EE98D7154D5368EC2D8F1BFC D635BFB96C1EA084BDFAEF253BB63096DB45D5AA82692A09C7D7464D406F&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230207235141> (pristup: 8. veljače 2023.).

⁴⁹ B. Buley, 2008, 63–64.

⁵⁰ P. C. Rollins, 2008, 369–370.

Producirati film o Vijetnamu nakon 1975. godine u SAD-u nije bio lagan posao. Autor Peter C. Rollins navodi kako su se pri pisanju scenarija o Vijetnamu scenaristi morali drugačije postaviti ako se uzme u obzir da je SAD izgubio. Trebalo bi se kroz filmsku priču argumentirano objasniti kako je tehnološki najbolje opremljena i obučena vojska na svijetu uspjela izgubiti od poljoprivrednika, uz objašnjenje kako su američki mladići mogli biti uključeni u takav rat. Rollins također donosi i niz tema koje su bile nedostupne pri izradi filma o Vijetnamu. U filmu se trebalo izbjegavati prikazivanje dobrih odnosa između američkih i lokalnih vojnika, zabrinutost za ljudske živote ili uništenje civilnog vlasništva, rasna jednakost, neovisno o tome je li se radilo o bijelim, crnim ili azijskim vojnicima. Izbjegavalo se i prikazivanje tinskog rada na bojištu, pošto bi se u slučaju neuspjeha okrivljavali časnici koji su stvarali strategiju za te vojnike, zatim i samo međusobno povjerenje između časnika i vojnika, vojnička religioznost, inteligentan razgovor između časnika i pripadnika neke vojne jedinice te bilo koji prikaz neprijateljskih likova na simpatičan način.⁵¹ Navedene „negativnosti“ možda ne izgledaju toliko loše na prvi pogled, ali producenti i scenaristi su vjerovali da američki gledatelj u svakoj ovoj temi može pronaći krivca za rat, nešto negativno ili jednostavno nešto što bi još više produbilo „Sindrom“. U filmskom bi uratku trebalo spomenuti ili prikazati i predsjednika Johnsona u osobi ili na slici pokraj prikaza visokorangiranog neprijatelja, dok bi narativi filma morali sadržavati priče vijetnamskih veterana i gubitnika koji se vraćaju u SAD kao „hodajući ranjenici“ kojima je potrebno kolektivno suosjećanje.⁵²

Ta tragičnost američkog mladića koji se vraća iz Vijetnama kao invalid je sadržana u filmu *Povratak kući* (eng. *Coming Home*, 1977., SAD), redatelja Hala Ashbyja, u kojem se paraplegični veteran Luke Martin (Jon Voight) adaptira na novi život i uspijeva pronaći ljubav, istodobno bivajući društveno aktivan kao prosvjednik protiv slanja mladića na bojište.⁵³ Rezultat odlaska u Rat na mentalnoj i fizičkoj razini se prikazuje i u uratku Michaela Cimina *Lovac na jelene* (eng. *The Deer Hunter*, 1978., UK, SAD). Film je na filmskom festivalu u Berlinu uzrokovao protest sovjetskih, mađarskih, čehoslovačkih, kubanskih i istočnonjemačkih delegata koji su izrazili solidarnost s Vijetnamom, smatrajući da film vrijeđa Vijetnamce i da je sve samo ne antiratni.⁵⁴ Uzrokovao je i prosvjede *Vijetnamskih veterana protiv rata* (eng. *Vietnam Veterans Against the War*), koji su prosvjedovali protiv imperijalizma i rasizma u filmu. Prosvjednici su tijekom 51.

⁵¹ P. C. Rollins, 2008, 382.

⁵² P. C. Rollins, 2008, 382–383.

⁵³ *Coming Home* (1978) - <https://catalog.afi.com/Film/56261-COMING-HOME?sid=67b05f88-c818-49b1-850c-670bcd170741&sr=10.387802&cp=1&pos=0> (pristup: 5. kolovoza 2022.).

⁵⁴ *The Deer Hunter* (1978) - <https://catalog.afi.com/Film/55192-THE-DEERHUNTER?sid=adaa223f-7161-4e21-acd4-4a10de34d43e&sr=21.604544&cp=1&pos=0> (pristup: 5. kolovoza 2022.).

dodjele nagrade *Oscar* 1979. godine mahali transparentima na kojima je pisalo da „nema *Oscara* za razizam“ i da je „*Lovac na jelene* prokleta laž“. Na kraju je prosvjed rezultirao uhićenjem 13 prosvjednika, a *Lovac* je tu istu noć pobijedio prethodno spomenuti film *Povratak kući* u kategoriji Najboljeg filma.⁵⁵

I idući su *Oscari* bili vijetnamski nastrojeni, a tome je poglavito pridonio film Francisa Forda Coppole *Apokalipsa danas* (eng. *Apocalypse Now*, 1979., SAD), inspiriran prema djelu *Srce tame* (eng. *Heart of Darkness*), autora Josepha Conrada. Radnja filma odvija se oko tajne misije satnika Benjamina Willarda (Martin Sheen) koji mora ubiti odmetnutog pukovnika američke vojske Waltera Kurtza (Marlon Brando). Pri tome Willard mora putovati iz Južnog Vijetnama u Kambodžu u kojem se Kurtz nalazi, zajedno sa svojom vlastitom oformljenom vojskom koja Kurtza smatra bogom. Film prikazuje utjecaj i posljedice američke prisutnosti u Vijetnamu, a kroz dvije se rečenice to upravo i dokazuje: potpukovnika Kilgorea (Robert Duvall) koji tijekom bombardiranja džungle izgovara „volim miris napalma ujutro⁵⁶“, dok drugu rečenicu izgovara sam Kurtz koji Willardu umirući protisne „horor, horor“.⁵⁷ Možda se samo preko te dvije rečenice može opisati ratni Vijetnam i iskustva američkog vojnika koji tijekom borbe voli miris napalma, ali time i miris rata, te američkog vojnika nakon borbe, koji rat doživljava kao horor koji u njegovoj glavi ne prestaje niti se pretvara u neko ugodno iskustvo, već postaje mračna nadrealnost koja ga mentalno i fizički u potpunosti preuzima.

Tijekom 1986. i 1987. godine, pet filmova o Vijetnamu obuzima kinematografski prostor SAD-a i dodatno uspijeva zabezeknuti američku publiku namjerama redatelja. Ti su filmovi *Vod smrti*, *Full Metal Jacket*, *Dobro jutro Vijetname*, *Hanoi Hilton* i *Hamburger Hill*.

Vod smrti (eng. *Platoon*, 1986., SAD), bio je prvi koji je prikazao Vijetnam na malo drugačiji način nego je na to bila navikla američka publika. Redatelj filma Oliver Stone je i sam bio vijetnamski veteran od 1967. do 1968. godine, a samog je glavnog lika filma oblikovao prema svom vlastitom iskustvu u ratu. Radnja prati mladića Chrisa Taylora (Charlie Sheen) koji se 1967. godine prijavljuje u vojsku i biva stacioniran blizu kambodžansko-vijetnamske granice, mučeći se ne samo s tropskom aklimatizacijom, već i rezultatima rata. Svakodnevna ratna zbivanja upotpunjavaju dva narednika Taylorove jedinice, okrutni Barnes (Tom Berenger) te dobronamjerni Elias (Willem

⁵⁵ *The Vietnam Oscars* – <https://www.vanityfair.com/news/2008/03/warmovies200803> (pristup: 5. kolovoza 2022.).

⁵⁶ *Apocalypse Now – The Smell Of Napalm In The Morning – Starring Robert Duvall* - <https://www.youtube.com/watch?v=Jts9suWIDIU> (pregled: 29. listopada 2022.).

⁵⁷ *Apocalypse Now (1979)* - <https://catalog.afi.com/Film/67464-APOCALYPSE-NOW?sid=c59588ba-6664-4d9f-a716-12e1c3fb7592&sr=26.128775&cp=1&pos=0> original: „I love the smell of napalm in the morning.“ te „the horror, the horror“ (pristup: 6. kolovoza 2022.).

Dafoe) koji pokušava u ratu izbjeći nepotrebno prolijevanje krvi.⁵⁸ Ova dva suprotna karaktera koja se očituju ne samo u djelima već i vanjskom izgledu (Barnesovo lice prekrivaju ožiljci, Eliasovo ne), najbolje mogu identificirati vjerojatno u jednoj od onih scena koja nije bila uobičajena američkoj publici, a koja je prikazala američke vojnike kao bezobzirne i okrutne pojedince čiji život nekog tamo vijetnamskog civila nije ništa značio. Ti su se civili nalazili u selu kojeg su Amerikanci morali pretražiti i čije su seljane morali ispitati kako bi otkrili gdje se nalazi Vojska Sjevernog Vijetnama koja je prethodno ubila i mučila nekoliko vojnika iz Taylorova voda. Ispitivanje se zapravo pretvara u mučenje, ponižavanje civila te uništavanje imovine pri čemu su vojnici zaklali svu stoku koju su seljani posjedovali. U osvetničkom pohodu i sam Taylor ispucava šaržer oko mentalno zaostalog i hendikepiranog civila, tjerajući ga da skače na jednoj nozi, dok ga naposljetku ostatak voda brutalno ne premlati do smrti. U međuvremenu u selu, Barnes pri neuspješnom ispitivanju ubije ženu seoskog starješine, a smrt male djevojčice uspijeva na vrijeme spriječiti Elias. Vojničko haranje se nastavlja seksualnim napadima pri čemu Taylor zaustavlja nastojanja vojnika da siluju djevojčice iz sela, nazvavši vojnike „životinjama“, a djevojčice „ljudskim bićima“. Sve kulminira uništavanjem i spaljivanjem sela, a vojnici nastavljaju sa svojom uobičajenom ratnom svakodnevnicom.⁵⁹ Gledatelji su preko *Voda smrti* počeli vjerovati da imidž američke vojske nije toliko besprijekoran koliko se tada promovirao, ali unatoč tome, film je polučio uspjeh na 61. dodjeli *Oscara*, bivajući nominiran u osam kategorija te osvojivši njih četiri, uključujući i onaj za Najbolji film.⁶⁰

Vod smrti je zauzeo filmski medijski prostor za 1986. godinu, a 1987. su godine četiri ostala filma ostavila traga u raspravama o američkom sudjelovanju u Vijetnamu. Prvi je od njih bio *Hanoi Hilton* (eng. *The Hanoi Hilton*, 1987., SAD), redatelja Lionela Chetwynda, uratka koji je nastao na temelju njegova intervjuiranja više od stotinu bivših ratnih zarobljenika koji su bili zatvoreni u zatvoru Hoa Lo u Hanoi, glavnom gradu Vijetnama. Priča prati časnika Američkog ratnog zrakoplovstva, poručnika Patricka Williamsona (Michael Moriarty), čiji avion 1964. godine obaraju iznad Sjevernog Vijetnama. Zarobljava ga pukovnik Ngo Doc (Aki Aleong), koji govori da se na zarobljene američke vojnike ne može primijeniti Ženevska konvencija, pošto SAD nikada nije

⁵⁸ *Platoon* (1986) - <https://catalog.afi.com/Film/68355-PLATOON?sid=ac42da99-e003-41fb-a758-159cb6304017&sr=23.83302&cp=1&pos=0> (pristup: 29. listopada 2022.).

⁵⁹ *Platoon – The Village* (1986) - <https://www.youtube.com/watch?v=SBGL1tFtCuM> (pristup 29. listopada 2022.).

⁶⁰ *Platoon* (1986) - <https://catalog.afi.com/Film/68355-PLATOON?sid=ac42da99-e003-41fb-a758-159cb6304017&sr=23.83302&cp=1&pos=0> (pristup: 29. listopada 2022.).

formalno objavio rat⁶¹ Sjevernom Vijetnamu, čime se tamošnja vojska ne mora pridržavati članaka Konvencije, a vojnici se pri tome smatraju kriminalcima, ne ratnim zarobljenicima. Williamsona smještaju u zatvorski blok kojeg zarobljenici sarkastično nazivaju „Hanoi Hilton“. U „hotelu“ ostaje do 1973. godine, svjedočeći brutalnosti i torturi sjevernovijetnamskih vojnika, kao i nedostatku empatije reportera koji nisu bili zainteresirani za navođenje imena zarobljenika i korištenje abrevijacije „P.O.W.“ (eng. „Prisoner of War“, hrv. „Ratni zarobljenik“). Zarobljenici su znali da Sjeverni Vijetnamci ne smiju ubiti vojnika koji se u javnosti navede pod tom kraticom, već samo one koji se na listama navode kao „M.I.A.“ ili „Missing in Action“ (hrv. „Nestao u akciji“). Tijekom boravka zarobljenici saznaju niz informacija od novopridošlih zarobljenika, od slijetanja na Mjesec, do razvoja feminizma u SAD-u, time zapravo prikazujući razinu izolacije u kojoj su se nalazili, ali i razinu društvenog, političkog i tehnološkog razvoja države kojoj su pripadali. Unatoč tome što je film loše prošao kod kritičara koji su ga smatrali propagandnim djelom, veterani Rata koji su preživjeli „hotel“ su opovrgnuli kritike smatrajući ga „nevjerojatno točnim“ te da „oni koji kritiziraju film nikada nisu bili zarobljeni“.⁶²

Već spomenuti Michael Herr je uz redatelja i producenta Stanleyja Kubricka i autora Gustava Hasforda jedan od scenarista filma *Full Metal Jacket* (eng. *Full Metal Jacket*, 1987., UK, SAD), izrađenog prema Hasfordovom djelu *The Short-Timers* (1979.). Može se reći da je film u dva čina predstavio vojnika prije i tijekom rata. Prije rata u obliku vojne obuke pod vodstvom topničkog narednika Hartmana kojeg je besprijekorno „odglumio“ Lee Ermey, a čija je uloga u filmu zapravo bila posao u stvarnom životu pri čemu je jedina razlika bila u tome što su se ovoga puta oko njega nalazile kamere koje su bilježile svaku uvredu i psovku koju je upućivao novacima voda 3092 američkih marinaca. Među novacima su i vojnici Leonard „Gomer Pyle“ Lawrence (Vincent D'Onofrio), i James „Joker“ Davis (Matthew Modine), koji su zauzimali najviše prostora u tom vremenu „prije“ i „tijekom“ rata. Dok se na vojniku Lawrenceu prikazala sva surovost i brutalnost obuke kojom su podložni novaci, pri čemu se na njemu samome prikazao i aspekt zlostavljanja u

⁶¹ Članak 2. Konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949. godine, str. 91: „Uz odredbe koje će se provoditi u mirnodopsko doba, ova Konvencija primjenjivat će se na sve slučajeve objavljenog rata ili bilo kojeg drugog oružanog sukoba koji može nastati između dviju ili više visokih stranaka ugovornica, čak i ako ratno stanje nije priznato od strane jedne od njih.“ (prijevod s engleskog). S druge strane, članak 4. Konvencije definira ratne zarobljenike u tri točke i osam podtočaka, među kojima je i ona prema kojoj su zarobljenici „pripadnici oružanih snaga Strane u sukobu, kao i pripadnici milicija ili dobrovoljačkih korpusa koji su dio takve oružane snage“ (prijevod s engleskog), str. 92–94. *1949 Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War* - https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (pristup: 30. listopada 2022.).

⁶² *The Hanoi Hilton* (1987) - <https://catalog.afi.com/Film/57634-THE-HANOIHILTON?sid=1a9b19de-21a1-4784-b19e-8f67c2337040&sr=10.098568&cp=1&pos=0> (pristup: 30. listopada 2022.).

vojsci, vojnik Davis (kroz film više navođen kao „Joker“), je prikazan kao ratni reporter čija se dualnost očituje u simbolu mira na uniformi i natpisu „Born to Kill“ (hrv. „Rođen da ubija“), na prednjoj strani kacige. U Jokeru se možda pokušavaju prikazati one proratne i antiratne struje tijekom Rata, no ipak je očito kako Joker može ubiti, unatoč svojoj razočaranosti ratom, pa makar to bila vijetnamska tinejdžerica koja je snajperom ubila nekoliko njegovih suboraca tijekom bitke⁶³ za Hué.⁶⁴

Idući je vijetnamski prikaz dočaran u filmu Johna Irvina *Hamburger Hill* (eng. *Hamburger Hill*, 1987., SAD), o jednoj od najkrvavijih bitki⁶⁵ Vijetnamskog rata, onoj za kotu Hamburger. Film je nastao na temelju osobnih iskustava scenarista filma Jima Carabatsosa koji je služio u Vijetnamu kao dio 1. zračne konjičke divizije (eng. *First Air Cavalry Division*). Carabatsos je želio napraviti film koji je zaista prikazivao ono što se dogodilo u Vijetnamu, smatrajući kako niti jedan film iz 70-ih ne prikazuje Rat onako kako ga je on doživio. Naposljetku se snimio film o vojnicima 101. zračno-desantne divizije (eng. *101st Airborne Division*), stacioniranoj u središnjem Vijetnamu. Uradak govori ne samo o vojničkim krvavim nastojanjima da osvoje kotu 937, već i o rasizmu među jedinicom koja je sadržavala ne samo bijele već i crne vojnike, međuljudskim problemima te nedaćama koje je uzrokovala sama američka vojska kada je primjerice greškom pucala iz helikoptera po svojim vojnicima i time nekoliko njih usmrtila. Uradak je prikazao i posljedice u obliku ranjavanja, pri čemu vojnici trijumfalno osvajaju kotu, naposljetku se suočavajući s bezbrojnim leševima poginulih vojnika što ih naposljetku slama i pretvara iz strojeva za ubijanje u ljude od krvi i mesa.⁶⁶

Posljednji film o Vijetnamu koji je obilježio 1987. godinu bio je *Dobro jutro, Vijetname* (eng. *Good Morning, Vietnam*, 1987., SAD), biografska drama s elementima humora o naredniku američkog zrakoplovstva Adrianu Cronaueru (Robin Williams), koji je od svibnja 1965. do travnja 1966. godine u Saigonu služio kao DJ na radiju američkih snaga. Priča definitivno odskače od uobičajenih narativa punih krvi i borbi, oslanjajući se samo na Cronauerovu dovitljivost, duhovitost i svojeglavost kojom je preko radija uveseljavao američke vojnike u Vijetnamu, s prepoznatljivom

⁶³ Bitka za Hué je trajala od 31. siječnja do 3. ožujka 1968. godine kao dio Tet ofenzive. Više o bitki vidi u: T. Bartlett, 1988 - <https://mca-marines.org/wp-content/uploads/Hue-City-Tet-68-No-Heroes.pdf> kao i na *Battle of Hue City* - <https://mca-marines.org/bsp/bsp-asia/hue-city/> (pristup: 2. studenog 2022.).

⁶⁴ *Full Metal Jacket* (1987) - <https://catalog.afi.com/Film/57623-FULL-METALJACKET?sid=243d79fb-3344-4709-814e-dda034d33fa6&sr=14.289326&cp=1&pos=0> (pristup: 2. studenog 2022.).

⁶⁵ Bitka za kotu Hamburger je trajala od 10. do 20. svibnja 1969. godine. Više o bitki vidi na: *What Really Happened During the Horrific Battle of Hamburger Hill?* - <https://veteranlife.com/military-history/battle-of-hamburger-hill/> (pregled: 2. studenog 2022.).

⁶⁶ *Hamburger Hill* (1987) - <https://catalog.afi.com/Film/57633-HAMBURGER-HILL?sid=3705c148-cedb-4471-8167-bb6a756bfe0&sr=11.568791&cp=1&pos=0> (pristup: 2. studenog 2022.).

rečenicom kojom je započinjao svaku emisiju: *Good morning, Vietnam!*⁶⁷ (hrv. *Dobro jutro, Vijetname!*).⁶⁸

Vijetnam je ostao neiscrpa inspiracija za izradu filmova koji se tiču ne samo događanja na bojišnici, nego i onih u SAD-u. Osim što su se snimali filmovi koji su trebali prikazati sav razmjer patnje u nekoj od bitki po pustim vijetnamskim poljima, poput filma *Bili smo vojnici* (eng. *We Were Soldiers*, 2002., SAD, Njemačka, red. Randall Wallace⁶⁹), bilo je i onih koji su trebali prikazati borbu američkih pojedinaca protiv odluka vlade o slanju vojnika na bojište. Neki su od tih uradaka *Rođen 4. srpnja* (eng. *Born on the Fourth of July*, 1989., SAD, red. Oliver Stone), biografski film o paraplegičnom veteranu Ronu Kovicu (Tom Cruise), koji nakon povratka iz Vijetnama postaje antiratni aktivist⁷⁰, te *Čikaška sedmorka* (eng. *The Trial of Chicago 7*, 2020., SAD, red. Aaron Sorkin), koja prati suđenje istoimenoj grupi antiratnih aktivista koje se optužilo da su planirali neredu tijekom nacionalne konvencije Demokratske stranke 1968. godine⁷¹. Osim antiratnih aktivista, vrlo su bitnu ulogu igrali i veterani koje se u filmovima prikazivalo većinom s traumama i nemogućnošću/manjkom prilagodbe na mirnodopsko okruženje. Jedan od filmova s takvom tematikom je i *Taksist* (eng. *Taxi Driver*, 1976., SAD, red. Martin Scorsese), koji prati 26-godišnjeg vijetnamskog veterana Trvisa Bicklea (Robert De Niro), koji se pokušava prilagoditi na svoj novi posao njujorškog taksi vozača i, svjedočeći prljavštini i neredu na ulicama, pribjegava nasilju.⁷² Manjak filmskih prikaza u ratu značajnih afroameričkih veterana je pokušao nadomjestiti Spike Lee s filmom *Da 5 Bloods* (eng. *Da 5 Bloods*, 2020., SAD), koji govori o četiri afroamerička veterana koji odlaze u Vijetnam kako bi pokušali pronaći ostatke svog poginulog vođe jedinice (Chadwick Boseman), kao i zlata kojeg su usput tamo sakrili.⁷³ Unatoč tome što se o filmovima o Vijetnamskom ratu može napisati još redaka i stranica, ovo će se poglavlje zaključiti vjerojatno jednim od najpoznatijih mjuzikala svih vremena pod imenom *Kosa* (eng. *Hair*, 1979., SAD, red. Miloš Forman). Radnja se odvija oko mladića iz Oklahome Claudea Bukowskog (John Savage), koji

⁶⁷ *Good Morning, Vietnam* (1987) – *First Broadcast* - <https://www.youtube.com/watch?v=BlIkfdNIHQE> (pristup: 4. studenog 2022.).

⁶⁸ *Good Morning, Vietnam* (1987) - <https://catalog.afi.com/Film/57630-GOOD-MORNINGVIETNAM?sid=849ab971-2441-4b0f-a349-c650e1fd2573&sr=13.015746&cp=1&pos=0> (pristup: 4. studenog 2022.).

⁶⁹ *We Were Soldiers* (2002) - <https://catalog.afi.com/Film/62631-WE-WERESOLDIERS?sid=e9ae7f40-934e-45dc-baf0-99fa3d26a192&sr=12.529386&cp=1&pos=0> (pristup: 4. studenog 2022.).

⁷⁰ *Born on the Fourth of July* (1989) - <https://catalog.afi.com/Film/57927-BORN-ONTHEFOURTHOFJULY?sid=85064f79-f354-4657-b511-4d56ef3a1287&sr=13.546249&cp=1&pos=0> (pristup: 4. studenog 2022.).

⁷¹ *The Trial of Chicago 7* - https://www.imdb.com/title/tt1070874/?ref_=nv_sr_srg_0 (pristup: 10. studenog 2022.).

⁷² *Taxi Driver* (1976) - <https://catalog.afi.com/Film/67969-TAXI-DRIVER?sid=27a7ac17-c3cd-43d7-b686-049b93890b29&sr=42.447994&cp=1&pos=0> (pristup: 10. studenog 2022.).

⁷³ *Da 5 Bloods* - https://www.imdb.com/title/tt9777644/?ref_=ttrel_rel_tt (pristup: 13. studenog 2022.).

tijekom kasnih 60-ih dolazi u New York kako bi se prijavio u vojsku i borio u Vijetnamu. Uskoro se zaljubljuje u izvjesnu Sheila Franklin (Beverly D'Angelo), i upoznaje grupu hipija na čijem se čelu nalazi George Berger (Treat Williams). Oni ga uvode u svoj svijet slobode čije su česte aktivnosti antiratni protesti i isprobavanje droge, napose LSD-a i marihuane. Unatoč tomu što se Bukowski naposljetku prijavi u vojsku, Berger i ekipa ga pokušaju izvući iz vojnog kampa u kojem je stacioniran tako što njih dvojica zamijene identitet. Bukowski je tako imao priliku vidjeti se sa Sheilom, ali u tom se trenutku odvije mobilizacija koja u Vijetnam umjesto Bukowskog odvede Bergera.⁷⁴ Konac ovog mjuzikla biva pjesma *Let the Sunshine In*⁷⁵ koja u svom karakteru tragično identificira mladiće koji odlaze u rat, znajući da se možda više nikada neće vratiti. George Berger je bio jedan od onih koji se nisu uspjeli vratiti, što potvrđuje zadnji dio pjesme tijekom koje se na ekranu pojavljuje njegov nadgrobni spomenik na jednom od brojnih vojnih groblja kao i njegova hipi ekipa okupljena oko svog palog prijatelja.⁷⁶

2.4. Irački rat i rat u Afganistanu

Do razdoblja devedesetih, „Vijetnamski sindrom“ je uzrokovao smanjenje produkciranja ratnih filmova⁷⁷, a na američku se vojsku nakon Saigona više nije gledalo kao na titane koje je bilo nemoguće poraziti. Sjedinjene su Države pokušale vratiti svoj vojni autoritet preko raznih kratkotrajnih vojnih intervencija po Srednjoj Americi (poput invazije na Panamu 1989. godine i svrgavanje tamošnjeg diktatora Manuela Noriege⁷⁸), i Africi (poput bombardiranja Libije Moamera Gadafija 1986. godine⁷⁹), ali te intervencije medijski nisu bile toliko spektakularne i napete da bi preko njih američkim građanima proradio patriotizam. A onda se pojavio Sadam Hussein, a potom i Osama bin Laden.

Godine 1979. Hussein je postao predsjednik Iraka i odmah odlučio stati na kraj mogućoj ekspanziji iranske islamske revolucije na šijite u svojoj zemlji. Stoga je 22. rujna 1980. godine naredio iračkim snagama da prijeđu iračko-iransku granicu, time započevši rat koji je trajao do 1988. godine. Nakon samo dvije godine, Hussein je odlučio napasti Kuvajt, malu državicu u Perzijskom zaljevu, ne očekujući nikakvu reakciju od Zapada. Ali Zapad je odgovorio lansirajući Operaciju

⁷⁴ *Hair* (1979) - <https://catalog.afi.com/Film/56127-HAIR?sid=48aa3b8a-bd3a-4151-90b6-557b6e632563&sr=9.313613&cp=1&pos=0> (pristup: 18. studenog 2022.).

⁷⁵ *Let The Sunshine In – H.A.I.R* - <https://genius.com/Hair-let-the-sunshine-in-lyrics> (pristup: 18. studenog 2022.).

⁷⁶ *Hair – Let the Sunshine [HD]* - <https://www.youtube.com/watch?v=Iw7Uw0BDspM> (pristup: 18. studenog 2022.).

⁷⁷ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 97.

⁷⁸ P. Parker, 2010, 377.

⁷⁹ W. J. Boyne, 1999 - <https://web.archive.org/web/20051214141502/http://www.afa.org/magazine/March1999/0399canyon.asp> (pristup: 21. studenog 2022.).

„Pustinjska oluja“ (eng. *Operation Desert Storm*), koja je kulminirala zračnim napadima od 15. do 16. siječnja 1991. godine uništivši vojne i strateške ciljeve, dok su 24. veljače 1991. godine iskrcavanjem američkih snaga u Operaciji „Pustinjska sablja“ (eng. *Operation Desert Sabre*), iračke snage u samo tjedan dana u potpunosti otjerane iz Kuvajta, uokvirivši ove operacije u tzv. Zaljevski rat.⁸⁰ Hussein je i dalje ostao na vlasti u Iraku i trn u oku SAD-u, ali onda se dogodio 11. rujna 2001. godine i rušenje njujorških Blizanaca od ekstremne islamističke terorističke organizacije nastale u Afganistanu, al-Qaede, koju je vodio Osama bin Laden. Amerikanci su započeli bombardirati afganistanske gradove 7. listopada 2001. godine, a tamošnji su talibani odbijali izručiti bin Ladenu. Administracija tadašnjeg predsjednika Georgea W. Busha je potom optužila Husseina za posjedovanje oružja za masovno uništenje, što je rezultiralo lansiranjem savezničke zračne i kopnene invazije na Irak 20. ožujka 2003. godine.⁸¹ Od tada pa do danas, tragovi američke prisutnosti u Afganistanu i Iraku nisu izbljedile, a Hollywood je dobio novi materijal preko kojeg bi demonstrirao američki patriotizam, ali i kako bi kritički iskazao svoje nezadovoljstvo prema ponovnom slanju američkih vojnika na azijsko tlo, ovaj put na ono Bliskog istoka. Prisutnost američkih vojnika je trajala godinama, a pitanje njihovog povlačenja se moglo pokrenuti tek prije nekoliko godina. Do tada su Amerikanci znali da se njihovi mladići bore protiv islamističkih fundamentalista i terorista koji su se rasprostirali u sve više umreženih organizacija.

Borba protiv terorizma i diktaturâ koje potencijalno posjeduju oružje za masovno uništenje je u Americancima ponovno probudila onaj osjećaj kolektivnog zajedništva koji nije bio prisutan još od Drugog svjetskog rata. Predsjednik Bush je uspoređivao rat protiv terorizma s borbom protiv nacizma, fašizma i totalitarizma, 11. rujna 2001. sa 7. prosincem 1941.⁸², a sve su američke vojne akcije kroz medije trebale biti uokvirene kao borbe za demokraciju, slobodu i ljudska prava.⁸³ Svaka je pobjeda stvarala povoljnu klimu za konačno okončanje onog poraznog i stresnog „Vijetnamskog sindroma“, koji se mogao ostvariti uklanjanjem Husseina s vlasti i njegove tiranije i despotizma.⁸⁴ Predsjednik Bush se u svojoj adresi Kongresu obratio i Iračanima kada je rekao da je: „dan kada će se on [Hussein] i njegov režim ukloniti s vlasti, biti dan vašeg [iračkog] oslobođenja“⁸⁵. Dok je rat

⁸⁰ P. Parker, 2010, 391.

⁸¹ P- Parker, 2010, 411–413.

⁸² *Address to the Joint Session of the 107th Congress*, 2001, 66, 69. Adresu američkog predsjednika Georgea W. Busha američkom Kongresu vidi na: https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf (pristup: 21. studenog 2022.).

⁸³ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 97.

⁸⁴ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 31–32.

⁸⁵ Orig. eng. „And the day he and his regime are removed from power will be the day of your liberation“, citirano iz: *State of the Union Address to the 108th Congress*, 2003, 162. Cijelu adresu vidi na: <https://georgewbush->

u Iraku trajao, Amerikanci su se preko medija trebali dobro osjećati, njegujući i ponovno stvarajući taj kolektivni osjećaj „pročišćenja“ i velike pobjede, nepoznate još od Drugog svjetskog ili „Dobrog rata“.⁸⁶

Filmova o američkoj vojnoj intervenciji u Iraku nema previše. Možda je razlog taj što je rat i dalje svjež rana mnogim veteranima i samoj američkoj javnosti ili možda što i dalje postoje teme koje se u vezi rata ne bi trebale/ne smiju otvarati. Jedan od značajnijih filmova kojeg je čak i Akademija nagradila u kategoriji Najboljeg filma jest *Narednik James* (eng. *The Hurt Locker*, 2009., SAD), redateljice Kathryn Bigelow, a čija radnja prati skupinu vojnika koji se nalaze u tzv. Jedinici za uklanjanje eksplozivnih naprava (eng. *Explosive Ordnance Disposal*, EOD). Na čelu jedinice nalazi se narednik William James (Jeremy Renner), koji svojom predanošću i neočekivanim potezima pri obavljanju posla deaktivacija bombi često nailazi na neodobravanje svojih vojnika koji samo žele izvući živu glavu iz svega, istodobno se svi skupa suočavajući s psihološkim posljedicama rata i svješću na nemogućnost adaptacije na normalan život.⁸⁷ Bigelow je ponovno zaokupila filmsko platno svojim uratkom *Zero Dark Thirty* (eng. *Zero Dark Thirty*, 2012., SAD), u kojem se više operativno, manje ratno, bavi potragom CIA operativaca u Pakistanu za Osamom bin Ladenom. Oba su prethodna filma dobila dopuštenje američkog Ministarstva obrane, dok je potonji čak izazvao i manju zabrinutost u američkoj Domovinskoj sigurnosti zbog klasificiranih informacija koje su bile dostupne produkciji, a koje su mogle otkriti puno toga što se dogodilo tijekom racije u pakistanskom Abbottabadu u kojem se bin Laden skrivao.⁸⁸ Naposljetku bi se tu istaknulo i *Snajperista* (eng. *American Sniper*, 2014., SAD), biografski film redatelja Clint Eastwooda o američkom snajperistu Chrisu Kyleu (Bradley Cooper), jednom od najsmrtonosnijih snajperista u povijesti američke vojske s više od 160 potvrđenih ubojstava. Film o Kyleu se nije usredotočio samo na njegova vojna postignuća već i privatni život i poteškoće s kojima se suočavao, pokušavajući se adaptirati na svijet izvan Iraka i bojišta. *Snajperist* je temeljen na autobiografskom djelu samog Kylea kojeg je na kraju ubio veteran s PTSP-om kojem je pokušavao pomoći.⁸⁹

whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf (pristup: 26. studenog 2022.).

⁸⁶ C. Boggs, T. Pollar, 2016, 96–97.

⁸⁷ *The Hurt Locker* (2009) - <https://catalog.afi.com/Film/55793-THE-HURTLOCKER?sid=fefec9e1-b6c4-47f7-9446-efd271df0e83&sr=10.1674&cp=1&pos=0> (pristup: 27. studenog 2022.).

⁸⁸ *Zero Dark Thirty* (2012) - <https://catalog.afi.com/Film/69102-ZERO-DARKTHIRTY?sid=7855cfa9-a7c1-4789-9222-ff42635f5589&sr=12.682482&cp=1&pos=0> (pristup: 27. studenog 2022.).

⁸⁹ *American Sniper* (2014) - <https://catalog.afi.com/Film/70243-AMERICAN-SNIPER?sid=6ace76e7-407c-44b5-83cf-239f47e393b1&sr=10.849224&cp=1&pos=0> (pristup: 27. studenog 2022.).

Filmovi ovih novijih ratova vidljivo prikazuju vojnu i obiteljsku stranu vojnika koji svoj život ponekad ne mogu zamisliti bez pustinjske prašine Iraka i Afganistana, istodobno vodeći borbu protiv svoje mentalne svjesnosti i nesvjesnosti mirnog života bez ratnog okruženja. Amerika je u tom trenutku kroz te vojnike ne samo majka i vođa borbe za demokraciju i ljudska prava, već i maćeha koja tim istim vojnicima nažalost mora pružiti mentalnu, a često i fizičku bol koju ponekad ništa ne može nadoknaditi. No unatoč tome, vojnici su zadovoljni i svojom majkom i svojom maćehom, postepeno pretvarajući svoju bol u uobičajeni dio života kojem se trebaju adaptirati. Neki naposljetku uspiju, neki ne toliko.

3. Karakteristike Drugog svjetskog rata na filmu

Prema F. Wetta i M. Novelli, dva se načina suočavaju pri izradi ratnih filmova. Dok prvi zahtijeva da ratni filmovi prikazuju stvarnost u grafičkim scenama, ne cenzurirajući rane, amputacije, dislociranje i mentalne poremećaje, drugi smatra da je filmska industrija sposobna prenijeti istinu o ratu i Amerikancima, unatoč ograničenjima koja se mogu pojaviti u obliku političkog, društvenog i socijalnog aspekta.⁹⁰ Ovakve su karakteristike zapravo vidljive u većini filmova o Ratu, gdje se uvijek pronađe onaj jedan vojnik koji je spreman golim rukama poraziti na desetke nacista te onaj drugi vojnik koji pod sve većim mentalnim pritiskom više ne želi ići naprijed, iako se ispred njega nalazi zapovjednik koji svojim urlanjem pokušava prodrmati jadnika iz traume. I upravo te dvije potencijalne scene možda mogu predstaviti Rat gledatelju kao nešto što se uobičajeno događalo. Da, događalo se, ali to nikada nije bilo sve.

Prosječni gledatelj tijekom gledanja ratnog filma neće postavljati neka komplicirana pitanja, već će se upustiti u prizore bojišta, pješastva, artiljerije i avijacije, vjerujući kako se primjerice bitka na Okinawi dogodila upravo onako/približno onako kao što je prikazana ili da je patnja Holokausta prikazana baš onako/približno onako kao što je izražena. No, samo oni koji su proživjeli i preživjeli to znaju što se zapravo dogodilo. Za sve ostale koji to gledaju prikazano će na ekranu postati pogled na prošlost uobličen u određeni medij. Pri uobličavanju u medij, povijesni bi događaj, u ovom slučaju Drugi svjetski rat, bio najprije oblikovan u određenu priču/e koja se oslanja na jedan događaj iz Rata. Ta bi se priča potom razvila i strukturirala u scenarij koji bi trebao priču što autentičnije prevesti u radnju te likove kroz dijaloge i monologe, ponekad unoseći žargon i sleng s određenog geografskog područja, kao i česte vojne šifre ponekad poznate samo vojnicima, ali ne i gledateljima. Autentičnost određene priče prate i scenografija kroz rekvizite, vozila, oružja...;

⁹⁰ F. Wetta, M. A. Novelli, 2008, 260.

kostimografija, kroz uniforme i ostalu odjeću iz tog perioda; šminka i frizura, kroz frizure iz tog razdoblja i šminku koja se ne odnosi samo na ruž i maskaru za žene tog vremena već i transformaciju glumaca s čistim licima u vojnike čija lica prekrivaju otvorene rane i posjekotine zadobivene od gelera. Autentičnost prati i lokacija na kojima će se film snimati jer se primjerice bitke kod El-Alameina ne mogu snimati na proplancima Francuske ako se zna da je riječ o sjevernoj Africi i pustinjskim bitkama. Tu su također i statisti, angažirani lokalni ljudi, koji će puniti radnju svojim prisustvom, a koji ponekad svojim izgledom dodatno daju na vjerodostojnosti filma. Naposljetku, nešto na što se ne pridaje puno pažnje ili se jednostavno ne osjeti dovoljno je i sama glazba u filmu koja svojim žanrom isto tako identificira prostor odvijanja radnje filma. Tako će se odmah moći prepoznati lokacija ako se čuje harmonika i melodija poveže s Francuskom, ali i s prostorima bivše Jugoslavije, pod naravno potpuno drugačijom melodijom što je auditivno vrlo prepoznatljivo, mandolina s Italijom ili Rusija s balalajkom. Sve ovo i još dosta toga obuhvaća produkcija filma, a nastavak ovoga rada, s naglaskom na filmove koji će se opisati poslije, će istaknuti upravo te elemente.

3.1. „Dobri rat“

Fraza „dobri rat“ obuhvaća borbe i bitke američke vojske pod kojima su uključeni i ciljevi plemenitog karaktera poput očuvanja demokracije i mira te borba protiv tiranije i barbarizma. Drugi se svjetski rat smatra „dobrim ratom“. Ratom heroja i čelične generacije koja je uspjela poraziti one koji su svojim totalitarnim režimima bili prijetnja ljudskoj civilizaciji. Posljedice i ostavština ovoga Rata postaju trajno utisnuti u američku vojnu i nacionalnu povijest i tradiciju, a kolektivni je osjećaj pobjednika postalo naslijeđe svakog pojedinog Amerikanca.⁹¹ Pri izradi filma o „dobrom ratu“ postoji i formula od šest koraka, jasno i kratko opisana u C. Boggs i T. Pollardu (2016).

1. Cjelokupna kampanja američke vojske je predstavljena kao neupitno časna. Borbe i njihova krvoločnost je uokvirena kao moralno imperativna, stečena u nemogućim i neljudskim uvjetima u kojima su sudjelovali heroji nacije.
2. Ratovanje je prikazano kao borba između dobra i zla, civilizacije i barbara, u kojem američki cilj mora prevladati nad ciljevima totalitarnih neprijatelja punih nemilosrdnosti i neljudskosti.
3. Filmovi su centrirani tipično oko muškog heroja (najčešće bijelca), koji je često dio grupe drugih heroja koji se skupa nalaze na misiji života i smrti. Ženski su likovi s druge

⁹¹ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 47.

strane najčešće predstavljeni u podređenoj ulozi, bivajući djevojkama, ljubavnicama, ženama ili članicama obitelji heroja, one koje vole i podržavaju svoje ratnike, ulijevajući im snagu i izražavajući nadu u njihov povratak.⁹² One su osim herojevih suboraca glavni motivatori da heroji obave posao i da se vrate doma, a u slučaju pogibije heroja, stoički prihvaćaju taj gubitak, znajući da on nije umro uzalud iako je ostavio ogromnu prazninu u njihovim životima. Žena ili muškarac druge rase se kao glavni likovi pojavljuju u rijetkim slučajevima, a filmovi takve tematike će obično biti biografskog karaktera, slijedeći ratnu i/ili životnu priču istaknutih pojedinaca Rata.

4. Vojne su jedinice neizbježno različite u svome društvenom aspektu, često postajući *melting pot* u svojim brojnim različitostima. Rat okuplja obične dečke koji govore u svome svakodnevnom žargonu i imaju tipične stilove života, uobičajene za radničkog čovjeka.
5. Vojnici su profesionalni i stoički podnose sve po prijetnjama za život uvjete u kojima se nalaze.
6. Outsajderi koji ulaze u već uspostavljenu grupu vojnika su najprije dvojbeno gledani te se moraju dokazati svojoj novoj grupi kako bi ih prihvatili. Pri tom prihvaćanju, outsajderi s vremenom prihvaćaju etiku i pravila grupe kako bi se bolje uklopili, a svojim određenim činom postaju apsolutni dio grupe.⁹³

Filmovi o „dobrom ratu“ spadaju u ratni, borbeni, žanr. Pri tome je bitno djelovanje „holivudskog ratnog stroja“ koji se odnosi na proizvodnju studijskih filmova koji prikazuju i slave američke ratne heroje, počevši od Američke revolucije 1776. godine pa sve do danas. Pri pronalasku teme koja bi obuhvaćala ratove, može se postaviti nekoliko pitanja koja su očita čak i pri gledanju filma takvog žanra. Pitanja o razlogu tolike zainteresiranosti filmaša za snimanje filmova o ratovima te isticanju nekih određenih ratova od nekih manje poznatih ili manje „atraktivnijih“.⁹⁴

Do 1945. je godine pristup „dobrom ratu“ romantizirao borbu, odmičući se od krvave i okrutne strane, istodobno naglašavajući prijetnje demokraciji, slobodi i civilizaciji. Ratni se film tog vremena brže producirao, dok su scenarij i priča bili jednostavni uz jednostavne dijaloge i kadriranje.⁹⁵ Od 1945. pa do kraja desetljeća, uključujući i razdoblje pedesetih, filmovi o Ratu uključuju razne teme koje nisu bile uobičajene, ali niti rado viđene na ekranu, pogotovo ako ih se

⁹² C. Boggs, T. Pollard, 2016, 49.

⁹³ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 49.

⁹⁴ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 36.

⁹⁵ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 49.

povezuje s „dobrim ratom“. Na platnu se pojavljuje kriminal, nasilje među stanovništvom, siromaštvo, pojava politički nepodobnih i neprihvatljivih pojedinaca koji zagovaraju totalitarne metode djelovanja, sve okupljeno u *noir* žanr. Razvoj takvog žanra i poslijeratnog života rezultira novim žanrovima u obliku znanstvene fantastike, špijunskih trilera, povijesnih drama i dokumentaraca koji će obrađivati različite događaje povijesnog, dramskog ili drugog žanra, često se oslanjajući na trenutni hladnoratovski život, živeći u strahu, paranoji i osjećaju bliske i neizbježne propasti uzrokovane od mogućeg masovnog uzvraćanja SAD-a i SSSR-a.⁹⁶ Pojava novih ratova, napose Korejskog i Vijetnamskog, tjera filmsku industriju na stvaranje ratnih filmova povezanih s tim ratovima, odmičući se od Drugog svjetskog. No publika postaje umorna od ratova tako se preusmjerivši na drugačije filmove čiji su protagonisti špijuni, poput vječnog Jamesa Bonda⁹⁷ čije avanture pune akcije, neustrašivo ponašanje prema negativcima i džentlmenko prema ženama, postaju atraktivnije od blatnjavih plaža Normandije i nepregledno dubokog plavetnila Pacifika. Oživljavanje „dobrog rata“ u filmovima dolazi tijekom devedesetih kada se SAD uključuje u borbe na području Bliskog istoka protiv Hitlerâ modernog doba.⁹⁸ Novi milenij bilježi razvoj tehnologije, žanrova, ali i društvenih i socijalnih normi koje ponekad onemogućuju da se povijesni i ratni film snimi onako kako treba te se umjesto autentičnosti može slijediti politička korektnost koja naposljetku može neki film pretvoriti ne u povijesno točan/približno točan proizvod, već u varijaciju i neki sasvim novi pogled na povijest, a u ovom slučaju, i rat.

3.2. Vojnici i časnici

Svaki ratni film ima vojnike i časnike, one koji izvršavaju naredbe i one koji naređuju. No, osim krvi, borbe, baražne vatre, bombi, otkinutih udova, gelerima razderanih tijela, urlanja, zapomaganja, mentalnog kolapsa i niza drugih ovih negativnih stvari, što se još može vidjeti u ratnim filmovima što nam možda ne odgovara atmosferi i podneblju smrti? Možemo čuti šale, zafrkavanja, misli, planove i ciljeve u životima pojedinaca, kao i razna alkoholna i bezalkoholna pića te Bibliju u rukama individualaca kojima je Riječ Božja inspiracija za efikasno obavljanje posla, a u trenutcima smrti i konačni smiraj za vječni počinak.

Stječe se dojam kako mobilizacija vojnika za rat protiv Sila Osovine nije bio neki problem, dapače, u rat su htjeli i oni koji nisu bili sposobni za to, ali su u sebi osjećali krivnju i mogući sram u budućnosti ako ne obave svoju dužnost. Oglašavanje je obavljalo taj posao mobilizacije u obliku

⁹⁶ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 56–60.

⁹⁷ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 62.

⁹⁸ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 94.

već poznatih postera⁹⁹ koji bi ponekad prikazivali previše pa čak i malo jače grafičke prikaze. No tada je ubijanje postalo dio života, nešto tako uobičajeno, gotovo prigrljeno kao svakodnevica. Na jednom se takvom plakatu nalazila ilustracija koja je prikazivala mrtvog marinca na plaži, s licem u pijesku i dvije rupe od metaka u kacigi. Jedna ruka je prebačena preko strojnice, dok je druga ispružena, prstima se zabijajući u pijesak u obliku kandži. Natpis koji je pratio ilustraciju je glasio:

Što si ti učinio danas... Za Slobodu?

Danas je, na frontu, on umro... Danas, što ćeš ti napraviti?

Slijedeći put kada vidiš popis poginulih i ranjenih, upitaj se:

„Što sam ja danas napravio za slobodu?

Što mogu sutra učiniti što bi sačuvalo živote

ljudi i pomoći im pobijediti u ratu?“¹⁰⁰

Vojnici su u filmovima prikazani kao heroji i junaci koji stvaraju povijest svoje zemlje, koji osvajaju i dominiraju. Pri tome je vojnik stup obrane ne samo svoje zemlje, već i svojih bližnjih i svoje obitelji.¹⁰¹ Legitimizacija se vojnike borbe očituje u moćnim neprijateljima koje treba poraziti, a koji su prisutni u ratu i njegovim užasnim posljedicama. Popis neprijatelja je uvijek neiscrpan kod producenata, redatelja i scenarista, a pri izradi ratnih i povijesnih filmova antagonisti su većinom Indijanci, Latinosi, teroristi, Bliskoistočnjaci, zapadnjaci koji su kroz povijest upamćeni kao negativci, dok su za Drugi svjetski rat oni navedeni kao Nijemci, Talijani te Japanci. Nakon završetka rata kao novi neprijatelji su se pojavili i komunisti, najviše u obliku Rusa te, malo manje, Kineza. Neprijatelji Rata su utjelovljenje sila tame i zla, dok su pozitivci predstavnici dobrog, svijetla, reda i demokracije. Prikazani zlikovci su većinom hladni, udaljeni, sablasni, nedostižni, bez racionalnosti¹⁰², opsjednuti ubijanjem i lišeni humanosti, ali često prikazani i kao ultimativni *mastermindovi* koje je intelektualno i filozofski ponekad teže poraziti nego fizički. Heroji s druge strane sadržavaju cijeli raspon osjećaja i emocija u sebi koje im nije teško pokazati čak niti zlikovcima u katarzičnom trenutku priče. Oni su sve suprotno navedeno od zlikovaca, puni

⁹⁹ Velik broj postera dostupan na stranicama *National Archives (World War II Posters, 1942 – 1945 – [link](#)), Northwestern (World War II Poster Collection – [link](#)), Google Arts & Culture (Posters Worth a Thousand Words – [link](#))* (pristup: 30. studenog 2022.).

¹⁰⁰ F. J. Wetta, M. A. Novelli, 2008, 264. Orig. teksta na eng.: „What did you do today... for Freedom? / Today, at the front, he died... Today, what did you do? / Next time you see a list of dead and wounded, ask yourself: / „What have I done today for freedom? / What can I do tomorrow that will save the lives of / men like this and help them win the war?“. Poster vidi na: <https://collections.digitalmaryland.org/digital/collection/mdwp/id/47/> (pristup: 30. studenog 2022.).

¹⁰¹ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 24.

¹⁰² C. Boggs, T. Pollard, 2016, 37.

razumijevanja i čuvari obitelji¹⁰³ i pravih vrijednosti. No heroji ponekad mogu biti i anti-heroji, kompleksni likovi koji kombiniraju herojske i negativne karakteristike, a koji se tek na kraju filma pročiste i definitivno odluče koju će stranu odabrati.

U filmovima većinom vidimo Amerikance kao heroje i žrtve, kao one koji uzimaju svu zaslugu za pobjedu u ratu. Osim njih, zasluge mogu pokupiti i Britanci kojima se često zanemaruje ključna uloga u nekim ratnim trenucima. Kao periferni likovi se mogu javiti Sovjeti, najčešće Rusi¹⁰⁴, koje se ipak drži na odstojanju zbog komunističke pozadine te Francuzi kao neizostavni dio pokreta otpora. Ostale nacije koje su sudjelovale u Ratu na strani Saveznika ili bile u pokretu otpora protiv Osovine poput Jugoslavena (partizana), Grka, Kineza, Korejaca, Filipinaca i ostalih, su u najvećoj mjeri (iz)ostavljeni te je bilježenje o njihovim ratnim podvizima u obliku filmova većinom ograničeno na domaću produkciju.

U svakom filmu možemo čuti pogrdne nazive koje saveznički vojnici zovu vojnike Osovine, a tako je bilo i u stvarnosti što pokazuje niz stvorenih rječnika slenga američkih i britanskih vojnika nastalih tijekom i nakon Rata, a koji se mogu pronaći na svim iole bitnijim stranicama akademskog karaktera koje sadržavaju stručne časopise¹⁰⁵. Tako se neprijatelje obično zvalo „štetočinama“ (eng. *vermin*), „majmunima“ (eng. *monkeys*), i „štakorima“ (eng. *rats*). Japance se zvalo *Nips*, *Japs*, „malim žutim gadovima“ (eng. *little yellow bastards*)¹⁰⁶, *tojo*, *gooks* ili *guineas*. Potonja su dva imena bila namijenjena i bilo kojem drugom narodu Pacifika¹⁰⁷. Stanovnike Okinawe se zvalo *Okies*¹⁰⁸. Na drugom kraju svijeta, njemačke se vojnike nazivalo *Jerries* ili *Krauts*, a nerijetko i *Heinie*, *Fritz* te „kockoglavci“ (eng. *squarehead*). Osim ovih naziva, standardno ih se nazivalo i „nacistima“ (eng. *Nazis*).¹⁰⁹ S druge su strane postojali i nadimci za savezničke vojnike ili narode koji su djelovali uz Saveznike poput Kineza koje su neki zvali „aljkavcima“ (eng. *slopies*)¹¹⁰, *Flips* kao nadimak za Filipince, *Kiwis* za Novozelance¹¹¹ te *G-Ivan* kao nadimak za ruske vojnike¹¹², što je bila kombinacija američkog naziva za vojnike *GIs*.¹¹³

¹⁰³ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 37.

¹⁰⁴ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 95.

¹⁰⁵ Kao primjer može poslužiti časopis pod naslovom *American Speech* u izdanju Duke University Press - <https://www.jstor.org/journal/americanspeech> (pristup: 8. prosinca 2022.).

¹⁰⁶ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 50.

¹⁰⁷ D. W. Hamilton, 1947, 55–56.

¹⁰⁸ L. Herlands Hornstein, 1945, 151.

¹⁰⁹ J. W. Bishop Jr., 1946, 246.

¹¹⁰ J. L. Riordan, 1948, 30.

¹¹¹ D. W. Hamilton, 1947, 55.

¹¹² L. H. Hornstein, 1946, 74.

¹¹³ A. R. Dunlap, 1945, 147.

Sleng je tijekom rata bio sveprisutan, a američki su vojnici uspijevali u tmurnim trenucima izmišljati razne nazive za vojne činove i položaje svojih suboraca. Osim već spomenutih *GIs*, nadimci za vojnike u pješastvu su bili i *blisterfoot* i *doughboy*, dok se regrute često zvalo *dogface*, *freshman* i *rookie*.¹¹⁴ Bolničare se na bojnopolju često zvalo *pill pusher*, dok se liječnike zazivalo i kao *veneral gunner*. U trenucima smrti vojnici su voljeli kada bi pokraj njih bio i svećenik ili kapelan koji je nosio nadimak *Holy Joe*¹¹⁵ ili *G. I. sky pilot*¹¹⁶. Kao što su vojnici imali svoje nadimke, to su imali i pripadnici ratnog zrakoplovstva koji su nosili ime *sky winder*¹¹⁷, dok su se letači zvali *glamor boys*¹¹⁸, a padobranc *bloomer boy* ili jednostavno *trooper*¹¹⁹.

No u filmovima „glamurozni dečki“ i „žuljevita stopala“ nisu bili negativci, već su se oni borili protiv *gooksa* i *krautsa*, čije su karakterizacije iz filma u film polako postajale stereotipi te klišeji koje se željelo zaobići. Oni koji su možda uspjeli zaobići stereotipne i klišeizirane prikaze Nijemaca i Japanaca u Ratu su vjerojatno dobili film nakon kojeg se moralo razmišljati o svrsi rata i vojničke uloge i/ili uloge neke osobe prema kojoj se film snimio ili je temeljen na njenom životu, ili nedovršeni proizvod koji se mogao glancati, ali se zbog rasporeda i tzv. *deadlinea* jednostavno nije stigao. U svakom slučaju, na platnu možemo svjedočiti borbi između „nas i njih“, a iako „oni“ pripadaju istoj strani (Osovini), razlika/e u karakterizaciji i prikazu definitivno postoji.

Sentiment koji pronalazi put u filmovima je rečenica „Jedini dobar Japanac/Nijemac je mrtav Japanac/Nijemac“, a od kraja Rata do današnjice, ta je rečenica samo mijenjala nacionalnost neprijatelja, dok je značenje i dalje ostalo isto.¹²⁰ Japanci su u filmovima prikazani kao neljudi, opisani kao zvijeri, štetočine i žute horde koje je trebalo poraziti.¹²¹ Oni su jednodimenzionalni likovi koji su se na platnu jadno borili i bili nesposobni postići uspjeh.¹²² Prikazani su kao nacija bez individualaca kojoj su ispirali mozak okrutni i bezobzirni imperijalisti i militaristi. Za vrijeme rata su ovakve karakteristike bile sadržane u animiranim filmovima pri čemu animirani likovi japanskih (kao i njemačkih te talijanskih) vojnika nisu smjeli imati ljudske karakteristike, već su

¹¹⁴ Glossary of Army Slang, *American Speech*, 1941, 163–168.

¹¹⁵ A. R. Dunlap, 1945, 148.

¹¹⁶ Glossary of Army Slang, *American Speech*, 1941, 166.

¹¹⁷ Glossary of Army Slang, *American Speech*, 1941, 168.

¹¹⁸ E. H. Miller, 1946, 310.

¹¹⁹ M. Horowitz, 1948, 319.

¹²⁰ Sličnu rečenicu je izjavio američki admiral William „Bull“ Halsey, a koja je glasila: „Jedini dobar Jap je Jap koji je mrtav već šest mjeseci“ (eng. *The only good Jap is one that's been dead for six months*). Prema: C. Boggs, T. Pollard, 2016, 53.

¹²¹ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 52.

¹²² C. Boggs, T. Pollard, 2016, 103.

trebali više biti poluljudi, insekti, majmuni i reptili, nego osobe s vlastitim identitetom.¹²³ Ovakva vrsta rasizma se nastavila i poslije Rata kada je istočna i jugoistočna Azija postala mjesto sukoba bipolarnog svijeta. Tada se ljutnja i agresija preselila, može se reći i nastavila, s Japanaca na Korejce, Kineze, Bangladežane, Kambodžance, Vijetnamce. Nervoza i strateški neuspjesi zapadnih vojski se opravdavala korištenjem raznih oružja i testiranjem novih koji su trebali zaustaviti tu „žutu pošast“ koja je prijetila civiliziranom svijetu¹²⁴, iako su svi navedeni narodi imali svoju civilizaciju i prije nekih zapadnih društava.

Na drugom su kraju svijeta bili Nijemci, čiji je nacionalsocijalistički režim prije Rata ignorirala američka vlada i tamošnji očiti antisemitizam, ksenofobiju i rasizam kojeg je Hitlerova vlada sve jače uspostavljala. Hitler je za Zapad trebao biti bedem protiv širenja Staljinovog komunizma, a taj se bedem urušio s njemačkim napadom na Gdanjsk 1939. godine, a potom i *führerove* objave rata SAD-u u prosincu 1941. godine. Nijemci i nacisti su prestali biti bedem protiv Staljinovog komunizma koji je, ironično, postao bedem protiv širenja nacizma u Europi, no unatoč tome, svi korisni tehničari i znanstvenici iz Njemačke su bili dobrodošli američkom ratnom stroju.¹²⁵ Za Nijemce i naciste se uvijek veže brutalnost kojom su vladali i kojom su izlagali druge pojedince i skupine, uklopljenu u besprijekorno čistu uniformu, autoritativni stav i glas te specifičnu sklonost mučenju drugih. Za razliku od Japanaca, Nijemce se prikazuje kao vrlo načitane i obrazovane intelektualce koji svojom filozofijom često mogu ostaviti pozitivce, ali i gledatelje, zbunjenima.¹²⁶ U glavama nam se za ovakav opis uvijek javljaju časnici u besprijekornim crnim SS uniformama i s crvenom trakom sa svastikom oko nadlaktice koji ispod slabog svijetla održavaju bukvicu uhvaćenom protagonistu i pozitivcu. No, osim njih u filmovima se javljaju i nacisti-lijječnici koji su opsjednuti svojim idejama o liječenju drugih, a koje nerijetko sadržavaju i eksperimentiranje koje bi se u svakom slučaju okarakteriziralo kao teško kršenje ljudskih prava.¹²⁷ Dobri njemački vojnik ili časnik se pojavio tek tijekom ranih pedesetih kada je Marshallov plan trebao „pomiriti“ pobjedničku i zaraćenu stranu, no ta je „pozitivna atmosfera“ trajala sve do 1962. godine ili Kubanske raketne krize kada su dobre Nijemce na platnima ponovno zamijenili oni zli. No, umjesto ratnog javlja se žanr špijunskog filma koji kroz svoju radnju provlače ideje neke neispunjene želje

¹²³ Jedan od tih animiranih filmova je i *Tokio Jokio*, sedmominutni propagandni film Warner Brosa usmjeren protiv Japana. Film vidi na: *Tokio Jokio | 1943 | World War 2 Era Propaganda Cartoon* – <https://www.youtube.com/watch?v=sy9rGAO-qfc> (pristup: 12. prosinca 2022.).

¹²⁴ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 52 – 53.

¹²⁵ C. Boggs, T. Pollard, 2016, 106.

¹²⁶ C. L. Aube, 1998, 25–26.

¹²⁷ C. L. Aube, 1998, 27.

Trećeg Reicha s likovima čije prezime naizgled zvuči i izgleda njemačkog porijekla. Najočitiiji primjer nositelja špijuskog filma jest James Bond koji se s tim željama i idejama tijekom Hladnog rata suočava upravo u dva filma: *Dr. No* (1962.), koji tematizira želju negativca za svjetskom dominacijom, i *Moonraker* (1979.), gdje se provlači želja negativca za rasnom čistoćom.¹²⁸

U svakom će ratnom filmu glavni likovi biti vojnici ili časnici, jedino što će se razlikovati jest tema kojom će se film baviti, odnosno hoće li tu biti riječ o nekoj bitki, nekom oružju, ili hoće li film u cijelosti biti auto-, djelomično autobiografsko ili fiktivno djelo pojedinca koji se toliko istaknuo u ratu da je zaslužio dobiti svoj filmski uradak na temu svojeg života ili od kojeg će stvoriti priču heroja Rata. Osim pojedinca tu se može nerijetko pojaviti i uradak o ratnom putu neke bitnije vojne jedinice koja se može istaknuti ne nužno po bitkama, nego po svom herojskom početku ili svršetku.

Jedan od tih pojedinaca koji je dobio svoj film je i američki general George S. Patton. Film jednostavnog naziva *Patton* (1970., SAD), u režiji Franklina J. Schaffnera slijedi ratni put američkog generala Pattona (George C. Scott), od sjeverne Afrike 1943. godine i poraza njemačkog feldmaršala Erwina Rommela, do vođenja 3. armije (eng. *Third United States Army*). Film se ne suzdržava spomenuti kruto i grubo generalovo ponašanje koje naposljetku zbog nemogućnosti svoje tranzicije s ratnog na mirnodopsko vrijeme rezultira otpuštanjem iz vojske.¹²⁹ Pattonov producent Frank McCarthy je pokušao nastaviti s biografskim ratnim dramama temeljenima na junacima američkog „dobrog rata“, a oskarovski uspjeh „Pattona“ i pobjeda u kategoriji Najboljeg filma je rezultirala novim biografskim ratnim filmom, i to o generalu Douglasu MacArthuru pod naslovom *MacArthur* (1977., SAD), u režiji Josepha Sargenta. Film je slijedio ratni put generala MacArthura (Gregory Peck), od 1942. do 1952. godine, odnosno od bitke za Bataan na Filipinima, do Korejskog rata i godine kada ga je predsjednik Harry Truman smijenio s mjesta glavnog zapovjednika u Koreji. Kao i u „Pattonu“, i MacArthur se prikazuje kao buntovni general koji je često znao proturiječiti naredbama svojih nadređenih, ne mareći previše za posljedice po sebe.¹³⁰

Kako imamo biografske filmove o časnicima, tako imamo i biografske filmove o vojnicima i letačima koji su se istaknuli tijekom rata svojim djelovanjem. Jedan od njih bio je i Ira Hayes, američki vojnik koji je s drugim marincima podigao zastavu na planini Suribachi na Iwo Jimi. Film naslova *Autsajder* (eng. *The Outsider*, 1961., SAD), u režiji Delberta Manna, se prema Hayesu

¹²⁸ C. L. Aube, 1998, 77.

¹²⁹ *Patton* (1970) - <https://catalog.afi.com/Film/23463-PATTON?sid=bae13e67-7689-40d2-889c-02c5074826b0&sr=18.84674&cp=1&pos=0> (pristup: 17. prosinca 2022.).

¹³⁰ *MacArthur* (1977) - <https://catalog.afi.com/Film/55892-MACARTHUR?sid=2a399c35-57cc-473d-b70e-9276328f7e92&sr=11.715143&cp=1&pos=0> (pristup: 17. prosinca 2022.).

(Tony Curtis), postavlja kao autsajderu za kojeg nema mjesta nigdje pa čak niti u njegovoj zajednici Pima Indijanaca u Arizoni te tamošnjem plemenskom vijeću. Tragičnost Irina života se očituje i u njegovoj preranoj smrti od posljedica alkohola i hladnoće u 32. godini.¹³¹ Film je dobio i Paul Tibbets, pilot aviona B-29 koji je ispustio prvu atomsku bombu u povijesti. Pod naslovom *Iznad i izvan* (eng. *Above and Beyond*, 1953., SAD), film osim njegovu pripremu za atomsko bombardiranje Hirošime, prati Tibbetsov (Robert Taylor), privatni i obiteljski život sa suprugom Lucy (Eleanor Parker), kojoj sve više smeta njegoova tajnovitost oko „paketa“ kojeg mora dostaviti u skorom vremenu.¹³² Ovdje priča zapravo može poslužiti kao simbol za mnoge obitelji koje bivaju razorene zbog vojske i vojničkog posla, ne samo tada u vrijeme Operacije Manhattan, već i danas. Još jedna dupla biografska priča u američkoj produkciji jest i ona o sovjetskim i njemačkim snajperistima. Riječ je naime o Vasiliju Zajcevu (Jude Law), u filmu *Neprijatelj pred vratima* (eng. *Enemy at the Gates*, 2001., SAD, UK), te wehrmachtovim snajperistom Erwinom Königom (Ed Harris). Iako je Zajcev jedan od sovjetskih heroja koji se iskazao u „Velikom domovinskom ratu“ svojim snajperskim umijećem, film se u režiji Jean-Jacquesa Annauda ograničava na snajpersko nadmudrivanje i nadigravanje s pukovnikom Königom kojeg Zajcev naposljetku i usmrćuje. Osim ovih taktičkih, prikazan je i aspekt sovjetske propagande koja na momente izgleda kao da Zajceva želi pretvoriti ne samo u sposobnog i smrtonosnog snajperista, već i u besmrtnog sovjetskog titana koji zahvaljujući svome oštrom oku i mirnoj ruci, uspijeva sačuvati mnoge sovjetske živote.¹³³ Iako je očito kako filmova o značajnim ženama Drugog svjetskog rata gotovo da i nema (iako je situacija u stvarnosti sigurno drugačija), ovdje bi se mogao izdvojiti jedan uradak koji je prikazao ratni život jedne, pa pomalo i nepoznate, junakinje savezničke strane Drugog svjetskog rata. Riječ je o biografskom filmu *Bila sam američki špijun* (eng. *I Was an American Spy*, 1951., SAD), redatelja Lesleyja Selandera. Priča govori o Claire Phillips (Ann Dvorak), koja se nakon što svjedoči ubojstvu svog supruga, narednika Johna Phillipsa (Douglas Kennedy), od Japanaca, odlučuje u potpunosti staviti na raspolaganje američkoj vojsci. Pod kodnim imenom „High Pockets“ kojeg dobiva zbog visoko postavljenih džepova na svojoj košulji, otvara noćni klub u Manili na Filipinima i uspijeva se sprijateljiti s nizom japanskih časnika iz kojih izvlači informacije, sve dok je Japanci ne otkriju, uhitite, zatvore i brutalno premlate i muče u nadi da će izvući ikakvu informaciju iz nje, što im ne uspijeva. Naposljetku biva oslobođena zahvaljujući inicijativi desetnika Johna Boonea (Gene

¹³¹ *The Outsider* (1961) - <https://catalog.afi.com/Film/22420-THE-OUTSIDER?sid=3062c648-9ef7-49fb-95fa-d34c6406aaf8&sr=7.349624&cp=1&pos=0> (pristup: 17 prosinca 2022.).

¹³² *Above and Beyond* (1953) - <https://catalog.afi.com/Film/50384-ABOVE-ANDBEYOND?sid=2a1ec259-c912-4fd7-976c-846af20f517e&sr=10.552689&cp=1&pos=1> (pristup: 17. prosinca 2022.).

¹³³ *Enemy at the Gates* - <https://www.imdb.com/title/tt0215750/> (pristup: 17. prosinca 2022.).

Evans), a Claire nakon rata kao zahvalu za svoju službu od SAD-a dobiva i Medalju Slobode.¹³⁴ Medalju je časti s druge strane dobio Desmond Doss (Andrew Garfield), američki bolničar koji je u Ratu odbio nositi oružje. Prikazan je u filmu *Greben spašenih* (eng. *Hacksaw Ridge*, 2016.), redatelja Mela Gibsona, a navedeno je odlikovanje dobio zbog iskazane hrabrosti tijekom bitke na Okinawi.¹³⁵

Naposljetku će se za pojedince izdvojiti junak američke vojske Audie Murphy, kao najodlikovaniji vojnik Rata koji je već 1955. godine dobio svoj film pod naslovom *Do pakla i natrag* (eng. *To Hell and Back*, SAD), redatelja Jesseja Hibbsa. Murphy je u tom filmu glumio samog sebe, vojnika Audia Murphyja koji je od 1941. do 1945. uspio skupiti sva moguća odlikovanja američke vojske, neka i po nekoliko puta, pa čak i pet odlikovanja iz Francuske i Belgije. Možda jedini nedostatak filma jest taj što se radnja odnosi samo na Murphyjev ratni put, zanemarujući ozbiljne psihičke posljedice koje je trpio poslije rata.¹³⁶ Nažalost, ako uzmemo u obzir da je film snimljen i pušten tijekom 50-ih, tada je prikaz ratnog junaka koji se slama pod psihičkim pritiskom rata u velikoj većini nepoželjan, pošto ratni junaci, posebno oni široko odlikovani, moraju u javnosti biti veličine i uzori svima, što znači da nikakav „mentalni pritisak“ ne dolazi u obzir. Kada bi se primjerice usporedila dva vrhunska američka vojnika iz dva rata, Murphy iz Drugog svjetskog i već spomenuti Chris Kyle iz Iračkog rata, već se u samoj naraciji vide razlike u razmišljanju i oblikovanju lika. Obojica su uzori američkim vojnicima i obojica su postigli rekordne brojke koje se teško mogu skinuti. Razlika koja se javlja jest ta što Murphy na filmu nema pravo zatražiti pomoć jer bi u tadašnjem društvu, kada je film snimljen, što su bile pedesete, mogao biti okarakteriziran kao slabić, dok se na Kyleu na kraju „Snajperista“ jasno vidi njegova potreba da pokuša vratiti svoj život u normalno stanje, tražeći pomoć od svoje supruge.

Jedni od filmova koji ekipno pokazuju svoje napore obrane SAD-a na zemlji i u zraku mogu biti *Crveni repovi* i *Velika crvena divizija*. „Zrak“ predstavljaju *Crveni repovi* (eng. *Red Tails*, 2012., SAD), redatelja Anthonyja Hemingwaya koji pričaju priču o afroameričkim letačima iz Tuskegee letačkog programa koji sa svojom 332. borbenom grupom (eng. *332nd Fighter Group*), dobivaju priliku da pridonesu američkoj pobjedi u zraku tijekom američke kampanje u Italiji 1944. godine.¹³⁷ S druge strane „zemlju“ brani *Velika crvena divizija* (eng. *The Big Red One*, 1980., SAD), redatelja

¹³⁴ *I Was an American Spy* (1951) - <https://catalog.afi.com/Film/50151-I-WASANAMERICANSPIY?sid=d34c9aa5-a3a8-42db-aedf-703df3927cb3&sr=16.05454&cp=1&pos=0> (pristup: 18. prosinca 2022.)

¹³⁵ *Hacksaw Ridge* - https://www.imdb.com/title/tt2119532/?ref_=nv_sr_srg_0 (pristup: 3. siječnja 2023).

¹³⁶ *To Hell and Back* (1955) - <https://catalog.afi.com/Film/51698-TO-HELLANDBACK?sid=25b154c7-09ff-4bb9-b7cf-4d2ff40ec15e&sr=12.359396&cp=1&pos=0> (pristup: 18. prosinca 2022.).

¹³⁷ *Red Tails* - <https://www.imdb.com/title/tt0485985/> (pristup: 19. prosinca 2022.).

i samog veterana prve divizije Samuela Fullera čiji se film temeljio na njegovim iskustvima u ratu preko memoara od čak 823 stranice. Divizija je bila poznata po velikom crvenom broju 1 koji se nalazio na ramenoj oznaci, a film prati njen ratni put od 1942. godine i kampanje u sjevernoj Africi, do 1945. godine i oslobođenja koncentracijskog logora u Čehoslovačkoj.¹³⁸

Dva filma koja su prikazala dvije različite perspektive vojnika jesu *Zastave naših očeva* (eng. *Flags of Our Fathers*, 2006., SAD), i *Pisma s Iwo Jima* (eng. *Letters from Iwo Jima*, jap. *Iōjima Kara no Tegami*, 2006, SAD), redatelja Clint Eastwooda. „Zastave“ pričaju priču o šestorici američkih vojnika koji su podignuli američku zastavu na Iwo Jimi¹³⁹, dok „Pisma“ govore o Japancima koji su se borili na Iwo Jimi¹⁴⁰. Ova dva filma tako suprotstavljaju dvije perspektive tijekom jedne od najvažnijih američkih bitki Rata: američku i japansku. Perspektiva i percepcija neprijateljske strane je često nešto što se zanemaruje tijekom snimanja ratnih filmova. Tako s obzirom na zemlju podrijetla produkcije većinom vidimo američku, britansku, sovjetsku/rusku, kinesku perspektivu i percepciju u Ratu, koja većinom ne prikazuje malo dublju perspektivu i percepciju ratnog sukoba tadašnjeg neprijatelja. Oni će biti prikazani kao nemilosrdni vojnici kojima se ne smije vjerovati, a ako se postavi samo jedan lik koji neće biti negativac, iako na sebi primjerice nosi SS uniformu i oko ruke svastiku, gledatelji i pozitivci u filmu će ga i dalje gledati nepovjerljivo iako taj lik sa svojim djelima uopće to ne pokazuje. S druge strane, postoji i perspektiva i percepcija filmova poraženih koja mora biti pažljivo oblikovana kako narativ i poruka filma ne bi mogli biti okarakterizirani negativno, u slučaju Rata, profašistički i pronacistički. U ovom se obliku svrha i poruka filma čak može i izgubiti zbog scenarija kojeg će se pažljivo stvarati kako se ne bi reklo i/ili prikazalo nešto krivo, što naposljetku može utjecati i na gubitak autentičnosti filma.

O autentičnosti filma se u iduća dva primjera može raspravljati pošto se prvi film temelji na stvarnom događaju, dok je drugi nešto što spada u sferu tzv. alternativne povijesti. Prvi se film odnosi na *Veliki bijeg* (eng. *The Great Escape*, 1963., SAD), redatelja Johna Sturgesa, a govori o savezničkim ratnim zarobljenicima koji su 1942. godine zatvoreni u kompleksu Stalag Luft III. Film se temelji na knjizi Paula Brickhilla temeljenoj prema stvarnim događajima i njegovom iskustvu ratnog zarobljenika u istoimenom logoru, i to kao borbenog pilota Australskog kraljevskog ratnog zrakoplovstva (eng. *Australian Royal Air Force*). U filmu se upoznajemo sa zarobljeničkim planom bijega iz logora i to kroz tunele koje oni već duže vrijeme pažljivo kopaju i osiguravaju da se ne

¹³⁸ *The Big Red One* (1980) - <https://catalog.afi.com/Film/54288-THE-BIGREDONE?sid=d0c1c618-8f7b-4271-8d9f-4127436e9574&sr=10.1563425&cp=1&pos=0> (pristup: 19. prosinca 2022.).

¹³⁹ *Flags of Our Fathers* (2006) - <https://www.imdb.com/title/tt0418689/> (pregled: 19. prosinca 2022.).

¹⁴⁰ *Letters from Iwo Jima* (2006) - <https://catalog.afi.com/Film/54818-LETTERS-FROMIWOJIMA?sid=80392985-1710-494c-a911-f30d7fb4e372&sr=17.27336&cp=1&pos=0> (pregled: 19. prosinca 2022.).

uruše, istovremeno smišljajući kako da se uklapanjem u njemačko društvo, učenjem njemačkog jezika i izradom lažnih dokumenata, što uvjerljivije izvuku iz Reicha na sigurno.¹⁴¹ S druge su strane židovsko-američki vojnici koji idu duboko u prostor njemačke okupacije u Francuskoj, a sadržani su u uratku Quentina Tarantina pod naslovom *Nemilosrdni gadovi* (eng. *Inglourious Basterds*, 2009., SAD, Njemačka). Radnja filma spada u područje alternativne povijesti koja se smatra „žanrom fikcije u kojoj autor špekulira kako je tijekom povijesti mogao biti promijenjen da su određeni povijesni događaji imali drugačije svršetke“¹⁴² i „povijesti koja je ispričana s neobične ili nekonvencionalne perspektive“¹⁴³. Ovdje se drugačija perspektiva ne odnosi na zaista uvjerljivu scenografiju i kostimografiju koliko na činjenicu da Hitler i cijela vrhuška vlasti Reicha biva pobijena u kinu za vrijeme prikazivanja filma *Ponos nacije* (njem. *Stolz der Nation*) o herojstvima njemačkog vojnika Fredricka Zollera (Daniel Brühl). Cijeli je film podijeljen u pet poglavlja, pri čemu prva četiri predstavljaju nove likove i svrhu njihovog postojanja u radnji, dok se kroz posljednje poglavlje likovi i radnja isprepleću i nadopunjavaju. U filmu se zapravo mogu vidjeti već prije spomenute karakteristike prikazivanja Nijemaca, kao i perspektivu koju nam film može pružiti s likovima za koje navijamo iako nam savjest možda govori da ne bismo trebali.

Karakteristika okrutnog, nemilosrdnog i inteligentnog njemačkog časnika se vidi u SS pukovniku Hansu Landi (Christoph Waltz) koji ponosno nosi nadimak „Lovac na Židove“ (eng. *Jew Hunter*). Landa 1941. godine pobije obitelj Dreyfus, no izmakne mu mlada Shosanna (Mélanie Laurent), koja se zatim pojavljuje 1944. godine kao „Emmanuelle Mimieux“, hladna vlasnica kina u centru Pariza. Ona zatim upoznaje Zollera koji ne izgleda kao okrutni nacist već kao „dečko iz susjedstva“. U isto se vrijeme radnja filma preusmjerava na skupinu od osam židovsko-američkih vojnika kojima zapovijeda poručnik Aldo Raine (Brad Pitt). Skupina također sadržava i narednika Donnyja Donowitz (Eli Roth), znanog među vojnicima s one ili ove strane i kao „Medo Židov“ (eng. *The Bear Jew*), koji bejzbolskom palicom može ubiti suparnika, te Huga Stiglitz (Til Schweiger), koji među Gadovima ima status legende jer je ubio 13 gestapovaca. Gadovi postaju dio „Operacije Kino“ u kojoj sudjeluje i britanski poručnik Archie Hicox (Michael Fassbender), te glumica i špijunka Bridget von Hammersmark (Diane Kruger). Scena u krčmi koja napeto iščekuje sukob između u njemačkoj uniformi prikrivenih savezničkih operativaca i Hammersmark te pijanih njemačkih

¹⁴¹ *The Great Escape* (1963) - <https://catalog.afi.com/Film/23871-THE-GREAT-ESCAPE?sid=22967878-2ada-4768-9ff4-c44921c555ff&sr=7.9875793&cp=1&pos=0> (pristup: 20. prosinca 2022.).

¹⁴² *alternative history* - <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/alternative-history> (pristup: 20. prosinca 2022.).

¹⁴³ *alternative history* - <https://www.merriam-webster.com/dictionary/alternative%20history> (pristup: 20. prosinca 2022.).

vojnika i SS bojnika Dietera Hellstroma (August Diehl) prekida nenadana rasprava o Hicoxovom neobičnom njemačkom naglasku te njemačkoj kinematografiji, napose austrijskom redatelju G. W. Pabstu.

Upravo zahvaljujući Zollerovom filmu, Reichova elita koja je uključivala i Hitlera se okupila u kinu slaveći premijeru filma, Emmanuelle se pripremala da spali sve filmske trake koje bi naposljetku zapalile kino. Ono što je zanimljivo jest da se planovi i savezničkih obavještajaca i Shosanne zapravo nadopunjavaju i ne znajući jedno za drugo. S druge strane SS-ovac Landa nakon naizgled „uspješnih“ pregovora s američkim zapovjedništvom, završava u rukama Rainea koji mu nožem na čelo urezuje svastiku.¹⁴⁴ U ovom je slučaju SS-ovca nadmudrio američki poručnik koji na prvu nije izgledao toliko intelektualno nadmoćniji od Landa, no očito je izgled samo varao.

Što se tiče ostalih savezničkih kinematografija čiji će filmovi biti obrađeni u ovome radu, kratko će se osvrnuti samo na neke filmove čije bi se obrađene teme isto mogle svrstati pod naslov ovog poglavlja. Ti su filmovi poznati u državama proizvodnje dok u svijetu nisu toliko istaknuti koliko oni američke ili britanske produkcije. Jedni od tih su i filmovi sovjetske i, posljedično, ruske izrade, koji su se većinom odnosili na herojstva tijekom bitki za, primjerice, Staljingrad. Filmova o sovjetskim individualcima nema previše, a tri koja bi se istaknula su izrađena tek relativno nedavno. Prvi je biografski film o izumitelju automatske puške koja ima toliko značajan status da se nalazi čak i na zastavi Mozambika, države u južnoj Africi. Riječ je naravno o pušci AK-47 te filmu *Kalašnjikov* (rus. roman. *Kalashnikov*, eng. *AK-47*, 2020., Rusija), redatelja Konstantina Buslova. Biografski film govori o Mihailu Kalašnjikovu (Jurij Borisov), koji 1941. godine služi SSSR-u na Istočnom bojištu kao tenkovski zapovjednik. Kako svakodnevno uviđa na bojištu da ruske puške uslijed ispucavanja šaržera zaglavljaju, dolazi do ideje stvaranja nove i bolje puške koju počinje osmišljavati tek nakon teškog ranjavanja u bitci kod Brjanska. Puška svoju premijeru doživljava 1947. godine, a do danas biva jedno od najpopularnijih oružja vojski diljem svijeta.¹⁴⁵ Drugi film nije djelomično biografski, ali je posvećen sovjetskom pilotu Alekseju Maresjevu koji je služio kao inspiracija za film *Pilot. Bitka za preživljavanje* (rus. roman. *Letchik*, eng. *The Pilot. A Battle for Survival*, 2021., Rusija), redatelja Renata Davletjarova. Maresjev je bio sovjetski pilot najpoznatiji po tome što su ga 1942. godine nakon uništenja kolone njemačkih vozila, srušili njemački piloti u šumi Valdajske regije u kojoj je po vrlo niskim temperaturama i u sirovom okruženju proveo 18 dana. Nakon što su ga lokalni seljani spasili, zbog smrzotina su mu amputirane obje noge, no niti to

¹⁴⁴ *Inglourious Basterds* - <https://www.imdb.com/title/tt0361748/> (pristup: 20. prosinca 2022.).

¹⁴⁵ *Kalashnikov* - https://www.imdb.com/title/tt11547520/?ref=nm_sr_srsrg_0 (pristup: 21. prosinca 2022.), *Калашников, 2020* - <https://www.kinoafisha.info/movies/8356815/> (pristup: 21. prosinca 2022.).

ga nije spriječilo da nastaviti služiti u sovjetskom zrakoplovstvu. Maresjev je u filmu preimenovan kao Nikolaj Komlev (Pjotr Fjodorov), koji isto tako nakon uništenja njemačkih vozila, biva rušen i završava duboko iza njemačkih linija, a proživljavajući istu situaciju kao Maresjev, i njemu bivaju amputirane noge nakon čega se vraća avionu i služanju u ratu.¹⁴⁶ Treći je film znan pod naslovom *Bitka za Sevastopol* (rus. roman. *Bitva za Sevastopol*, eng. *Battle for Sevastopol*, 2015.), čiju režiju potpisuje Sergej Mokritskij. Radnja filma odnosi se na Ljudmilu Pavličenko (Julija Peresild), koja je poznata kao najuspješnija snajperistica u povijesti koju su Nijemci pokušali ukloniti na sve načine.¹⁴⁷ Svi su ovi prethodno nabrojani noviji filmovi ruske produkcije nastali nakon 2014. godine, time bivajući podložni dopunama Saveznog zakona „O državnom jeziku Ruske Federacije“. Prema tom su zakonu filmovi prethodno trebali dobiti potvrdu o distribuciji filma kojom se utvrđuje način korištenja filmskog djela. Potvrda se nije mogla dobiti ako bi između ostalog film prikazivao ili promicao kult nasilja i okrutnosti te ako bi sadržavao skrivene poruke i informacije koje su mogle utjecati na podsvijest ljudi. Osim navedenog, potvrda se nije mogla dobiti niti ako je film sadržavao nepristojan jezik: psovke, vulgarnosti i slično.¹⁴⁸ Državno financiranje nije bilo moguće za sve, već samo za mali broj visokobudžetnih filmova koje su izrađivali najveći filmski studiji.¹⁴⁹ Osim toga, država je zapravo dobivala sve veću ulogu regulatora i investitora, a ekonomska kriza i sankcije nametnute nakon ruske aneksije Krima i Donbasa 2014. godine je uzrokovala deficit u zaradi. To je dovelo do pojednostavljivanja sadržaja filma, među kojima su bili i ratni filmovi čija je radnja jamčila zaradu na blagajni, a time i smanjenje industrijskog deficita.¹⁵⁰

Jugoslavenski su se filmovi većinom bavili pojedincima ili grupom vojnika i/ili civila, tako prikazujući zajedništvo koje se često zna naći u dijalozima i radnjama likova za koje se ponekad čini kao da nadopunjavaju jedne druge. Negativci su bili Nijemci, Talijani, četnici i ustaše, a prikazivanje pojedinaca koji su se borili s druge strane nisu bili toliko dublje razvijeni koliko su primjerice bili Nijemci u američkim filmovima. „Bratstvo i jedinstvo“ je nešto što je uobičajeno za vidjeti u filmovima, a ono što je pogotovo vidljivo jest da se jugoslavenski filmovi ne suzdržavaju prikazati žene kao borkinje i partizanke koje svojom hrabrošću i uglavnom sporednom ulogom, ulijevaju snagu i pomažu svojim muškim drugovima i suborcima. Dva su filma koje je snimio

¹⁴⁶ *Letchik* - <https://www.imdb.com/title/tt14303882/> (pristup: 21. prosinca 2022.), «Летчик»: Рецензия

Киноафиши - <https://www.kinoafisha.info/reviews/8328966/> (pristup: 21. prosinca 2022.).

¹⁴⁷ *Bitva za Sevastopol* - https://www.imdb.com/title/tt4084744/?ref=nm_sr_srsq_0 (pristup: 3. siječnja 2023.).

¹⁴⁸ *Федеральный закон от 05.05.2014 г. № 101-ФЗ* – <http://www.kremlin.ru/acts/bank/38425> (pristup: 9. veljače 2023.).

¹⁴⁹ O. Berezin, P. Kuzmichev, X. Leontyeva, 2018, 8.

¹⁵⁰ O. Berezin, P. Kuzmichev, X. Leontyeva, 2018, 51.

hrvatski redatelj Branko Bauer, a koji se tiču tih „drugova“ čija su herojstva trebala služiti kao primjer Titovoj Jugoslaviji. Prvi je *Nikoletina Bursać* (1964., Jugoslavija), film koji je i adaptacija istoimenog romana Branka Ćopića o životu narodnog heroja Nikoletine Bursaća (Dragomir Pajić), s kojim njegova majka vodi dijalog preko njegova spomenika.¹⁵¹ Bursać je u stvarnosti bio Ćopićev školski kolega znan pod imenom Nikola Bursać kojeg je Ćopić ponovno oživio nakon njegove pogibije 1943. godine na Sutjesci. Razlika između Ćopićeva i Bauerova Bursaća jest što Ćopić ostavlja svog prijatelja Nikoletina na životu koji se naposljetku vraća majci na selo, dok je kod Bauera Nikoletina ipak poginuo, što ostavlja majku samu da se sa svojim sinom suočava preko njegova spomenika.¹⁵² Drugi je film o tinejdžerskom i najmlađem narodnom heroju Jugoslavije Bošku Buhi (hrv. *Boško Buha*, 1978., Jugoslavija)¹⁵³, koji je poslužio kao simbol rano prekinutog djetinjstva i mladosti mnogih dječaka i djevojčica koji su morali naglo i „preko noći“ odrasti da bi se borili na ovoj ili onoj strani pošto drugog izbora nisu ni imali.

Redatelj Hajrudin Krvavac je isto tako jedan od onih koji su napravili niz filmova čija je tema partizanska borba u Ratu. *Das ist Valter!* (hrv. *Ovo je Valter!*), rečenica je koja se javlja na koncu filma *Valter brani Sarajevo* (1972., Jugoslavija), kada je izgovara njemački časnik pogledom uperenim prema panorami Sarajeva. Film se bavi misterioznim Valterom (Velimir „Bata“ Živojinović), koji na sve načine pokušava usporiti njemačke vojnike pri ulasku u taj grad. Film je trebao istaknuti zajedništvo i jedinstvo partizanskih boraca, koji naposljetku za sve Nijemce postaju jedan veliki „Valter“.¹⁵⁴ Krvavac je svoj fokus potom preusmjerio na priču o prvim jugoslavenskim letaćkim asevima u filmu *Partizanska eskadrila* (1979., Jugoslavija), a kao i u većini tadašnjih jugoslavenskih ratnih filmova, glavne su uloge tumačili neizbježni Velimir „Bata“ Živojinović i Ljubiša Samardžić.¹⁵⁵ Naposljetku bi se kao film u kojem je istaknut „timski rad“ uvrstio i *Igmanski marš* (1983., Jugoslavija) redatelja Zdravka Šotre. „Marš“ slijedi priču o prvoj vojnoj regularnoj jedinici Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ), Prvoj proleterskoj brigadi, oformljenoj u Rudu nakon pada Užičke Republike 1941. godine. Zbog sve tješnjeg njemačkog okruženja, plan Vrhovnog štaba je bio da se prođe pokraj Sarajeva i preko planine Igman dođe do oslobođenog grada Foče u kojem se nalazio Tito. Marš se zbio u noći 27. siječnja 1942. godine po temperaturi

¹⁵¹ *Nikoletina Bursac* - https://www.imdb.com/title/tt0170310/?ref=fn_sr_srg_0 (pristup: 21. prosinca 2022.), *Nikoletina Bursać* - http://hrfilm.hr/baza_film.php?id=290 (pristup 22. prosinca 2022.).

¹⁵² M. Jergović, 2017 - <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/branko-copic-ostavio-nam-je-nikoletinu-bursaca-kojeg-nakon-pisceve-smrti-vise-nema-tko-razumjeti-5472359> (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁵³ *Bosko Buha* - https://www.imdb.com/title/tt0078897/?ref=fn_sr_srg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁵⁴ *Valter brani Sarajevo* - https://www.imdb.com/title/tt0069452/?ref=fn_sr_srg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁵⁵ *Partizanska eskadrila* - https://www.imdb.com/title/tt0078832/?ref=fn_sr_srg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).

od –40 stupnjeva i nakon 19 sati hoda rezultirao teškim gubitcima koji su nerijetko završavali amputacijama smrznutih udova bez anestezije.¹⁵⁶

Kineski su se filmovi o vojnicima i časnicima većinom odnosili na istaknute pojedince u Kinesko-japanskom ratu (posljedično tome i Drugom svjetskom te Kineskom građanskom ratu) i špijune koji su špijunirali za Kinu protiv Japana. Upravo je špijuniranje bilo temom filma *Vječni val* (pinyin: *Yong bu xiao shi de dian bo*, eng. *The Eternal Wave*, 1958., Kina) redatelja Ping Wanga u kojem su glavni likovi kineski tajni agenti koji operiraju u Šangaju pod japanskom okupacijom 1939. godine, pokušavajući otkriti važne tajne podatke koje potom šalju u glavni grad Kineske komunističke partije Yan'an.¹⁵⁷ Špijunaža, ovaj put u Nankingu, je tema filma *Poruka* (pinyin: *Fēngshēng*, eng. *The Message*, 2009., Kina) redateljâ Chen Kuo-fua i Gao Qunshua. Film je smješten u Nankingu kao marionetskom državom pod japanskom okupacijom 1942. godine u kojem se događa niz pokušaja atentata na dužnosnike. Glavni šef japanskih obavještajaca odlučuje ispitati niz osumnjičenih od kojih se jedan smatra da radi za Otpor pod kodnim imenom „Fantom“ koji istodobno pokušava poslati bitnu poruku kineskoj vrhuški i zaštititi svoj vlastiti identitet.¹⁵⁸ Možemo primjetiti da se filmovi većinom usmjeravaju na pojedince koji su u ovom slučaju fiktivni likovi, vjerojatno temeljeni na nekom drugom pojedincu ili nizu drugih pojedinaca ukomponiranih u jednu osobu. No Kinezi su izradili i filmove temeljene prema stvarnim osobama. Jedna od tih osoba bio je i kanadski kirurg Norman Bethune u filmu *Dr. Bethune* (pinyin: *Bái Qiúēn dai fu*, eng. *Dr. Bethune*, 1964., Kina), redateljâ Gao Zhenga i Li Shutiana.¹⁵⁹ Bethune je bio član Kanadske komunističke partije (eng. *Communist Party of Canada*), koji je sudjelovao u Španjolskom građanskom i Kineskom građanskom ratu. U Kinu je otišao 1938. godine i u Yan'anu pomogao 8. armiji (eng. *8th Route Army*), Maoa Zedonga. Osim toga je organizirao medicinsko obrazovanje i smislio nove instrumente koji bi poslužili kineskoj vojsci. Bethunea su Kinezi poštovali i smatrali ga ne samo odličnim liječnikom već i uzorom kojeg bi se trebalo slijediti. Bethune je umro 1939. godine od trovanja krvi nakon što si je odrezao srednji prst tijekom operacije. Koliko je bio značajan kineskim komunistima pokazuje i eulogija koju je napisao sam Mao Zedong u njegovu čast.¹⁶⁰

Primjera filmova o vojnicima i časnicima je još mnogo, a ovdje su istaknuti samo neki. U svakom se filmu može vidjeti težnja da se herojstva vojnika i časnika prikažu kao dio tadašnje

¹⁵⁶ *Igmanski mars* - <https://www.imdb.com/title/tt0085713/> (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁵⁷ *Yong bu xiao shi de dian bo* - https://www.imdb.com/title/tt0352008/?ref =nv_sr_srsrg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁵⁸ *Feng sheng* - <https://www.imdb.com/title/tt1434423/> (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁵⁹ *Baiqiuen dai fu* - https://www.imdb.com/title/tt0346565/?ref =nv_sr_srsrg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁶⁰ *Bethune, Henry Norman* - http://www.biographi.ca/en/bio.php?id_nbr=8427 (pristup: 22. prosinca 2022.).

svakodnevnice, a danas kao dio stvorenog, razvijenog i iskreiranog svijeta kakvog poznajemo. Iako su likovi na platnu fiktivni ili temeljeni prema stvarnim ratnim herojima, filmske industrije teže da postignu što je moguće bolji balans između likova u filmu kao umjetnosti i likova u filmu kao sredstva propagande. Hoće li se neki lik, vojnik ili časnik, prikazati kao osoba s emocijama kao i svaka druga ili će se lik prikazati u nekom obliku savršenosti i nepogrešivosti, time aludirajući na razinu sposobnosti i spremnosti pojedinog naroda na borbu. Iako bi se zapravo oba lika mogla naći u istom filmu, na istoj ili suprotnoj strani, problem može nastati kada se pretjera s karakterizacijom koja na kraju ostavi gledatelja razočaranim i ravnodušnim. Stoga kroz likove s vojnicima i časnicima možemo se diviti, suosjećati, zgražati, proklinjati radi počinjenog djela, prihvaćati žrtvu i čekati što će se na kraju dogoditi s njima, znajući da je u pitanju Rat kojeg nikoga nije ostavio ravnodušnim. Naših vojnika i naših časnika.

3.3. Bitke i borbe

Europa, sjeverna Afrika, Pacifik. Niz država u navedenim područjima i niz bitki koje su se odvale na njihovim livadama, ravninama, planinama, pustinjama, morima i oceanima, u gradovima i selima. Ono što se da primjetiti jest da su pri izradi filma u fokusu poznate bitke te da ćemo rijetko naići na bitku za koju nikada nismo čuli ili za čiju priču nismo niti mislili da postoji. Osim naravno kada je riječ o neameričkim i nebritanskim kinematografijama čije su bitke u velikoj mjeri poznate samo na lokalnoj ili državnoj razini te će se u zapadnim obrazovnim sustavima i literaturi možda pronaći poneki redak o njima, ali samo to. Poneki redak, ništa više od toga. U idućim će se redcima spomenuti neki filmovi iz američke, jugoslavenske i kineske kinematografije čija je tema zapravo bitka između vojski ili borba između suparničkih vojnih jedinica.

Sjedinjene će se Države uhvatiti ukoštac s bilo kojom bitkom u kojoj je sudjelovala, bila ona u sjevernoj Africi, Europi ili na Pacifiku. Šezdesete su obilježile film o iskrcavanju na Normandiji *Najduži dan* (eng. *The Longest Day*, 1962., SAD), redatelja Darryla F. Zanucka. Film je adaptacija knjige Corneliusa Ryana *Najduži dan: 6. lipnja 1944.* (eng. *The Longest Day: June 6 1944*), a radnja se odnosi na Dan-D i savezničku invaziju na Normandiju. Cijeli je film zapravo jedan dan koji je bio potreban za iskrcavanje na Normandiju i plaže Juno, Omaha i Utah. Upravo plaža Omaha zaustavlja napredovanja američkih snaga zbog cementnog zida iza kojeg se nalaze njemačke snage koje imaju bolji položaj za zaustavljanje neprijatelja. Zbog toga brigadni general Norman Cota (Robert Mitchum), naređuje da se dinamitom očisti put kako bi se zid mogao osvojiti i srušiti. Svršetkom tog „najdužeg dana“, savezničke se snage konačno uspijevaju učvrstiti u Europi,

iščekujući nove vojne pobjede.¹⁶¹ Nekoliko godina nakon *Najdužeg dana*, snimljen je i film naziva *Bitka za Bulge* (eng. *Battle of the Bulge*, 1965., SAD), redatelja Kena Anakina. Kao što i sam naziv kaže, riječ je o bitki za Bulge, jednoj od posljednjih bitki koju je inicirala njemačka vojska u Ratu. Potpukovnik Kiley (Henry Fonda) vjerujući da se Nijemci spremaju za još jednu tenkovsku bitku u Ardenima, odluči upozoriti svoje nadređene koji mu ne vjeruju, smatrajući da su Nijemci previše umorni za takvo nešto. No Nijemci među savezničkim redovima imaju sabotere koji pričaju engleski i koji glume da pripadaju savezničkoj vojsci što Kiley na vrijeme prepozna. Naposljetku američki vojnici uspijevaju uništiti tenkove zapalivši bačve benzina, tako zaustavivši napredovanje i jednu od zadnjih prijetnji njemačkog Wehrmachta.¹⁶²

Guadalcanalska kampanja je na Solomonskim otocima pod istim naslovom opisana čak dva puta, i to kao *Tanka crvena linija* (eng. *Thin Red Line*), prvu koju je režirao Andrew Marton (1964., SAD),¹⁶³ te istoimeni *remake* kojeg je režirao Terrence Malick (1998., SAD)¹⁶⁴. Pacifik je sadržan u filmu *Midway* (eng. *Midway*, 2019., SAD, Kanada), redatelja Rolanda Emmericha. Film kao što mu i sam naslov kaže, obrađuje bitku za Midway 1942. godine te sraz između Američke pacifičke flote i Japanske carske mornarice. Bitka je rezultirala prvom prekretnicom u Ratu za Amerikance koji su uspjeli pobijediti Japance i od tada polako, ali uz velike gubitke, prevladavati Pacifikom i nanijeti konačni poraz Japanu.¹⁶⁵ Naposljetku bi se tu izdvojio i film *Greyhound* (eng. *Greyhound*, 2020., SAD, Kanada, Kina), redatelja Aarona Schneidera. Riječ je o bitki za Atlantik 1942. godine i konvoju od 37 savezničkih brodova koji uz nemogućnost savezničke zračne zaštite bivaju pod neprestanom prijetnjom njemačkih podmornica. Konvoj štite četiri broda, a glavni među njima je razarač USS Keeling čiji je radio pozivni znak „Greyhound“, a kojim zapovijeda zapovjednik Ernest Krause (Tom Hanks). *Greyhound* i ostali brodovi su tako u nišanu njemačkih podmornica oko 50 sati, tj. dok ne dođu u doseg savezničkog britanskog RAF-a.¹⁶⁶

Bitke koje su se obrađivale u jugoslavenskoj kinematografiji većinom su bile ograničene na one koje se mogu naći u gotovo svakoj opširnijoj povijesti Drugog svjetskog rata. Jedna od njih je bila i bitka na Kozari koja se obradila u filmu *Kozara* (1962., Jugoslavija), partizanskog prvijenca

¹⁶¹ *The Longest Day* (1962) - <https://catalog.afi.com/Film/23731-THE-LONGESTDAY?sid=b062fc02-34ab-4ee6-941e-89cf0d8c04e0&sr=8.742408&cp=1&pos=0> (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁶² *Battle of the Bulge* (1965) - <https://catalog.afi.com/Film/19668-BATTLE-OF-THEBULGE?sid=14e82843-939b-44c0-ab54-c78c5890971b&sr=11.701087&cp=1&pos=0> (pristup: 22. prosinca 2022.).

¹⁶³ *The Thin Red Line* (1964) - <https://catalog.afi.com/Film/22342-THE-THINREDLINE?sid=be5a4a0b-47c8-4a84-8f04-02ebf604a55d&sr=12.267971&cp=1&pos=0> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁶⁴ *The Thin Red Line* - <https://www.imdb.com/title/tt0120863/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁶⁵ *Midway* - <https://www.imdb.com/title/tt6924650/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁶⁶ *Greyhound* - <https://www.imdb.com/title/tt6048922/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

redatelja Veljka Bulajića. Film govori o njemačkoj protupartizanskoj ofenzivi u šumama planine Kozare u sjevernoj Bosni tijekom lipnja 1942. godine, pri čemu se partizani pokušavaju probiti kroz njemački obruč, istodobno skrivajući ranjenike i civile po zemunicama u nadi da ih Nijemci neće pronaći.¹⁶⁷ Idući ratni epski film bio je prikaz Operacije „Konjićev skok“, sadržan u filmu *Desant na Drvar* (1963., Jugoslavija), redatelja Fadila Hadžića. Priča je to o posljednjem njemačkom pokušaju atentanata na partizanskog vođu Josipa Broza Tita i vrhušku NOVJ-a kojeg su trebali izvesti elitni njemački padobrancu u svibnju 1944. godine.¹⁶⁸ Naposljetku, pod jugoslavenskim bi epskim filmovima trebalo izdvojiti i dva koja su prikazala jednu od značajnijih bitki NOB-a: bitku na Sutjesci. Prvi je film *Sutjeska* (1973., Jugoslavija), redatelja Stipe Delića, dok je drugi film *Vrhovi Zelengore* (1976., Jugoslavija), redatelja Zdravka Velimirovića. Obje priče govore o borbi partizana koji se s civilima i ranjenicima muče da se izvuku iz sve užeg njemačkog obruča na granici Hercegovine i Crne Gore. Razlika u filmovima je ta što *Sutjeska* sadržava niz likova sa svojim vlastitim tragedijama i pričama te partizana kojima je cilj zaštititi civile i gotovo nepregledan broj ranjenika, dok se u *Zelengori* radnja odvija oko vojnika druge čete, trećeg bataljuna, Četvrtе proleterske crnogorske brigade koji dobivaju zadatak da 24 sata brane prolaz između Ljubina groba i Košuta na planini Zelengori. Oba su filma također poznata i po zvjezdanoj glumačkoj postavi za čiju cijenu, s obzirom i na ostale filmove, jugoslavenska kinematografija nije pitala. Tako je Tita u *Sutjesci* odigrao američki glumac Richard Burton, dok je jednu od glavnih uloga u *Zelengori* odigrao sovjetski glumac i redatelj Sergej Bondarčuk.¹⁶⁹

Što se tiče kineskih filmova koji bi mogli potpasti u kategoriju „bitki i borbi“, tu bi se mogla ubrojiti dva djela koja svojom pričom više izazivaju klaustrofobičnost i neočekivanost situacijom u radnji, nego nekom taktikom prikazanom u uobičajenim bitkama. Prvi je film *Tunelski rat* (pinyin: *Dì dào zhàn*, eng. *Tunnel War*, 1965., Kina), redatelja Ren Xudonga, a govori o mreži tunela u ravničarskoj provinciji Hebei koje kopaju kineski seljaci i u kojima se bore protiv japanske invazije.¹⁷⁰ Drugi se film isto tako odnosi na seljake, ovaj put malog sela blizu Kineskog zida čiji stanovnik na čuvanje dobije dva zarobljenika: japanskog nacionalističkog vojnika i nervoznog kineskog prevoditelja. Riječ je o filmu *Vragovi na pragu* (pinyin: *Guizi lai le*, eng. *Devils on the*

¹⁶⁷ *Kozara* - http://hrfilm.hr/baza_film.php?id=39 (pristup: 23. prosinca 2022.); *Kozara* - <https://www.imdb.com/title/tt0055059/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁶⁸ *Desant na Drvar* - http://hrfilm.hr/baza_film.php?id=26 (pristup: 23. prosinca 2022.); *Desant na Drvar* - https://www.imdb.com/title/tt0056987/?ref_=nv_sr_srsq_0 (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁶⁹ *Sutjeska* - <https://www.imdb.com/title/tt0070758/> (pristup: 23. prosinca 2022.); *Vrhovi Zelengore* - <https://www.imdb.com/title/tt0075407/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁷⁰ *Di dao zhan* - <https://www.imdb.com/title/tt1110246/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

Doorstep, 2000., Kina), redatelja Jiang Wena čije je djelo na kraju zabranio Kineski državni ured za radio, film i televiziju zbog političke nekorektnosti.¹⁷¹

Iako se čini kako u kategoriji „borbi i bitki“ ima manje filmova, to zasigurno nije točno. Naime, treba se uzeti u obzir svaki film ratnog karaktera, zbog toga što će svaki film zasigurno imati barem jednu bitku ili borbu, ma koliko one kratko ili dugo trajale. Ovdje su predstavljeni samo neki čija je tema zapravo bitka i borba, bila to ona udžbeničkog karaktera, poznata svima, ili ona manja, poznata samo lokalcima, pa makar samo na seoskoj razini. Problemi koji se javljaju u filmovima karaktera „bitke i borbe“ jest nemogućnost vjerodostojnog prikazivanja istog koje rezultira manjkom ili pretjerivanjem prikazanog. Ako primjerice gledamo bitku za Staljingrad, očekivat ćemo na ekranu atmosferu koja bi nam ledila krv u žilama, ne samo radi snijega u zimskom vremenu, već i radi njemačkih i sovjetskih vojnika i svemu onome što oni rade u 120 minuta trajanja filma, pošto već postoji percepcija bitke kao okrutne i teške. Ne želimo da se dogode greške u filmu svima očite, a oni s malo oštrijim okom ne žele primjetiti da se u pozadini vjerojatno nalazi „zeleno platno“ (eng. *green screen*), koje se koristi pri stvaranju vizualnih efekata jer bi u slučaju nedovoljno dobrih efekata film izgledao loše i nažalost, bez obzira koliko se novca utrošilo, jeftino. No osim tih tehničkih aspekata, očekivat ćemo i realnost u scenariju, dijaloge, monologe i radnju bez pretjerivanja, ali s obzirom da većina ratnih filmova u neku ruku služe i kao domoljubni *booster*, pretjerivanje će ponekad biti i ona crtica u filmu koja na kraju od svega ispadne i najbolja. Naše bitke i naše borbe.

3.4. Oružje i tehnologija

Oružje i tehnika je sastavni dio svakog ratnog filma, kao i „vojnici i časnici“ te „bitke i borbe“. Uvijek vidimo puške, tenkove, vojne džipove, granate i ostale stvari vojne tehnologije bez kojih se ne bi mogao dobiti rat. Ponekad se tenk pokvari, ponekad se vojnom džipu probuši guma, puška ili mitraljez u ključnom trenutku ponekad zakoči, a zrakoplovi ispale sve što mogu iz sebe kako bi zaštitili svoj konvoj ili srušili onog *Fritza* u *Messerschmittu* ispred sebe. Ovo nisu neki klišeji koje redovito vidamo s oružjem i tehnikom u ratnim filmovima, već ratna stvarnost onog vremena i vremena prije i poslije. Pa i danas. Samo s novijom tehnologijom.

U ovoj kategoriji zaista treba kopati malo dublje da se pronađu filmska djela čiji su „glavni likovi“ oružje i tehnika: brodovi, tenkovi, topovi, bombe, puške i ostale nežive stvari. Kao i u prethodnom poglavlju i u ovoj se kategoriji može ubrojiti niz filmova s prethodnih stranica poput

¹⁷¹ *Guizi lai le* - <https://www.imdb.com/title/tt0245929/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

Kalašnjikova i *Greyhounda*, ali iako je i tu riječ o puški i razaraču, fokus je usmjeren na proces izumitelja te puške, te bitke čiji je dio bio razarač kodnog signala *Greyhound*. Pri isticanju ovakvih filmova, presuditi će zaista sitne nijanse. Ovdje će se predstaviti samo nekoliko filmova iz američke i britanske kinematografije, pošto se za sovjetsku, jugoslavensku i kinesku primjeri nažalost nisu mogli pronaći.

Film u kojem je „glavni lik“ amfibijski napadački transportni brod jest *Daleko od svih brodova* (eng. *Away All Boats*, 1956., SAD), redatelja Josepha Pevneyja. Riječ je o brodu USS *Belinda*, porinutom kasne 1943. godine, čiji su zapovjednici kapetan Jebediah S. Hawks (Jeff Chandler), i poručnik Dave MacDougall (George Nader). *Belinda* dobiva neiskusno osoblje koje niti je brzo niti profesionalno u obavljanju bilo kojeg posla, što pokazuje i japanski napad pri čemu su topnici na brodu ispromašivali svoje mete. No kapetan Hawks odluči da *Belinda* dobije dostojno osoblje vrijedno mjesta na brodu. Idućih mjeseci brod sudjeluje u nizu bitki na Pacifiku, no 1945. godine *Belindu* napadaju kamikaze koji probiju trup broda kojeg naposljetku mornari uspješno zakrpaju. Brod naposljetku otegle izvan dosega japanskih snaga, ali Hawks to želi vidjeti svojim očima prije nego što umre, želeći biti spokojan da je njegova *Belinda* na sigurnom.¹⁷² Osim brodova, snimao se film i o zrakoplovima, točnije o poznatom bombarderu B-17 znanom i pod imenom *Memphis Belle*. Film naslova *Memphis Belle* (1990., SAD), redatelja Michael Caton-Jonesa je smješten 1943. godine u američkoj zračnoj bazi u Engleskoj. Posada sastavljena od četiri časnika i šest regruta se sprema za veliku 25. misiju, rijetkost koju dotada nitko od posada B-17 bombardera nije mogao postići. Iako se očekivalo da će *Memphis Belle* dobiti jednostavan let iznad Francuske, misija je umnogome drugačija pošto bombarderova meta biva Hamburg u Njemačkoj. Za vrijeme leta *Belle* biva napadnuta nizom njemačkih lovaca, a unatoč oštećenom avionu, posada uspije vratiti sebe i bombarder, bivajući dočekani kao heroji.¹⁷³ Nakon vode (USS *Belinda*), i zraka (*Memphis Belle*), na red je naposljetku došla i zemlja, sadržana u filmskom uratku naslova *Fury* (2014., SAD), redatelja Davida Ayera. U filmu je riječ o *Sherman* tenku imena *Fury* koji je prošao mnoga bojišta, od sjeverne Afrike preko Francuske do Njemačke 1945. godine. Njegova peteročlana posada koju vodi Don „Wardaddy“ Collier (Brad Pitt), se suočava s njemačkim *Tiger* tenkovima, ostacima njemačke vojske u gradovima te cijelim jednim SS bataljunom, usputno braneći strateški bitno raskrižje.¹⁷⁴

¹⁷² *Away All Boats* - <https://www.imdb.com/title/tt0048971/> (pristup 23. prosinca 2022.); *Away All Boats* (1956) - <https://catalog.afi.com/Catalog/moviedetails/51744> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁷³ *Memphis Belle* (1990) - <https://catalog.afi.com/Film/58610-MEMPHIS-BELLE?sid=fdcaab21-ac01-4167-af7a-dce37c0e0920&sr=12.045005&cp=1&pos=0> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁷⁴ *Fury* - https://www.imdb.com/title/tt2713180/?ref=fn_al_tt_1 (pristup: 4. siječnja 2023.).

U ratu je kao jedna od najnaprednijih tehnoloških strojeva bila i Enigma, stroj za šifriranje kojeg je koristila njemačka vojska, a koja je dugo stvarala probleme Saveznicima. Ovdje bi se istaknula dva filma čija je tema bila ovaj stroj: američki, *Podmornica U-571*, i britanski, *Igra oponašanja*. Američki film *Podmornica U-571* (eng. *U-571*, 2000., SAD), redatelja Jonathana Mostowa prikazuje dva čuda tehnologije vremena četrdesetih: njemačku podmornicu U-571, u kojoj se nalazi mjesto radnje filma, i stroj Enigmu, koji je predmet radnje filma. Nakon što njemačku podmornicu onespособni britanski razarač, Amerikanci modificiraju svoju podmornicu S-33 kako bi što bolje sličila njemačkoj, usput poslavši i svoje podmorničare prerusene u njemačke kako bi oteli Enigmu.¹⁷⁵ S druge se strane nalazi *Igra oponašanja* (eng. *Imitation Game*, 2014., UK), redatelja Mortena Tylduma, film koji prožima kompleksnost Enigme s kompleksnosti uma Alana Turinga (Benedict Cumberbatch), čovjeka koji je i dešifrirao taj stroj. Film zapravo nije samo priča o enigmi, već i o životu Alana Turinga, kriptičara koji je svojim otkrićem promijenio tijek Rata. No Britanija mu se odužila tek 2013. godine kada je kraljica Elizabeta rehabilitirala Turinga kojeg je sud 1952. godine zbog svoje homoseksualnosti osudio na dvije godine hormonalne terapije koja je rezultirala Turingovim samoubojstvom 1954. godine.¹⁷⁶ Naposljetku bi se tu izdvojio i film koji je pokušao prikazati dotada neviđenu vojnu tehnologiju: atomsku bombu. Riječ je o djelu *Fat Man and Little Boy* (1989., SAD), redatelja Rolanda Jofféa. Riječ je o Operaciji Manhattan i tvorcu atomske bombe Robertu Oppenheimeru te ostalim protagonistima tog projekta koji je rezultirao atomskim bombardiranjem Hirošime i Nagasakija, a posljedično i završetkom Rata.¹⁷⁷

Njemački je ratni brod *Bismarck* bio temom filma *Potopite Bismarcka!* (eng. *Sink the Bismarck!*, 1960., UK, SAD), redatelja Lewisa Gilberta. Riječ je o naporima Kraljevske ratne mornarice da potope njemački brod *Bismarck* koji zadaje velike gubitke britanskoj mornarici u sjevernom Atlantiku.¹⁷⁸ Malo neobičnija tema koja naizgled graniči s fikcijom jest špijunski triler smješten u Ratu pod naslovom *Operacija Crossbow* (eng. *Operation Crossbow*, 1965., UK), redatelja Michaela Andersona. Tema filma je pokušaj sabotiranja Hitlerovih novih igrački – leteće bombe V1 i rakete V2 – osvetničkih oružja za *Reichove* poraze.¹⁷⁹ Naposljetku bi se među ovim britanskim filmovima izdvojio i film u kojem tehnologiju ne predstavlja neko oružje i vozilo već – utvrda. Riječ je o filmu *Topovi s Navaronea* (eng. *The Guns of Navarone*, 1961., UK, SAD), redatelja J. Lee Thompsona.

¹⁷⁵ *U-571* - <https://www.imdb.com/title/tt0141926/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁷⁶ *The Imitation Game* - https://www.imdb.com/title/tt2084970/?ref=nm_sr_srg_0 (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁷⁷ *Fat Man and Little Boy* (1989) - <https://catalog.afi.com/Film/58066-FAT-MANANDLITTLEBOY?sid=5811cfad-0801-4d69-935b-f9c4382ad85f&sr=14.242773&cp=1&pos=0> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁷⁸ *Sink the Bismarck!* - <https://www.imdb.com/title/tt0054310/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

¹⁷⁹ *Operation Crossbow* - <https://www.imdb.com/title/tt0059549/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

Radnja je smještena 1943. godine na dva otoka: Kerosu, na kojem je zarobljeno 2.000 savezničkih vojnika, te Navaroneu, utvrđi na kojoj se nalaze dva njemačka topa koji potapaju svako savezničko plovilo koje se približi otoku. Saveznici rješenje pronadu u skupini od šest vojnika čija je misija onesposobiti topove kako bi se vojnike moglo spasiti.¹⁸⁰

Može se primjetiti da su teme navedenih filmova osim „oružja i tehnike“ uključivale „vojnike i časnike“ te „bitke i borbe“, ali da je fokus djela bio usmjeren prema nekoj tehnološkoj stvari koju se trebalo uništiti, osmisliti ili s kojom se upravljalo. No, malo je filmskih uradaka koji govore o tehnologiji koja je bila bitna za Rat i razvoj istog. Svaka je strana imala svoje inženjere i tehničare koji su osmišljavali najbolji put prema pobjedi i to kroz tehnologiju i/ili znanost, ali je malo onih koji su zapravo zapamćeni poput Turinga ili Oppenheimera. Ovo zapravo dokazuje da je Rat još uvijek neiscrpan po pitanju tema te da postoje neispričane priče o tehnološkim dostignućima proizvođača oružja, tehnike i vozila s one ili ove strane. Naše tehnike i našeg oružja.

¹⁸⁰ *The Guns of Navarone* - <https://www.imdb.com/title/tt0054953/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

4. SAD i prikazi Drugog svjetskog rata

U ovom će se poglavlju obraditi tri filma američke produkcije čija je tema Drugi svjetski rat. Ti su filmovi slijedeći: *Schindlerova lista* (eng. *Schindler's List*, 1993.), i *Spašavanje vojnika Ryana* (eng. *Saving Private Ryan*, 1998.), redatelja Stevena Spielberga te *Tora! Tora! Tora!* (1970.), redateljâ Richarda O. Fleischera, Toshia Masude i Kinjia Fukasake.

4.1. *Schindlerova lista* (eng. *Schindler's List*, 1993.)¹⁸¹

Tko spasi jedan život, spasit će cijeli svijet.

- natpis na Schindlerovom prstenu kojeg su mu izradili radnici tvornice.¹⁸²

REDATELJ: Steven Spielberg

PRODUCENTI: Steven Spielberg, Gerald R. Molen, Branko Lustig

SCENARIST: Steve Zailian

PRODUKCIJA: Amblin Entertainment

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Janusz Kaminski

MONTAŽER: Michael Kahn

GLAZBA: John Williams

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Allan Starski

TRAJANJE: 185 minuta

ULOGE: Liam Neeson – Oskar Schindler

Ben Kingsley – Itzhak Stern

Ralph Fiennes – Amon Göth

4.1.1. Sinopsis

Radnja filma odvija se oko Oskara Schindlera (Liam Neeson), njemačkog industrijalca i člana nacionalsocijalističke stranke koji u rujnu 1939. godine odlazi u Krakov kako bi tamo otvorio tvornicu keramike. S obzirom da mu nedostaje ljudstva i kapitala, angažira židovskog računovođu Itzhaka Sterna (Ben Kingsley) da mu pomogne skupiti židovske investitore čiji bi angažman ostao anonimn, no Stern ga odbija. Poslije nekog vremena, u ožujku 1941. godine, Stern ponovno razmotri Schindlerovu ponudu, pošto su Židovi smješteni u krakovski geto, prisiljeni napustiti svoje

¹⁸¹ Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *Schindler's List* (1993) - <https://catalog.afi.com/Film/67172-SCHINDLERS-LIST?sid=9d08e92e-cf1b-4701-8c3c-7441df02156c&sr=48.010265&cp=1&pos=0> (pristup: 27. prosinca 2022.).

¹⁸² Natpis je originalno napisan na hebrejskom, no Itzak Stern prevodi Schindleru natpis kao: „Whoever saves one life, saves the world entire“. S. Zailian, 1993, 155. – <https://www.scriptslug.com/assets/scripts/schindlers-list-1993.pdf>

domove. Stern također zna da je potrebna plava kartica s kojom bi radnici mogli ići na posao izvan geta jer su time „neophodni“, a Schindler sklopi ugovor s njemačkom vojskom. Jednoga dana Schindler dobije obavijest da su Sterna otpremili u koncentracijski logor, što on zaustavi prijeteći posljedicama nacističkim časnicima.

U zimu 1942. godine u Krakov dolazi SS-ov časnik Amon Göth (Ralph Fiennes) koji nadgleda izgradnju logora u Plaszówu odmah se profilirajući kao okrutni ubojica kada ubije židovsku inženjerku koja je prema njemu previše pričala. Krakovski se Židovi nasilno premještaju u Plaszów u ožujku 1943. godine, a nacističko postupanje s njima rezultira krvoprolićem i ubojstvom svakoga tko se usudio proturječiti, ili tko se usudio sakriti ili pobjeći. S uzvisine svo ovo nehumano postupanje s ljudima promatra Schindler koji primijeti djevojčicu u crvenom kaputiću, jedini prikaz boje u filmu. Dalje, u Plaszówu se Göth „rekreira“ ubijajući radnike snajperskom puškom, a Schindler ga posjećuje, želeći pokupiti svoje radnike iz logora. Stern biva onaj koji upozori Schindlera na Götha kao SS-ovca koji ubija iz zabave, savjetujući ga da utječe na njegovo ponašanje.

Nacisti tijekom travnja 1944. godine zapovijede da se zakopana židovska tijela otkopaju i spale, a plaszówski radnici dobijaju taj nezahvalan zadatak. Schindler smisli plan da osnuje novu tvornicu u svome rodnom gradu, čehoslovačkom Zwittau-Brünnlitzu, te iskoristi sav svoj novac i stvari da potkupi SS časnike koji bi mu dopustili da više od tisuću radnika na listi bude transferirano u tvornicu. Iako tijekom putovanja muškarci dođu na odredište, žene zbog administrativne greške završe u Auschwitzu. Tamo ih se odmah ošiša i prisili na tuširanje, za koje one sumnjaju da je zapravo plinska komora. Schindler i njih spašava, a usputno i djecu koju opravdava da su bitna u poslu jer njihovi prsti mogu polirati čahure granata. Schindler u svojoj novoj tvornici zabranjuje SS vojnicima da nose oružje i ubijaju zaposlenike te upozori radnike da ne izrađuju funkcionalnu opremu. U trenutku završetka rata, Schindler kaže da je ratni zločinac i da će pobjeći, zatraživši tri minute šutnje za židovske žrtve rata. Radnici mu prije odlaska izrade prsten s natpisom „Tko spasi jedan život spasiće cijeli svijet“, a Stern mu kaže da je spasio 1,100 života, na što se Schindler slomi, smatrajući kako je mogao učiniti više. Kraj filma obilježi njegov bijeg sa suprugom Emilie, Göthovo pogubljenje vješanjem te konačno proglašenje Schindlera „Pravednikom među narodima“

1958. godine od vijeća Yad Vashem. Posljednja scena u filmu prikazuje „Schindlerove Židove“ i njihove potomke kako ostavljaju kamen na Schindlerovom grobu.¹⁸³

4.1.2. Židovi u Njemačkoj i Poljskoj na početku rata te Krakovski geto

Dana 1. rujna 1939. godine Njemačka vrši invaziju na Poljsku, a 2 milijuna Židova dolazi pod nacističku vlast. Od tada pa do kraja rata niz je logora osnovano s ciljem istrebljenja i koncentracije Židova: Stutthof kraj Gdanjska (2. rujna 1939.), Sachsenhausen kraj Oranienburga (20. ožujka 1940.), Auschwitz kraj Oświęcimima (27. travnja 1940.), Birkenau u Auschwitzu (1. ožujka 1941.), Belzec kraj Bełżeca (17. ožujka 1942.), Sobibor kraj Sobibóra (7. svibnja 1942.), Treblinka kraj Treblinke (22. srpnja 1942.), samo su neki od njih. Osim logora, Židovi su bili smješteni i u geta na određenom dijelu grada, koncentrirani na jednom mjestu i sa zabranom kretanja bez posebnih dokumenata. Dana 8. listopada 1939. godine ustanovljen je prvi židovski geto i to u Piotrkówu Trybunalskom. Iduća ustanovljena geta bila su u Łódźu sa 164,000 Židova (8. veljače 1940.), Varšavi sa 450,000 Židova (12. listopada 1940.), Krakowu sa 20,000 Židova (3. ožujka 1941.), Bialystoku s 50,000 Židova (1. kolovoza 1941.) i drugim poljskim gradovima, a Adolf Eichmann je sveukupan problem Židova iznio 15. kolovoza 1940. godine u tzv. „Madagaskarskom planu“ prema kojem bi sve europske Židove deportirao na otok Madagaskar.¹⁸⁴

Tijekom okupacije, u Krakowu se nalazilo sjedište njemačke administracije, a grad je nastanjivalo i oko 60 tisuća Židova.¹⁸⁵ S osvajanjem Poljske, nacisti su odmah pokušali izolirati Židove što je bolje moguće, a Krakow je bio samo jedan od niza getoiziranih gradova. Krakovski se geto osnovao 3. ožujka 1941. godine, a 20. je ožujka iste godine zapečaćen s oko 20 tisuća Židova koji su postali dio geta.¹⁸⁶ Svakodnevnica getoiziranih Židova naravno nije bila laka. Prehrana je bila ozbiljno limitirana na samo 1,000–1,400 kalorija po osobi, dok neki tvrde da je ona iznosila 700–800 kalorija. Prehrana se sastojala od repe, pokvarenog krumpira, pljesnivog brašna, male porcije kruha te malog mjesečnog dodatka u obliku margarina i mesa. Zbog nedostatka hrane glad je bila teška kod slabijih poput staraca, djece i bolesnih, a krijumčarenje hrane je bilo izrazito opasno. Još jedan oblik borbe protiv gladi bila je i razmjena vlastitih stvari za hranu i ostale stvari, čiju je aktivnost moralo odobriti lokalno židovsko vijeće *Judenrät*. Vijeće je također bilo jedini

¹⁸³ *Schindler's List* (1993) - <https://catalog.afi.com/Film/67172-SCHINDLERS-LIST?sid=9d08e92e-cf1b-4701-8c3c-7441df02156c&sr=48.010265&cp=1&pos=0> (pristup: 27. prosinca 2022.); *Schindler's List* - https://www.imdb.com/title/tt0108052/?ref_=nv_sr_srsq_0 (pristup: 27. prosinca 2022.).

¹⁸⁴ R. Gorodznik Robinson, 2001, xxi–xxxvii.

¹⁸⁵ *The Holocaust Encyclopedia*, 2001, 384.

¹⁸⁶ R. Gorodznik Robinson, 2001, xxviii.

posrednik između židovskih i njemačkih opskrbljivača hrane. Osim prehrane, problem su stvarale i bolesti koje su se javljale zbog manjka nutricionističkih i higijenskih navika i potrepština. Uobičajeni su bili slabost kostiju, dijareja, edemi, crijevni poremećaji, avitaminoza. U Krakowu su posebice bili zabranjeni porođaji, a ponegdje je i sama trudnoća bila kažnjiva smrću.¹⁸⁷ Grad je također imao pokret otpora sadržan u koaliciji pokreta mladih Židova. Do 1942. Otpor je uspio prikupiti oružje i približiti se poljskom podzemlju, napose Poljskoj komunističkoj partiji (PKP). Vođe Otpora su bili Shimshon i Gusta Draegner te Aharon Liebeskind, a njihov nedostatak bilo je neiskustvo koje je do studenog 1943. godine rezultiralo prestankom postojanja krakowskog židovskog podzemlja.¹⁸⁸ Ono što je zanimljivo jest da je krakowski geto jedan od rijetkih u kojem je bila živa literarna djelatnost koja je u riječima pokušala oživiti stvarnost u kojem su se Židovi nalazili, izbjegavajući pisati fikciju.¹⁸⁹ Krakow su oslobodili Sovjeti 18. siječnja 1945. godine.¹⁹⁰

4.1.3. Film i stvarnost: preživljavanje

Oskar Schindler rodio se 28. travnja 1908. godine u moravskom gradu Svitavy u kojem je ostao sve do 1918. godine kada se Moravska uključuje u Čehoslovačku. Pohađao je trgovačku školu u Brnu, 1928. se godine oženio za Emilie Pelzl, a za Njemačke je oružane snage počeo raditi 1936. godine i to u Uredu vojne vanjske obavještajne službe (njem. *Amt Auslands/Abwehr*). U čehoslovačkoj je vojsci 1938. godine stekao čin razvodnika. Nationalsocijalističkoj se stranci pridružio u veljači 1939. godine, nakon njemačkog zauzeća Sudeta. Odmah nakon njemačke invazije na Poljsku, Schindler vidi svoju poslovnu priliku i seli se u Krakow gdje kupuje židovsku tvornicu emajla *Rekord Ltd.* koju preimenuje u *Deutsche Emailwarenfabrik Oskar Schindler* (hrv. *Njemačka tvornica emajla Oskar Schindler*), ili skraćeno *Emalia*. Tvornica je zapošljavala ukupno 1,700 radnika od kojih je njih najmanje 1,000 bilo Židovi. Schindler je bio opisivan kao karijerist i čovjek koji je volio lijepe stvari u životu¹⁹¹, a prve minute filma to i pokazuju, smještajući Schindlera za istim stolom sa časnicima SS-a kojima redovito plaća piće, tako se hvaleći svojim mogućnostima u ratu. S druge se strane u Krakowu prikazuju sva ograničenja koja njemačka okupacija donosi za Židove. Jedno je od tih ograničenja i nedostatak hrane i svih stvari koje se u filmu očituju kroz crno tržište u katedrali sv. Marije. No Schindleru trebaju židovski investitori, stoga dolazi u *Judenrät* i

¹⁸⁷ N. Grossman, 2001, 260–264.

¹⁸⁸ N. Tec, 2001, 545.

¹⁸⁹ Y. Cochavi, 2001, 258.

¹⁹⁰ R. Gorodznik Robinson, 2001, xxxv.

¹⁹¹ *Oskar Schindler* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/oskar-schindler> (pristup: 28. prosinca 2022.).

tamo pronalazi Itzaka Sterna koji ga upozorava da Židovi ne mogu više posjedovati biznis.¹⁹² Ovu je odluku donio Hermann Göring 3. prosinca 1938. godine u sadržaju *Dekreta o eliminaciji Židova iz njemačkog ekonomskog života*, dok je *Dekret o zaposlenju Židova* donesen poslije, odnosno 4. ožujka 1939. godine prema kojem je predviđen prisilni rad Židova u Njemačkoj.¹⁹³ U scenariju se spominje i Edikt 44/91¹⁹⁴ prema kojem je židovska četvrt, odnosno geto, stvorena južno od rijeke Vistule. Sjevernije se nalazila rijeka, istočnije je prolazila željeznica koja se račvala prema Lavovu i Belzecu te Plaszówu, dok je na jugu prolazila pruga koja je vodila prema logoru u Plaszówu.¹⁹⁵

U filmu je jedan od likova i beskrupulozni i okrutni *Untersturmführer* (hrv. poručnik) Amon Göth.¹⁹⁶ Rodio se 1906. godine, a bio je najpoznatiji po svom sadističkom zapovijedanju u logoru Plaszów.¹⁹⁷ Göth se u filmu prvi put pojavljuje kao SS časnik koji dolazi u taj novi logor kako bi vidio koliko napreduju radovi, profilirajući se kao okrutni ubojica kada pogubi židovsku inženjerku koja je savjetovala kako da se logor napravi, odmah potom nakon ubojstva i prihvativši njezine sugestije.¹⁹⁸ Göth je također bio uključen i u likvidaciju krakovskog geta koje je provedeno sa 13. na 14. ožujka 1943. godine.¹⁹⁹ U filmu Schindler je taj koji na konju s uzvisine gleda kako SS-ovci i policija rade čistku nad Židovima, dok se u getu mnoge žrtve pokušavaju sakriti na razne načine koji većinom ne uspijevaju. No, ono što svima ostaje u sjećanju jest djevojčica u crvenom kaputiću koja luta getom, nesvjesna onoga što se događa. Čak je i Schindler primjećuje s uzvisine te se čini kao da je tadašnji svijet u stvarnosti bio crno-bijel, a djevojčica²⁰⁰, koja neopterećeno šeće, se nalazi u boji koju dugo nije vidio, još od početka rata.²⁰¹ U likvidaciji je pobijeno oko 2,000 Židova, dok je 2,000 drugih Židova sposobnih za rad, odvedeno u logor Plaszów. Ostatak od 3,000 Židova je odvedeno u Auschwitz-Birkenau, od čega su 549 registrano kao zatvorenici, dok je otprilike 2,450 odmah pobijeno u plinskim komorama.

Prisilni radni logor u Plaszówu je ustanovljen u lipnju 1941. godine, a do veljače 1943. je sagrađeno još sedam objekata, dok je u siječnju 1944. Plaszów konvertiran u koncentracijski

¹⁹² S. Zailian, 1993, 1–22.

¹⁹³ R. Gorodznik Robinson, 2001, xxiv.

¹⁹⁴ S. Zailian, 1993, 17.

¹⁹⁵ *Krakow, Poland: Schindler's Factory Site* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/krakow-poland-schindlers-factory-site?parent=en%2F7526> (pristup: 28. prosinca 2022.).

¹⁹⁶ S. Zailian, 1993, 47.

¹⁹⁷ *The Holocaust Encyclopedia*, 2001, 265.

¹⁹⁸ S. Zailian, 1993, 47–49.

¹⁹⁹ *The Krakow (Cracow) Ghetto during the Holocaust* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/krakow-cracow> (pristup: 29. prosinca 2022.).

²⁰⁰ *The Girl in Red - Schindler's List (3/9) Movie CLIP (1993) HD* - <https://www.youtube.com/watch?v=j1VL-y9JHuI> (pristup: 16. siječnja 2023.).

²⁰¹ S. Zailian, 1993, 50–57.

logor.²⁰² Schindler je uvjerio SS-ovce da dozvole *Emaliji* da bude plaszowski podlogor, tako dodavši na 1,000 već postojećih radnika još njih 450. Svima je bilo dopušteno živjeti u tvornici, tako izbjegavši neprestanu SS-ovsku brutalnost.²⁰³ No nisu mogli izbjeći SS-ovske naredbe, tako morajući iskopati na stotine tijela iz masakra u getu. Tijela su u filmu bila nabacana na hrpu, SS-ovci su ih dodatno rešetali mecima, a Schindler je bio užasnut prizorom i osobom koju je vidio među mrtvima: djevojčicu u crvenom kaputiću.²⁰⁴ Masovna su spaljivanja tijela započela 2. lipnja 1943. godine u svrhu skrivanja počinjenih masovnih ubojstava.²⁰⁵ Posljednji su logoraši iz Plaszówa u Auschwitzu završili 14. siječnja 1945. godine, a samo dva dana prije, Sovjeti su potisnuli Nijemce na zapadnu obalu rijeke Vistule.²⁰⁶

Schindler je dopuštenje za premještaj svoje tvrtke iz Plaszówa u čehoslovački Brünnlitz²⁰⁷ dobio u listopadu 1944. godine. Zbog toga je stvorena lista od 1,200 Židova koji su trebali raditi u novoj tvornici. Tvornica je u osam mjeseci rada proizvela samo jedan vagon streljiva, a Schindler je rad opravdavao lažnim izvješćima.²⁰⁸ U filmu su listu zajedno sastavljali Schindler i Stern, a samo neka od prezimena koja se pojavljuju bila su Levartov, Perlman, Wulken, Schindel, Pfefferberg i Dresner.²⁰⁹ Schindlerovi su Židovi radili u tvrtki do 9. svibnja 1945. godine kada je proglašen završetak rata. Nakon rata Schindler je sa svojom suprugom Emilie otišao u njemački Regensburg, odakle je 1949. godine emigrirao u Argentinu. U Njemačku se vratio 1957., a umro je 1974. godine. Yad Vashem je proglasilo Schindlera i suprugu Emilie „Pravednicima među narodima“ 1993. godine²¹⁰, dok je u filmu pogrešno navedeno da je „Pravednikom“ postao 1958. godine²¹¹.

Film zbog svoje crno-bijele slike zapravo kao da je trebao poštedjeti gledatelje od svih mučnih scena ubijanja, dok se naposljetku dogodilo suprotno – crno-bijela boja je još više povećala nelagodu, a gledatelja nije nimalo poštedjela. Teška tema Holokausta je samo zagrebala površinu onoga što se stvarno događalo, a iako je *Schindler* pokušao prenijeti djelić atmosfere iz tih teških i tmurnih vremena, nitko ne može niti smije osporiti Holokaust kao jedno od najmračnijih razdoblja ljudske povijesti. Ubijanje radi nekoga tko je drugačiji, druge rase, druge vjere, druge nacionalnosti,

²⁰² *The Krakow (Cracow) Ghetto during the Holocaust* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/krakow-cracow> (pristup: 29. prosinca 2022.).

²⁰³ *Oskar Schindler* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/oskar-schindler> (pristup: 28. prosinca 2022.).

²⁰⁴ S. Zailian, 1993, 107–108.

²⁰⁵ R. Gorodznik Robinson, 2001, xxxii.

²⁰⁶ *The Krakow (Cracow) Ghetto during the Holocaust* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/krakow-cracow> (pristup: 29. prosinca 2022.).

²⁰⁷ Današnji Brněnec u Češkoj.

²⁰⁸ *Oskar Schindler* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/oskar-schindler> (pristup: 28. prosinca 2022.).

²⁰⁹ S. Zailian, 1993, 115–119.

²¹⁰ *Oskar Schindler* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/oskar-schindler> (pristup: 28. prosinca 2022.).

²¹¹ S. Zailian, 1993, 162.

druge seksualnosti, ubijanje radi invalidnosti, bolesti, drugačijeg načina razmišljanja i čak ubijanje radi ubijanja i zabave je u nekoliko godina pokazalo koliko nisko ljudska zloba može ići i koliko se široko može rastegnuti. Svi oni koji su se borili ili pokušali boriti protiv takve gnjusne „politike“, koji su uspjeli spasiti one koji se nisu uklapali u okvire Reicha, su zasluženo postali „Pravednici“ o kojima bi se zapravo trebalo više znati, a ne samo ostati u okvirima filma.

4.2. *Tora! Tora! Tora!* (1970.)²¹²

Bojim se da smo probudili usnulog diva i da će njegova reakcija biti strašna.

- admiral Isoroku Yamamoto²¹³

REDATELJI: Richard O. Fleischer, Toshio Masuda, Kinji Fukasaku

PRODUCENT: Elmo Williams

SCENARIST: Larry Forrester

PRODUKCIJA: Twentieth Century-Fox Film Corp.

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Charles F. Wheeler

MONTAŽERI: James E. Newcom, Pembroke J. Herring, Inoue Chikaya

GLAZBA: Jerry Goldsmith

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Jack Martin Smith, Richard Day

TRAJANJE: 144 minute

ULOGE:

Martin Balsam	admiral Husband E. Kimmel	So Yamamura	admiral Isoroku Yamamoto
Jason Robards Jr.	general Walter C. Short	Joseph Cotten	Henry L. Stimson, ministar rata
Tatsuya Mihashi	kapetan fregate Minoru Genda	E. G. Marshall	potpukovnik Rufus S. Bratton
Takahiro Tamura	kapetan korvete Fuchida	James Whitmore	admiral William F. Halsey
Eijiro Tono	admiral Chuichi Nagumo	Wesley Addy	kapetan korvete Alvin D. Kramer
George Macready	Cordell Hull, državni tajnik		

4.2.1. Sinopsis

Godine 1941. Japan postaje saveznik Trećeg Reicha, a japanski admiral i zapovjednik Japanske carske mornarice Isoroku Yamamoto shvaća da se središte američkih mornaričkih operacija na havajskom Pearl Harboru mora uništiti kako bi Japan mogao prevladati Pacifikom. Dok se u Washingtonu državni tajnik i ministar rata raspravljaju o načinu zahlađivanja odnosa s Japanom zbog njihovog novog saveza, vojne i diplomatske depeše sumnjaju na mogući japanski napad. S druge strane, u Pearl Harboru zapovjednik Američkih kopnenih snaga, general Walter C. Short,

²¹² Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *Tora! Tora! Tora!* - <https://catalog.afi.com/Catalog/moviedetails/23496> (pristup: 29. prosinca 2022.).

²¹³ Ovu rečenicu admiral Yamamoto izgovara na kraju filma na japanskom, dok se na engleskom prevodi kao: „I fear all we have done is to awaken a sleeping giant and fill him with a terrible resolve“. No dvojbeno je je li Yamamoto uoče izgovorio ovu rečenicu koja se smatra poslijeratnim produktom zbog admiralovog mišljenja da se rat sa SAD-om treba radije izbjeći nego ući u njega. *Tora! Tora! Tora!* - https://www.imdb.com/title/tt0066473/?ref =nv_sr_srsrg_0 (pristup: 29. prosinca 2022.).

smatra da će se prije dogoditi sabotaža nego napad, zapovjedi da se svi avioni rasporede po sredini zračnih pisti. Problem im predstavlja i novi radarski sistem koji je beskoristan zbog njegovih operatora koji ne znaju očitati što on pokazuje. Japan uskoro napada Indokinu, a potpukovnik Obavještajne službe američke vojske, Rufus S. Bratton, uvjeri ministra rata Stimsona da je japanski napad vjerojatan. Zbog toga se Pearl Harbor stavlja na uzbunu 30. studenog 1941. godine, no ništa se ne događa. Dana 7. prosinca 1941. godine, Bratton saznaje iz dekodirane poruke da je japanski admiral Chuichi Nagumo zaprimio naredbu da sa šest nosača aviona isplovi prema Havajima, ali problem nastaje zbog nemogućnosti da se stupi u kontakt s načelnikom stožera George C. Marshallom, dok je predsjednik Roosevelt zaprimio svoje upozorenje netom prije bombardiranja. Ambasador Kichisaburo Nomura predstavi državnom tajniku Cordellu Hullu ultimatum za koji Japanci znaju da će biti odbijen, ali daktilograf u japanskoj ambasadi kasno ispiše poruku koja se pošalje tek u trenutku bombardiranja. Japanski napad se izvršava, Pearl Harbor biva uništen, a admiral Yamamoto s pomiješanim emocijama zna što će se iduće dogoditi.²¹⁴

4.2.2. Japanski napad na Pearl Harbor

Dana 7. prosinca 1941. godine, kapetan korvete Mitsuo Fuchida je u 7:49h zapovijedio pilotima da oforme formaciju za napad. Piloti su ispalili jedan hitac iz svojih signalnih pištolja, signalizirajući torpednim avionima da započnu napad. Fuchidin radist je signalizirao *To-To-To* što je bio prvi slog riječi *totsugekiseyo* ili „juriš“, no nakon kraće pauze Fuchida je vidio da kapetan korvete Shigeru Itaya ne odgovara, stoga je naredio ispaljivanje drugog hica, što je vidio kapetan korvete Kakuichi Takahashi koji je pomislio da su obrušavajući bombarderi spremni za napad. Takahashi je naredio svojim bombarderima da odmah krenu u napad. Sve je to vidio kapetan korvete Murata koji je znao da je riječ o nesporazumu koji se nije mogao poništiti, stoga je poveo svoju torpednu grupu u formaciju za napad. Torpedne su se snage zatim odvojile u dvije grupe: 16 zrakoplova u jednoj i 24 u drugoj grupi, a cilj je bila zračna baza Wheeler koju se trebalo uništiti kako bi se smanjio stupanj odmazde.²¹⁵

Zračni je napad započeo u 7:51h udarima na zračnu bazu Wheeler. U napadu je sudjelovalo 25 *Valova* i osam *Zeroa*²¹⁶, a već je u 7:53h napadnut Kaneohe i Ewa Mooring Mast Field. Fuchida je slijedom toga odmah signalizirao svojoj bazi da je napad zasad potpuni uspjeh riječima *Tora, Tora, Tora*, što je u prijevodu značilo „tigar, tigar, tigar“. Trostruko ponavljanje riječi *tora* je zapravo bio

²¹⁴ *Tora! Tora! Tora!* - <https://catalog.afi.com/Catalog/moviedetails/23496> (pristup: 29. prosinca 2022.); *Tora! Tora! Tora!* - https://www.imdb.com/title/tt0066473/?ref =nv_sr_srg_0 (pristup: 29. prosinca 2022.).

²¹⁵ C. Smith, 2001, 41–42.

²¹⁶ C. Smith, 2001, 40.

kodni signal za zapovijed „napasti-uništiti“. U 7:55h napadnuti su obližnji otok Ford i zračne luke Hickam, a u isti je sat napadnut i Pearl Harbor. Tada je šest aviona poručnika Nagaia ispustilo torpede prema USS *Utah* i USS *Raleigh*, dok su daljnja torpeda pogodila ostale obližnje brodove: USS *Helen* i USS *Oglala*. Lokalna radijska stanica KGMB zbog napada prekida svoj redovni program i prenosi naredbu da se „svo vojno, mornaričko i pomorsko osoblje odmah javi na dužnost“. U 7:57h japanski torpedo pogađa i USS *Oklahomu*, a svi mornari počinju primjećivati „izlazeća sunca“ na krilima japanskih aviona koji su ih napadali. Mornari su odlučili koliko-toliko suzbiti japanska razaranja, osposobljavajući topove i strojnice na svojim ratnim brodovima. U 8:00h je pogođen i USS *California*, a u međuvremenu se 12 nenaoružanih američkih bombardera B-17 spremalo sletiti na Oahu. Bombardere su primjetili neki japanski lovci koji su se odlučili iz grupe preusmjeriti prema bombarderima i pokušati ih srušiti ili im nanijeti što veću štetu. Ostatak lovaca u grupi je nastavio s bombardiranjem Wheelera. U luci je u 8:05h još jedan torpedo pogodio *Oklahomu*, a u tom je vremenu torpediran i USS *Maryland*. Mornari su napadače gađali s USS *Nevade*, ali unatoč rušenju jednog japanskog aviona, drugi su japanski avioni naposljetku uspjeli torpedirati brod. Mornarima s USS *Nevade* su se u gađanju neprijateljskih aviona pridružili i oni s broda USS *Vestal*, kojeg se odmah torpediralo. Pogođena je i USS *Arizona*, a *Oklahoma* se prevrnula. U 8:06h *Vestal* i *Arizona* su ponovno pogođene, nakon čega je potonja počela tonuti. Uslijedila je snažna eksplozija s *Arizona* koja je zasula luku krhotinama broda i dijelovima tijela poginulih. S brodom je poginulo i 1,200 mornara koji su bili zarobljeni u trupu broda, a među njima je bio i admiral Isaac Kidd i kapetan Franklin Van Valkenburgh.

Japanski se napad nastavio, a u 8:12h admiral Husband Kimmel je uspio poslati poruku Pacifičkoj floti i Washingtonu da je napadnut *Pearl*. U 8:15h je radio postaja KGMB ponovila svoj poziv vojnom osoblju, a u 8:25h preopterećeni vatrogasci su krenuli iz Honolulua prema Hickamu koje tijekom puta napadaju Japanci. Stanica KGMB u 8:30h ponovno ponavlja svoj poziv, a civili koji vide da je *Pearl* u plamenu i dimu ne slute da je u pitanju pravi napad, misleći da je samo vojna vježba.²¹⁷

Iako napad nije bio točno razdvojen u prvu i drugu fazu, on je nastavljen u 8:55h kada kapetan korvete Shigekazu Shimazaki pokreće novi val napada s 54 teška bombardera, 78 obrušavajućih bombardera i 36 lovaca. Bombarderi su napali Kaneohe i tamošnje hangare, s ciljem uništavanja aviona. Preživjeli su se američki piloti s nekoliko funkcionalnih aviona uspjeli u 9:00h otisnuti s piste, pokušavajući srušiti ili otjerati neprijateljske avione koji su ponovno napali otok Ford te baze

²¹⁷ C. Smith, 2001, 42–55.

Hickam i Wheeler.²¹⁸ U 9:05h napadnuti su brodovi USS *New Orleans*, USS *Cassin*, USS *Downes* i USS *Shaw*, dok je USS *Pennsylvania* napadnut u 9:07h i potom pokošen većim gubitcima u ljudstvu nego što je bila šteta na brodu. Napadi su se nastavili udarom na USS *Honolulu* u 9:20h²¹⁹, a konačno je japansko razaranje *Pearl Harbora* prestalo u 9:45 sati²²⁰.

Japanci su nakon napada brojali 185 mrtvih, dok su Amerikanci imali 2,388 mrtvih i 1,109 ranjenih. Japanci su uspjeli potopiti ili oštetiti svih osam američkih bojnih brodova, oštetiti tri krstarice, četiri razarača, potopiti jednog minopolagača, potopiti i nasukati dva pomoćna broda te jednog teško oštetiti. SAD je osim toga izgubio 169 aviona, dok je njih 150 bilo oštećeno.²²¹ Dan poslije napada, 8. prosinca 1941. godine, Sjedinjene Države objavljuju rat Japanu.²²² Div je probuđen.

4.2.3. Film i stvarnost: napad²²³

U ovom će se poglavlju obrađivati japanski napad na Pearl Harbor, no neće se pisati o tome što se dogodilo, pošto je već prethodno poglavlje to pokrilo. Ovdje će se navesti neki detalji koji su većini nepoznati, a koji su bili prisutni kroz sekvencu napada na *Pearl*. Film je odmah na početku dao svojevrzni *disclaimer* da je sve navedeno u njemu istinito i povijesna činjenica.

Nakon otprilike sat i pol vremena trajanja filma, japanski se piloti motivirani i spremni konačno ukrcavaju u svoje avione, a jedan od najvažnijih od njih bio je kapetan korvete Mitsuo Fuchida kojem je posada dala povez za glavu *hachimaki* s crvenim japanskim izlazećim suncem na sredini i natpisom na pismu *kanji* sa strane koji je glasio „sigurna pobjeda“ (jap. *Hisshō*).²²⁴ Vrlo je dobro uočljiva i oprema japanskog pilota koja se sastojala od letачke kacige (iznutra presvučena zečevim krznom), letачkim naočalama (čije su leće bile oblikovane kao mačje oči), šalom (koji je mogao biti izrađen od vune ili svile), letачkog odijela (izrađeno od jednog komada vunenog gabardina čiji je ovratnik bio podstavljen krznom), letачkih oznaka, rukavica (izrađenih od jelenje kože), prsluka (koji je služio kao dodatni grijач, ali i vrlo slaba zaštita od zalutalih gelera ili razbijenog stakla), padobrana i remenja, letачkih crnih čizmi (izrađenih od kravlje kože) te kutije za mape (u koju su

²¹⁸ C. Smith, 2001, 57–59.

²¹⁹ C. Smith, 2001, 63–66.

²²⁰ C. Smith, 2001, 72.

²²¹ C. Smith, 2001, 75.

²²² C. Smith, 2001, 23.

²²³ *Tora! Tora! Tora! : A surprise attack on Pearl Harbor begins* - <https://www.youtube.com/watch?v=i0UjYPHbQtE> (pristup: 16. siječnja 2023.). *Tora! Tora! Tora! : Pearl Harbor in chaos* - <https://www.youtube.com/watch?v=-Q7-pmpWuVY> (pristup: 16. siječnja 2023.).

²²⁴ C. Smith, 2001, 36–37.

se često mogle umetnuti i olovke).²²⁵ Fuchidin avion bio je tip lovca s tročlanom posadom Nakajima B5N2 (*Kate*), tada kao najbolji izbor za torpedni avion. Mogao je nositi jedan torpedo, a zapravo je cijeli svijet uvidio kako je ovaj japanski avion bio najbolji u svojoj klasi.²²⁶

Već je spomenuto kako nitko nije uzimao zaozbiljno upozorenja radista o velikoj skupini aviona koja se približavala otoku. Svi su smatrali da je to bilo onih 12 bombardera koji su se trebali spustiti na Oahu. Boeing B-17 bombarder, znan i pod imenom „Leteća tvrđava“, je najviše djelovao u Europi, a vrlo malen broj je bio aktivan na Pacifiku. Sa desetoročlanom je posadom sudjelovao u bombardiranjima i prepadima, a neprijatelju je nanosio gubitke s teškim strojnicama i bombama koje je nosio.²²⁷ U filmu je prikazano samo pet bombardera koji su naletili na još dvije vrste aviona kojima su Japanci upravljali: lovci Mitsubishi A6M2 Model 21 (*Zero* ili *Zeke*) i Aichi D3A1 Model 11 (*Val*).²²⁸ *Zero* je bio prvi lovac na nosaču aviona koji se mogao suočiti s bilo kojim drugim kopnenim lovcem, a vodio je svu silu aviona na Pearl Harbor, kao i iznad Malaje, Filipina i Burme. *Val* je s druge strane bio obrušavajući bombarder koji je prvi ispustio bombe na *Pearl*, a operirao je još i iznad Kine i Indokine.²²⁹

Dva pilota koja su uspjela uzletjeti bili su poručnici George Welch i Kenneth Taylor koje je japanski lovac prethodno gađao dok su oni autom jurili prema svojim lovcima²³⁰, što u filmu nije bilo prikazano. Mjesto na kojima su oni preuzeli svoje P-40 lovce je bilo vrlo mirno, a uzletjeli su bez poteškoća. Lovci *Curtiss P-40 Warhawk* bili su jedna od najbitnijih elemenata američke borbe na Pacifiku, a služio je i u Europi te u borbama iznad Afrike.²³¹ No ono što je primjetno u filmu je da se napad na zračne luke dogodio tek poslije napada na luku, što se u stvarnosti izbjeglo jer su Japanci prvo napali zračne luke, time želeći izbjeći moguće američko brzo djelovanje.²³² Primjetan je i manjak prikazanih brodova koji su pogođeni, što u dijalogu, što u kadrovima. Tako se spominje da je pogođena *USS Oklahoma*, *USS West Virginia* i *USS California*, dok se malo prostora posvetilo *Arizoni* koja je podnijela najveći gubitak tijekom napada. Ostali brodovi koji su isto tako bili oštećeni poput *USS Marylanda*, dok se kroz film činilo kao da *USS Nevada* nije pretrpila neka veća oštećenja iako je i ona bila torpedirana. *USS Arizonu* je pogodio jedan torpedo i čak osam bombi, a

²²⁵ C. Smith, 2001, 33.

²²⁶ *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, 395.; C. Smith, 2001, 36.

²²⁷ *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, 298–299.

²²⁸ C. Smith, 2001, 32.

²²⁹ *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, 394.

²³⁰ C. Smith, 2001, 57.

²³¹ *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, 280.

²³² C. Smith, 2001, 41–42.

mogla se vidjeti samo jedna zaista ogromna eksplozija koja je vodila prema potonuću ovog ratnog broda.²³³

Kroz prikaze napada dominirali su neki zaista impresivni aero kadrovi, kadrovi izbacivanja bombi i eksplozija na brodovima, kao i eksplozijama na luci, a iako se mogla osjetiti kaotičnost trenutka, u momentima nije izgledalo kao da je osim oštećenih brodova izgubljeno i zaista puno ljudskih života. Kada tome prirodamo činjenicu da je japanske sekvence u originalu trebao režirati Akira Kurosawa i da se film trebao sastojati od dva dijela²³⁴, činilo se kao da je nešto tu nedovršeno. Neke veće dubine likova koje je sve redom vojno i diplomatsko osoblje nema, a ton filma je podređen strogom vojnom ponašanju koje varira s japanske i američke strane. Dok su američki časnici zabrinuti i zatečeni ugledanim, japanski su oštri i hladni te se čini kao da sve obavljaju na besprijekoran način. Možda se može zaključiti da je ovo bio konzervativniji pristup japanskom napadu na Pearl Harbor u kojem nije bio cilj prikazati krvavost gubitaka, već pokušaj udara na američki moral i motiviranost koja je naposljetku rezultirala objavom rata i „razbješnelim divom“.

²³³ *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, 482.

²³⁴ *Tora! Tora! Tora!* - <https://catalog.afi.com/Catalog/moviedetails/23496> (pristup: 11. prosinca 2022.).

4.3. Spašavanje vojnika Ryana (eng. *Saving Private Ryan*, 1998.)²³⁵

James, zasluži ovo... Zasluži.

- satnik Miller vojniku Ryanu²³⁶

REDATELJ: Steven Spielberg

PRODUCENTI: Steven Spielberg, Ian Bryce, Mark Gordon, Gary Levinsohn

SCENARIST: Robert Rodat

PRODUKCIJA: Amblin Entertainment, Mutual Film Company

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Janusz Kaminski

MONTAŽER: Michael Kahn

GLAZBA: John Williams

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Tom Sanders

TRAJANJE: 169 minuta

ULOGE:

Tom Hanks	satnik John Miller	Edward Burns	vojnici Reiben
Tom Sizemore	narednik Horvath	Jeremy Davies	skupnik Upham
Vin Diesel	vojnici Caparzo	Adam Goldberg	vojnici Mellish
Barry Pepper	vojnici Jackson	Giovanni Ribisi	bolničar Wade
Matt Damon	vojnici James Ryan	Ted Danson	satnik Hamill

4.3.1. Sinopsis

Dana 6. lipnja 1944. godine saveznički se vojnici iskrcavaju na Normandiju, a najžešće napade doživljavaju na plaži Omaha. U međuvremenu, general Marshall u Washingtonu zaprimi vijest da je obitelj od četiri sina izgubila njih trojicu koja su poginula u borbi, dok je četvrti sin stacioniran negdje u Normandiji sa 101. zračno-desantnom divizijom. Marshall naređuje da se pronade preostali sin, odnosno James Ryan, i dovede natrag kući. Zadatak pronalaska dobiva satnik John Miller i njegova jedinica koja se sastoji od: narednika Horvatha, vojnika Reibena, vojnika Caparza, vojnika Mellisha, vojnika Jacksona, bolničara Wadea i skupnika Uphama kao prevoditelja. Jedinica dolazi u francuski gradić Neuville u kojem pronalaze Jamesa Ryana, no pogrešnog. Prolazeći kroz Normandiju, njemački snajper ubija Caparza, dok ovoga ubija snajperist Jackson. Miller i jedinica

²³⁵ Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *Saving Private Ryan* - https://www.imdb.com/title/tt0120815/?ref=nm_sr_srg_0 (pristup: 2. siječnja 2023.).

²³⁶ Prijevod s engleskog. U originalu je satnik Miller rekao vojniku Ryanu: „James, earn this... earn it.“ – *Saving Private Ryan* - https://www.imdb.com/title/tt0120815/?ref=nm_sr_srg_0 (pristup: 2. siječnja 2023.).

uskoro saznaju da se Ryan nalazi u gradiću Ramelleu, no ponovno ulaze u vatru s Nijemcima pri čemu Wade pogiba. Miller prizna jedinici da je on učitelj, da ga zapravo ne zanima Ryan nego da smatra da će ih ovaj zadatak odvesti sve kući. Jedinica konačno pronade Ryana u Ramelleu, no suoče se s neočekivanim Ryanovim otporom koji ne želi kući nego želi ostati sa svojim suborcima i obraniti most. Jedinica nakon oklijevanja ostane uz Millera braniti most, a u njemačkim napadima pogibaju Jackson, Mellish i Horvath. Millera također pogode, a američka potpora se ukaže i sravni njemačke snage. Miller umre sa zadnjim riječima koje uputi Ryanu: „Zasluži“. Sadašnjost prikazuje ostarjelog Ryana koji se pita je li zaslužio Millerovu žrtvu te mu pri odlasku s groba salutira.²³⁷

4.3.2. Dan-D: plaža Omaha

Dan-D je ovisio o nizu čimbenika koji bi vodili prema uspjehu operacije, a jedna od najvažnijih su bili vremenski uvjeti. Oni uvjeti koji su uključivali pun mjesec i plimu nisu uvijek bili dostupni, sve dok savezničko vodstvo nije uočilo priliku 6. lipnja 1944. godine.²³⁸ Određeno je da se snage iskrcaju na pet plaža kodnih imena Utah, Omaha, Gold, Juno i Sword.²³⁹ Na većini plaža nije bilo nekih većih problema, dok je Omaha bila najkrvavija. Vodstvo Omahe se sastojalo od Amerikanaca, generala Dwighta D. Eisenhowera, koji je bio i vrhovni zapovjednik cijele operacije, general-pukovnika Omara Bradleyja kao zapovjednika Prve armije (eng. *First US Army*), general-bojnika Leonarda Gerowa, vođe V. korpusa (eng. *V Corps*), zatim u sklopu korpusa general-bojnika Clarencea Huebnera, zapovjednika 1. pješачke divizije (eng. *1st Infantry Division*); general-bojnika Charlesa Gerhardta, zapovjednika 29. pješачke divizije (eng. *29th Infantry Division*); brigadnog generala Williama Hogeja, zapovjednika Inženjerskih specijalnih brigada (eng. *Engineer Special Brigades*); potpukovnika Georgea Taylora, zapovjednika 16. pješачke regimente 1. divizije (eng. *1st Division 16th Infantry Regiment*); potpukovnika Charlesa Canhama, zapovjednika 116. regimente, 29. divizije (eng. *29th Division 116th Regiment*); brigadnog generala Normana „Dutch“ Cota, pomoćnog zapovjednika Canhamove regimente; te potpukovnika Jamesa E. Rudderera, vođe 2. Rendžerskog bataljuna (eng. *2nd Ranger Battalion*).²⁴⁰ Omaha je bila podijeljena na četiri sektora: *Easy Green*, *Dog Red*, *Dog White* i *Dog Green*.²⁴¹

²³⁷ *Saving Private Ryan* (1998) - <https://catalog.afi.com/Film/67247-SAVING-PRIVATE-RYAN> (pristup: 2. siječnja 2023.).

²³⁸ R. Natkiel, 1985, 171.

²³⁹ R. Natkiel, 1985, 174.

²⁴⁰ S. J. Zaloga, 2003, 16–20

²⁴¹ Raspored iskrcavanja vidi u: S. J. Zaloga, 2003, 24.

U 00:30h saveznički su minolovci započeli s čišćenjem pristupa prema Normandiji. S druge su strane njemačke snage već u 1:00h bile alarmirane da će se saveznički padobranci spustiti na njihove položaje.²⁴² U 2:00h zračne su se snage spustile na svoje objekte i učvrstile položaje, dok je u 3:00h započelo zračno bombardiranje plaže.²⁴³ U 5:02h su Nijemci dobili prva izvješća koja su sadržavala upozorenja o prvim plovilima koja su se kretala prema obali, dok se do 5:20h broj plovila u velikom broju povećao.²⁴⁴ U 5:30h četiri satnije DD tenkova (prilagođenih za vodu), su trebale biti izbačene sa desantnih LCT6 čamaca, čime je započeo prvi val iskrcavanja.²⁴⁵ Pomorsko bombardiranje plaže je započelo u 5:45h, a trajalo je sve do 6:25h.²⁴⁶ U 6:30h prvi valovi vojnika su počeli sa svojim iskrcavanjem u okviru dviju armija: Prve američke armije koja se iskrcala na plaže Utah i Omaha, dok se Druga britanska armija iskrcala na plaže Gold, Juno i Sword.²⁴⁷ Prva LCVP i LCA plovila ili desantni čamci su doplovila do obale u 6:31h, a konstantna paljba iz strojnice je rušila većinu vojnika. U 7:00h je došlo do valova koji su utapali ranjene koji nisu mogli ići dalje. Prvi proboj do njemačkih položaja je izvršen u 7:20h, dok su inženjeri pokušali probiti nepregledne žice koje su priječile daljnji napredak, a nekoliko tenkova koji nisu potonuli su uspjeli uništiti nekoliko strojničkih gnijezda. Probleme su s oružjem imali i sami vojnici čije puške često nisu radile zbog vode i pijeska koji se nalazio u njima. Iako je drugi val napada trebao započeti u 7:00h, stvorilo se mnogo problema s plimom zbog koje se LCVP-i nisu mogli sigurno iskrcati na obalu, što je rezultiralo velikim gubitcima. Plima je u 8:00h narasla još više te je poplavila mnoge prepreke te još više dosegla teško ranjene koji se nisu mogli pomaknuti. Vojnici su dosegli vrh strmina do 9:00h, a prve su trupe u obližnje selo Vierville ušle do 10:00h.²⁴⁸ Na Omahi se ukupno iskrcalo oko 34,200 vojnika, a američki zapovjednici nisu očekivali da će iskrcavanje na plaži biti toliko komplicirano i neugodno. Ukupni gubitci Dana-D nikada neće biti poznati u točnom broju, ali se procjenjuje da je na Omahi poginulo oko 694 vojnika, nestalo oko 331, dok je njih 1,349 bilo ranjeno, što lakše, što teže. Ovakav velik broj stradanja ne čudi ako se uzme u obzir da je Omaha bila najsnažnije branjena plaža. Uspoređujući je s ostale četiri plaže, Omahu su branila dva artiljerijska bataljuna, dok su ostale branile bataljun ili čak i manje od toga. Saveznici su iz Normandije konačno izašli potkraj srpnja 1944. godine u Operaciji *Cobra*.²⁴⁹

²⁴² S. J. Zaloga, 2003, 42–43.

²⁴³ R. Natkiel, 1985, 174.

²⁴⁴ S. J. Zaloga, 2003, 43.

²⁴⁵ S. J. Zaloga, 2003, 46.

²⁴⁶ S. J. Zaloga, 2003, 43–45.

²⁴⁷ R. Natkiel, 1985, 174.

²⁴⁸ S. J. Zaloga, 2003, 50–55.

²⁴⁹ S. J. Zaloga, 2003, 87–91.

4.3.3. Film i stvarnost: plaža²⁵⁰

Prva ratna scena filma *Spašavanje vojnika Ryana* je zasigurno svima poznata. Hrpa vojnika u zelenom vojnom plovilu koje plovi kroz valove i kišu, pokušavajući se smiriti, iako to većinom ne mogu. Vojnici plaču, šute, mole, tresu se, neki povraćaju od ljuljanja na valovima, a vjerojatno i od same pomisli da čim izađu na obalu, vjerojatnost od pogibelji postaje očita. To je zeleno plovilo poznato pod imenom LCA (eng. *Landing Craft, Assault*), a obično je moglo prevesti 35 vojnika.²⁵¹ Ukrcana se jedinica sastojala od: prva dva reda su zauzimali vođa voda i strijelci naoružani puškom M1 *Garand*, zatim je dalje bila postavljena četveročlana ekipa za presijecanje žica, dva tima s BAR automatskim oružjem, četveročlani tim s 60mm minobacačem, dva dvočlana tima s bazukama, dvočlani tim s bacačem plamena, peteročlani tim za demoliranje te pomoćni vođa voda u činu narednika u pozadini.²⁵² Vojnici su se trebali iskrcati na plaži Omaha i sektoru *Dog Green*. Promatrajući tu scenu, u prvom se kadru moglo izbrojiti samo 17 vojnika i jednog kormilara, dok je u drugom bilo vidljivo oko 30-tak vojnika, među njima i glavnog lika, satnika Millera, čiji je čin u obliku dva okomita srebrna pravokutnika spojena crticom u sredini²⁵³ bio smješten na sredini prednjeg dijela kacige. Oznake na stražnjim kacigama vojnika u obliku žutog romba s brojem dva označava da je riječ o C (*Charlie*) vodu 2. rendžerskog bataljuna²⁵⁴, koji je tijekom invazije bio u sklopu 116. regimentne borbene skupine²⁵⁵ te je na Omahu išao u drugom valu desantnih čamaca u dva LCA plovila.²⁵⁶ Osim toga, na lijevom je ramenu vidljivo da su nosili i plavo-sivi znak na iznad oznake čina, što je bila oznaka vojnika 116. pješačke.²⁵⁷ Iako je prema nekom pravilu vođa trebao biti naprijed, a narednik u pozadini, u filmu se oba časnika nalaze u pozadini, vjerojatno sluteći da će paljba strojnica pokositi prve redove. Miller upozorava vojnike da se razmaknu na lijevu i desnu stranu, vjerojatno kao pokušaj da se izbjegne njemačko ciljanje po sredini, da se kreću brzo te da pijesak ne smije ući u oružje. Vojnici su u filmu, ali i stvarnosti, svoje puške radi vode i pijeska zamotali u prozirne plastične vreće, dok su neki makli te vreće i prije, što su bili većinom prvi redovi u čamcu koji su odmah trebali ispaljivati šaržere.²⁵⁸

²⁵⁰ *Saving Private Ryan - Omaha Beach Scene (HDR - 4K - 5.1)* - <https://www.youtube.com/watch?v=hdBEyitJ7Qc> (pristup: 16. siječnja 2023.).

²⁵¹ Točne specifikacije LCA vozila vidi u: *ONI 226 – Allied Landing Craft and Ships* - <http://www.ibiblio.org/hyperwar/USN/ref/ONI/ONI-226/ONI-226.pdf> (pristup: 10. siječnja 2023.).

²⁵² S. J. Zaloga, 2003, 58.

²⁵³ F. C. Foster, 2004, 17, 98.

²⁵⁴ F. C. Foster, 2004, 58.

²⁵⁵ S. J. Zaloga, 2003, 41.

²⁵⁶ S. J. Zaloga, 2003, 24.

²⁵⁷ S. J. Zaloga, 2003, 62.

²⁵⁸ S. J. Zaloga, 2003, 58.

Nakon zvižduka nadređenih, rampa se spustila, a prvi su redovi vojnika pokošeni strojničkom paljbom iz betonskih gnijezda sa uzvisine. Vojnici su skočili u vodu, a mnogi od njih su se utopili zbog težine oružja kojeg su nosili, a kojeg nisu mogli skinuti sa sebe, dok je druge pogodio neki od njemačkih metaka. Prikazuje se i scena u kojoj se svi vojnici u drugom LCA zapale, vjerojatno zbog neispravnog bacača plamena. Od njemačke se paljbe moglo pokušati skriti iza niza barikada i kratera nastalih od granata, a cilj od izvlačenja na D-1 Vierville se činio preteškim za postići. To je potvrdio i Miller koji je još naglasio da ništa neće biti niti od DD tenkova, pošto su se svi potopili. Na plaži susreće i 104. sanitetsku bojnu (eng. *104th Medical Battalion*), čiji je zadatak postaviti bolnicu, kao i 7. mornarički bataljun (eng. *7th Navy Beach Battalion*), označen crvenom brojkom 7 na kacigi, a čiji je zadatak bio uništiti zapreke za tenkove. Vojnici dojavljuju da su pomiješani ostaci satnija Fox, Ava i George, a Miller se orijentira na D-1 Vierville te zapovijedi da se donesu bangalorke. Bangalorke ili bangalorna torpeda su bile uske cijevi napunjene eksplozivom, čiji su se krajevi morali spojiti, a fitilj zapaliti. Detonirale bi se nakon što bi se gurnule ispod žičanih zapreka, što je rezultiralo velikom eksplozijom koja bi uništila zapreke i napravila prostora za napredak.²⁵⁹ Eksplozija je omogućila Millerovom vodu da se probije do drugog gnijezda koje je bilo naoružano strojnicama MG-42 i dvama minobacačima. Tada se mogu vidjeti i neki elementi na uniformi narednika Horvatha koja pokazuje da je on prema oznaci narednik prve klase (eng. *Sgt. First Class*)²⁶⁰, a poderana tkanina koju je nosio oko oznake je bio kemijski impregnirani povez koji bi promijenio boju kada bi se iskoristilo kemijsko oružje.²⁶¹ Nakon što je snajperist Jackson skinuo njemačke strojničare sa uzvisine, satnik Miller je objavio da je slobodan izlaz D-1, nakon čega je uslijedilo čišćenje rovova.

Vojnici su rovove čistili bacivši granatu, nakon čega su odmah ustrijelili vojnike koji bi izašli iz rova. Zatim bi ušli u rov i bacili bombu u bunker te sve završili bacačem plamena. Betonski bi bunker bio očišćen. No ono što nije prikazano jest kako je USS *Texas* baražnom vatrom uništio ostatak bunkera na D-1 Viervilleu. Ostatak od oko 30 preživjelih vojnika se predalo iz bunkera.²⁶² Miller je zatim objavio da je D-1 otvoren i na liniji zatražio da se pošalju buldožeri koji bi izrovali novu cestu. Borbena se sekvenca završava psihičkim slomom vojnika, skupljanjem francuske zemlje narednika Horvatha (uz talijansku i afričku koju već ima) te rečenicom „Kakav pogled!“ nakon koje slijedi konzervativni prikaz ubijenih na plaži koji nije prikazao masovnost gubitaka.

²⁵⁹ S. J. Zaloga, 2003, 62.

²⁶⁰ F. C. Foster, 2004, 99.

²⁶¹ S. J. Zaloga, 2003, 58.

²⁶² S. J. Zaloga, 2003, 80.

Ryan nije bio jedini film koji je prikazao kompliciranost i krvavost iskrcavanja američkih vojnika na Omahi. Prije *Ryana* je temu iskrcavanja na Omahi obradio redatelj Darryl F. Zanuck u filmu *Najduži dan*. No iako se u *Danu* cijela priča odvija oko iskrcavanja na plaži i recimo da je državne prirode, *Ryan* miješa državnu i privatnu odliku, tražeći načina da pronađu nestalog brata Ryana kojemu su braća poginula, istodobno se boreći protiv Nijemaca i ispunjavajući američki zadatak vraćanja preostalog brata i američkog sina slomljene američke majke. Ono što definitivno ostaje u sjećanju je upravo prikazano iskrcavanje na plaži Omaha, a nestabilna kamera kao da pokušava dokumentarno rekreirati ono što se dogodilo. Prikazivanje nasilnih grafičkih scena ne nedostaje, što je zapravo i potrebno u filmu ovakve vrste, tako pokušavajući ciljati na što jaču autentičnost stvarnosti koja se dogodila. Omaha tako postaje plaža koja je odnijela živote mnogih mladih Amerikanaca, uključujući i dva brata Ryana (treći je poginuo na Novoj Gvineji), ali i plaža zbog koje je najmlađi Ryan trebao biti vraćen kući.

5. Ujedinjeno Kraljevstvo i prikazi Drugog svjetskog rata

U ovom će se poglavlju obraditi jedan film britanske produkcije čija je tema Drugi svjetski rat. To je film *Dunkirk* (2017.) redatelja Christophera Nolana.

5.1. *Dunkirk* (2017.)²⁶³

Kriste, gotovo da se vidi odavde... Dom.

- zapovjednik Bolton²⁶⁴

REDATELJ: Christopher Nolan

PRODUCENTI: Emma Thomas, Christopher Nolan

SCENARIST: Christopher Nolan

PRODUKCIJA: Warner Bros. Pictures, Syncopy Films

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Hoyte Van Hoytema

MONTAŽER: Leigh Smith

GLAZBA: Hans Zimmer

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Nathan Crowley

TRAJANJE: 106 minuta

ULOGE:

Fionn Whitehead	Tommy	Tom Glynn-Carney	Peter Dawson
Harry Styles	Alex	Jack Lowden	Collins
Aneurin Barnard	Gibson	Tom Hardy	Farrier
James D'Arcy	pukovnik Winnant	Mark Rylance	Mr. Dawson
Kenneth Branagh	zapovjednik Bolton	Barry Keoghan	George Mills
Cillian Murphy	bezimeni vojnik		

²⁶³ Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *Dunkirk* -

https://www.imdb.com/title/tt5013056/plotsummary?ref_=tt_stry_pl#synopsis (pristup: 2. siječnja 2023.).

²⁶⁴ Eng. prijevod: „Christ, you can almost see it from here... Home“. C. Nolan, 2017, 17.

5.1.1. Sinopsis

Film je oblikovan u nelinearnoj strukturi²⁶⁵ kroz tri perioda: jednog tjedna (vojska-zemlja), jednog dana (brodovi²⁶⁶-more) i jednog sata (zrakoplovstvo-zrak). Svi se navedeni periodi u konačnici slažu u jednoj točki pri čemu se istodobno susreću sva tri elementa: vojska, brodovi i zrakoplovstvo. Prvi se u filmu pojavljuje tjedan, oblikovan u mulu, odnosno mjestu odakle su se britanski vojnici pokušavali evakuirati. Jedan od vojnika je i Tommy koji dolazi na plažu na kojoj već na tisuće vojnika čeka evakuaciju. Na plaži susreće vojnika Gibsona s kojim pokupi ranjenog vojnika te se, pretvarajući da su bolničari, upućuju prema brodu znajući da će biti propušteni i time evakuirani. Ne uspiju se evakuirati, ali spašavaju vojnika Alexa iz tonućeg broda. Sva se trojica upute na brod britanskog Crvenog križa, no brod pogodi torpeda te potone, ali oni se uspiju spasiti. Uskoro se pridruže grupi škotskih vojnika s kojima se sakriju u brod, očekujući da ga plima odvuče. Brod počnu gađati Nijemci, koristeći ga kao metu za vježbanje, a vojnici unutra počnu sumnjati na Gibsona da je njemački špijun jer nije ništa rekao. Gibson prizna da je Francuz. Plima naposljetku odvuče brod, no on počne tonuti. Svi se uspiju izvući osim Gibsona. U filmu je jedan dan oblikovan u moru i privatnim plovilima koji odluču pomoći u evakuaciji. Među njima je i Mr. Dawson, njegov sin Peter i pomagač George. Dawsonov brod uskoro prihvati šokiranog bezimenog vojnika koji pokušava spriječiti nastojanje da Dawson ode u Dunkirk, no ne uspije. Vojnik nenamjerno gurne Georgea koji glavom udari o pod te polako počne gubiti vid. Naposljetku je tu i zrak, sadržan u jednom satu. Ovdje se surećemo s dva pilota RAF-a i *Spitfirea*: Farrierom i Collinsom. Nakon napada njemačkih *Messerschmitta*, Farrierov se mjerac goriva pokvari, nakon čega je morao štediti gorivo i istodobno se boriti s neprijateljskim avionima. Collinsa ruši *Luftwaffe*, a spašava ga Dawson. U ovom se trenutku susreću sva tri elementa filma: zemlja, zrak i voda.

Uskoro sve više britanskih brodova plovi da spasi vojnike, među njima i jedan minolovac kojeg potopi njemački bombarder. TONUĆI minolovac ispusti gorivo, a vojnici plivaju što je brže moguće kako ne bi došli u potencijalni doticaj s vatrom. Farrier u međuvremenu ruši bombarder te sleti na obalu Dunkirka na kojoj zapali svoj avion, a Nijemci ga zarobe. Na brodu, Alex istakne da je George mrtav, dok vojnik i dalje pita hoće li biti dobro. Pri povratku u grad, Peter objavi Georgea u

²⁶⁵ Nelinearna struktura filma je prikazuje događaje u filmu koji su izvan kronološkog poretka. Često su implementirani zbog povećanja neizvjesnosti u priči. Više vidi u: *Visualizing Nonlinear Narratives with Story Curves* - <https://vcg.seas.harvard.edu/publications/visualizing-nonlinear-narratives-with-story-curves/paper#:~:text=A%20nonlinear%20narrative%20is%20a,between%20past%20and%20future%20events>. (pristup: 15. siječnja 2023.).

²⁶⁶ Riječ „mornarica“ je namjerno izostavljena i napisana riječ „brodovi“ pošto je u evakuaciji sudjelovao širok spektar plovila, pri čemu velik broj nije bio predviđen za mornaričke svrhe.

novinama kao heroja, dok s druge strane zapovjednik Bolton i pukovnik Winnant zadovoljno objave da su spasili više od 300,000 vojnika, dok su izvorno planirali spasiti njih 30,000. Bolton objavi da će ostati dok se i Francuzi ne evakuiraju. Na povratku u Englesku, Alex se suočava s dobrodošlicom, dok Tommy čita novine u kojima britanski premijer Winston Churchill deklarira da se nikada neće predati.²⁶⁷

5.1.2. Operacija *Dynamo*

Operacija *Dynamo* je naziv za savezničko, napose britansko, prebacivanje cijelog britanskog ekspedicijskog korpusa s plaža nasuprot Britanije preko La Manchea u Englesku.²⁶⁸ Planiranje evakuacije je započelo već 20. svibnja, pri čemu je britanski Admiralitet pokušavao prikupiti što je više moguće plovila. Nijemci su također saznali za plan evakuacije, a smatrali su da će Britanci svaki dan moći prebaciti tek 10 tisuća vojnika.²⁶⁹ Saveznici su bili okruženi na tri područja: Boulognea, Calaisa i Dunkirka, a prije nego su Nijemci udarili na Dunkirk, prvo su dobili zapovijed da riješe situaciju oko Boulogne i Calaisa. Boulogne je napadnut 22. svibnja, a naposljetku se predalo oko 5 tisuća francuskih vojnika i dva generala. U Calaisu evakuacija nije bila dozvoljena jer je obrana tog grada služila kao odvratanje za Dunkirk, stoga je svim vojnicima naređeno da izdrže što dulje mogu, a predali su se tek kada je započela Operacija.²⁷⁰ Ukupno je bilo skupljeno preko 800 brodica raznih veličina i tipova, od putničkih brodova, preko običnih čamaca do jahti. Viceadmiral Bertram Ramsey je sva plovila koordinirao u Doveru, a neka su dolazila čak i iz norveškog Narvika. Isprva se mislilo da će se uspjeti izvući od 40 do 50 tisuća vojnika te da će imati samo dva do tri dana na raspolaganju, a trebala se posložiti još i logistika oko izvlačenja vojnika pošto su u Dunkirk mogli uplovljavati samo brodovi plitkog gaza. Dana 26. svibnja 1940. godine brodovi su pošli prema Dunkirku²⁷¹, a neki su odmah stradali od topničke paljbe s obale, dok su se drugi morali vratiti jer kroz tu istu paljbu nisu mogli proći.²⁷²

U međuvremenu je velik broj vojnika čekao na plažama svoja evakuacijska plovila, dok je iznad njih britanski RAF u svojim *Spitfireima* vrebao njemačke *Messerschmitte* koji su pokušavali omesti plovidbu prema Dunkirku. Koliko je bitka na nebu bila gotovo pa neprimjetna svjedoči i činjenica da su i RAF i Luftwaffe izgubili po 30 aviona, ali toga većina onih na kopnu ili moru nije bilo niti

²⁶⁷ *Dunkirk* - https://www.imdb.com/title/tt5013056/plotsummary?ref_=tt_stry_pl#synopsis (pristup: 2. siječnja 2023.).

²⁶⁸ S. E. Phillips, 2017, 113.

²⁶⁹ S. E. Phillips, 2017, 104.

²⁷⁰ S. E. Phillips, 2017, 93–96.

²⁷¹ S. E. Phillips, 2017, 113–115.

²⁷² S. E. Phillips, 2017, 119.

svjesno jer je nebo bilo oblačno, a bitke nisu bile u potpunosti vidljive.²⁷³ Dana 27. svibnja evakuirano je više vojnika, a dodatne su poteškoće zadavali obrušavajući bombarderi, mine, brodska i podmornička torpeda te topničke granate s obale. Mnoga plovila također nisu imala niti funkcionalnu navigaciju, stoga im je jedini orijentir bio plamen topničke paljbe u Dunkirku.²⁷⁴ Dana 30. svibnja britanski premijer Winston Churchill je stigao u Pariz na sastanak s francuskim premijerom Paulom Reynaudom i zamjenikom Philippe Pétainom. Na sastanku je vodstvo Britanije i Francuske razmijenilo informacije o stanju na bojišnici, kao i o evakuaciji pri čemu je istaknuto da je preko 150 tisuća britanskih vojnika evakuirano u Britaniju, od čega 15 tisuća francuskih. Reynaud je istaknuo da je vidljiv nesrazmjer između evakuiranih, na što je Churchill odgovorio da će se opkoljeni izvlačiti ravnopravno ili kako je rekao „ruku pod ruku“.²⁷⁵ Dana 1. lipnja položaji Britanaca postali su kritični, a Nijemci su topovima uspijevali gađati plažu. Zbog toga se evakuacija izvršavala samo noću, a kao rezultat toga bilo je upola manje prebačenih vojnika. Zbog velike opasnosti Operacija je na kraju prekinuta 4. lipnja 1940. godine. Broj oružja ostavljenog iza evakuacije bilo je ogromnog broja: oko 45 tisuća kamiona, 20 tisuća motocikala, 11 tisuća strojnica, 880 poljskih topova, 850 protuoklopnih topova, oko 700 tenkova, 500 protuzračnih topova i 310 topova velikog kalibra. Ulaskom njemačkih jedinica u razrušeni Dunkirk, predalo se oko 40 tisuća francuskih i belgijskih te mali broj preostalih britanskih vojnika. Ukupno je evakuirano 338,226 vojnika²⁷⁶, od čega je 198,315 britanskih i 139,911 francuskih vojnika. Potopljeno je 228 brodova, a 45 teško oštećeno, dok je RAF izgubio 177 aviona.²⁷⁷

5.1.3. Film i stvarnost: vojnici²⁷⁸

Glavna mjesta radnje u filmu bila su plaže Malo-les-Bainsu, plaža La Panne i plaža Zydecotte²⁷⁹. Osim toga, opasnost su stvarali i obrušavajući bombarderi *Stuka* koji su strojnicama i bombama ugrožavali vojnike, dok su se istodobno borili protiv lovaca *Spitfirea* britanskog RAF-a. Obrušavajući bombarder Junkers Ju 87 ili *Stuka* (prema njemačkoj riječi *Sturzkampfflugzeug*) bio je strah i trepet neba tijekom *blitzkriega*, ne samo zbog mogućnosti koje je pružao, već i šištećeg zvuka kojeg je stvarao pri obrušavanju.²⁸⁰ S druge je strane bio Supermarine *Spitfire*²⁸¹, vjerojatno

²⁷³ S. E. Phillips, 2017, 129–133.

²⁷⁴ S. E. Phillips, 2017, 139–142.

²⁷⁵ S. E. Phillips, 2017, 149–153.

²⁷⁶ S. E. Phillips, 2017, 165–170.

²⁷⁷ S. E. Phillips, 2017, 171–174.

²⁷⁸ *Dunkirk - Trailer 1 [HD]* - <https://www.youtube.com/watch?v=F-eMt3SrfFU> (pristup: 16. siječnja 2023.).

²⁷⁹ C. Nolan, 2017, 3, 6, 39.

²⁸⁰ *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, 335.

²⁸¹ *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, 343.

jedan od najlegendarnijih lovaca u povijesti koji je svoj status zaslužio tijekom bitke za Britaniju 1940. godine. *Spitfire* je pokušavao zaštititi svu silu britanskih i francuskih vojnika koji su se pokušali ukrcati na bolnički brod preko tzv. „istočnog mola“, dugog 1,280 metara.²⁸² No još je jedan avion bio neugodan za britanske vojnike. Bio je to *Messerschmitt 109*²⁸³, lovac koji se nametnuo kao standard u *Luftwaffe*, prvo se bruseći u Poljskoj i na Zapadu, da bi se onda, kao i *Spitfire*, iskazao u bitci za Britaniju.²⁸⁴

U filmu je prikazano kako je velik broj britanskih vojnika spasio brod koji je u scenariju bio imenovan samo kao „Razarač“. Vojnici su nakon dolaska na brod okrijepljeni čajem i kruhom, a nedugo nakon toga brod je torpediran.²⁸⁵ Vjerojatno je riječ o razaraču HMS *Wakeful* koji je podijelio istu sudbinu s brodom na filmu. *Wakeful* je bio torpediran dva puta, a od ukupno 640 ukrcanih vojnika, preživjelo ih je samo nekoliko.²⁸⁶ Ime razarača je spomenuto u razgovoru između zapovjednika Boltona i pukovnika Winnanta. Bila je riječ o razaraču HMS *Vanquisher*²⁸⁷ čiji je zadatak bio procijeniti upotrebljivost mola. Razaračeva procjena je bila da je mol i dalje upotrebljiv, unatoč oštećenjima, a prema Doveru je otišao evakuiravši vojnike²⁸⁸, što je vidljivo i u filmu kada vojnici s plaže gledaju kako se drugi vojnici ukrcavaju na brod.²⁸⁹ Konačni spas biva flota ribarica koja izmami osmijeh na lice zapovjedniku Boltonu i vojnicima na molu.²⁹⁰ Ribarice nisu bile jedine koje su plovile da spase vojnike, jer su joj tog 3. lipnja 1940. godine društvo pravili razarači, motorni čamci, ratni brodovi i kočarice.²⁹¹ Ukupno je spašeno nešto više od 300 tisuća vojnika, koja se ukrcala na vlakove koje su dočekali razdragani civili.²⁹²

Dunkirk je jedan od onih filmova koji odudaraju svojom strukturom i pričom, ritmom i tonom. Gledatelj će očekivati brutalnost, agresiju i smrt na svakom koraku, a dobit će dvoboje lovaca, iščekivanja vojnika i brodove koji uspijevaju spasiti smrznute i mokre jadnike, dok neki niti to ne uspijevaju, bivajući pogođeni od neprijateljskih njemačkih aviona i podmornica. No ono što je sigurno jest to što se u tom sporom ritmu isto tako može osjetiti anksioznost i nesigurnost, a tijekom scena utapanja i neugodnost. Evakuacija iz Dunkirka nije išla brzo, definitivno su se neki planovi

²⁸² D. C. Dildy, 2010, 41.

²⁸³ C. Nolan, 2017, 8.

²⁸⁴ L. Funcken, F. Funcken, 1975, 54.

²⁸⁵ C. Nolan, 2017, 31–32.

²⁸⁶ D. C. Dildy, 2010, 50.

²⁸⁷ C. Nolan, 2017, 45.

²⁸⁸ D. C. Dildy, 2010, 59, 69.

²⁸⁹ C. Nolan, 2017, 40.

²⁹⁰ C. Nolan, 2017, 65–66.

²⁹¹ D. C. Dildy, 2010, 81.

²⁹² D. C. Dildy, 2010, 86.; C. Nolan, 2017, 78–81.

izjalovili, a sigurnost je bila labava. Takav je i film koji je spor (sukladno pravoj evakuaciji), s izjalovljenim planovima (vojnici koji se uporno pokušavaju evakuirati, ali ne mogu jer ih uporno nešto sabotira), te s labavom sigurnosti (nafta u moru koja se može zapaliti, neprijateljski lovci na nebu, sužavanje obrambenog perimetra u pozadini...). No ono što je primjetno jest nedostatak buke u pozadini koja je vrvila neprijateljskim te francuskim tenkovima, artiljerijom te općenito vojnicima koji su se i dalje borili. Pri gledanju evakuacije se tako stječe dojam da je linija obrane dosta udaljenija nego što je to zapravo bila. Osim ovoga, vidljiv je i nedostatak oružja koji je ostao iza neprijateljskih snaga, a koje je navedeno u prethodnom poglavlju. Tako nismo mogli vidjeti ostavljene motocikle, topove, kamione i slično, praktički sve ono što se nije moglo evakuirati. No ova se dva elementa mogu promatrati i kroz drugačiju sliku koja bi predstavljala vakuum i izoliranost vojnika za evakuaciju od onih koji im omogućavaju da se evakuiraju. Vojnici su se vratili u svoj dom, neki preplašeni, neki motivirani, ali spremni da uzvrate. Iduća je bila bitka za Britaniju.

6. Jugoslavija i prikazi Drugog svjetskog rata

U ovom će se poglavlju obraditi samo jedan film jugoslavenske produkcije čija je tema Drugi svjetski rat. To je film Veljka Bulajića *Bitka na Neretvi* (1969.).

6.1. *Bitka na Neretvi* (eng. *The Battle of Neretva*, 1969.)²⁹³

Vlado, diži most! Diži ga odmah u vazduh!

- komadant Stole

REDATELJ: Veljko Bulajić

PRODUCENTI: Veljko Bulajić, Steve Previn

SCENARISTI: Ugo Pirro, Ratko Đurović, Stevan Bulajić, Veljko Bulajić

PRODUKCIJA: United Yugoslavia Producers Film Production Organization, Commonwealth United Entertainment, Inc.; Igor Film, Eichberg Film, Jadran Film, Bosna Films

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Tomislav Pinter

MONTAŽER: Vojislav Bjenjaš

GLAZBA: Vladimir Kraus-Rajterić

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Duško Jeričević, Vladimir Tadej

TRAJANJE: 175 minuta

ULOGE:

Yul Brynner	Vlado	Sergei Bondarčuk	Martin
Curt Jürgens	general Löhring	Franco Nero	kapetan Riva
Hardy Kruger	pukovnik Kränzer	Silva Koščina	Danica
Orson Welles	četnički senator	Ljubiša Samardžić	Novak
Lojze Rozman	Ivan	Milena Dravić	Nada
Oleg Vidov	Nikola	Bata Živojinović	Stole
Fabijan Šovagović	Ludi Boško	Boris Dvornik	Stipe

6.1.1. Sinopsis

U siječnju 1943. godine njemačke snage predvođene generalom Löhringom moraju provesti operaciju *Fall Weis* u suradnji s Talijanima i četnicima, protiv jugoslavenskih partizana predvođenih Josipom Brozom Titom. Löhring s pukovnikom Kränzerom namjerava okružiti partizane u dolini

²⁹³ Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *The Battle of Neretva (1971)* - <https://catalog.afi.com/Film/54699-THE-BATTLEOFNERETVA?sid=9010df88-bc73-48a8-8456-425596936048&sr=10.677748&cp=1&pos=0> (pristup: 4. siječnja 2023.).

rijeke Neretve koji su desetkovani u ljudstvu i streljivu, dok među njima vlada tifus. Unatoč svom manjku, uspiju poraziti njemački bataljun, ali se na zapovijed komadanta Ivana povlače. Civili i ranjenici se potom počinju kretati prema Neretvi, dok miner Vlado usporava njemačke tenkove u potjeri, postavljajući bombe pokraj cesta. Talijanske snage dolaze kod Nijemaca na čelu s generalom Morellijem i kapetanom Rivom, a s druge strane partizane vodi Martin koji zapovijedi svima da idu prema mostu na rijeci Neretvi odakle mogu skrenuti na siguran teritorij. Ivan dobiva zapovijed da s Vladom ode u talijansko okupirano selo. Vlado digne u zrak neprijateljski tabor, a Talijani se povuku, dok se kapetan Riva preda partizanima u nadi da može pomoći smanjiti jugoslavenske gubitke i poraziti fašiste u svojoj domovini. Na prvoj crti bojišnice, Danica saznaje da joj je brat poginuo te tuguje sa svojim drugim bratom, Novakom. Među partizanima se počinje širiti tifus, uključujući i seosku ženu Nadu i vojnika Nikolu. Unatoč tomu, partizani vode na tisuće civila prema rijeci, a s druge strane četnici odluče ne napasti, misleći kako će ih uništiti planinski uvjeti. Umjesto toga ih odluče pratiti, dok će ih Nijemci napasti na mostu. No partizanske namjere prelaska preko mosta zaustavi sam Tito koji naredi Vladi da digne most u zrak. Povlačeći se u obližnje selo na sjever, partizani dođu u skob s Nijemcima. U borbi pogine Riva, dok Nada uništava tenk s ručno rađenom bombom, čije je posljedice naposljetku osljepljuju. Na Neretvi Vlado u međuvremenu u tajnosti gradi mali most preko rijeke s metalnim ostacima srušenog mosta. Nijemci bombardiraju i taj most, dok Ivan naređuje da se obrani brdo koje se nalazi između partizana i na tisuće nadirućih četnika, dok ovi prolaze preko rijeke. Danica i Novak se javljaju, iako znaju da vjerojatno neće ostati živi. Kod četnika, senator naređuje da se povuku, no zapovjednik biva vođen čašću, ubija senatora te nastavlja s napadom. U napadu pogibaju Danica i Novak, a četnici bivaju poraženi. Naposljetku na tisuće partizana, ranjenika i civila konačno prelazi most.²⁹⁴

6.1.2. Operacija *Fall Weiss*

Titova je partizanska gerila u bosansko-hercegovačkim šumama, gorama i planinama vrlo dobro otežavala uspjehe i napredovanja njemačkog *Wehrmachta*. Nijemci nisu mogli uništiti partizane jer su ovi poznavali područje današnje Bosne i Hercegovine koje nekom strancu zbog svojih prirodnih odlika nije bilo lako ukrotiti. Reich je odlučio stati na kraj partizanskom nadmudrivanju njemačkog neprijatelja, odlučivši se za vojnu operaciju *Fall Weiss* ili „Četvrtu neprijateljsku ofenzivu“, kako je bila znana u Jugoslaviji. Na čelo su postavljeni general-pukovnik *Luftwaffea* (njem. čin *Generaloberst*) Alexander Löhr, vrhovni zapovjednik jugoistoka, te general-pukovnik (njem. čin

²⁹⁴ *The Battle of Neretva* (1971) - <https://catalog.afi.com/Film/54699-THE-BATTLEOFNERETVA?sid=9010df88-bc73-48a8-8456-425596936048&sr=10.677748&cp=1&pos=0> (pristup: 4. siječnja 2023.).

Generaloberst) Wehrmachta Lothar von Rendulić, zapovjednik Druge oklopne armije. Operacija je trebala okružiti Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije (NOVJ) koja se sastojala od 1. proleterske divizije pod vodstvom Koče Popovića, 2. proleterske divizije pod zapovjedništvom Peke Dapčevića, 9. dalmatinske divizije pod vodstvom Vicka Krstulovića te dva krajiška korpusa, ukupno otprilike oko 40 tisuća vojnika. S druge je strane stajao nadmoćniji *Heer* koji se sastojao od 7. SS gorske divizije „princ Eugen“, 369. hrvatske pješačke divizije te 717. i 718. pješačke divizije. Osim Nijemaca, partizane je trebalo zaustaviti i šest talijanskih divizija, četiri jedinice teško naoružanih hrvatskih domobrana, jedna ustaška polubrigada, oko 10 tisuća četnika te cijelo ratno zrakoplovstvo NDH. 7. SS divizija i 369. divizija su trebale ući u okruženje i presjeći partizanski teritorij na pola, dok su 717. i 718. divizije trebale iz Sarajeva uvući partizane u kliješta.²⁹⁵

Fall Weiss se sastojao od tri faze: pritiskanja velikih dijelova Like i Krajine koji su bili naseljeni Srbima, zauzimanja gradova Drvara, Livna i Jajca, što je potpadalo u planove Weiss I i Weiss II te potiskivanje partizana u kanjone bosanskohercegovačkih planina, kao dio plana Weiss III.²⁹⁶ Nijemci su željeli potisnuti partizane u središnju Bosnu, a s obzirom da je s njima bilo i oko 4 tisuće ranjenika, bili su laka meta za odstrel.²⁹⁷ Nijemci su smatrali da je poginulo oko 335 vojnika Wehrmachta, 101 vojnik da je nestao, dok je njih 1,200 bilo ranjeno. Također su procijenili i da su ubili oko 8,500 partizana, zarobili 2,010, dok podatak o ranjenima nije iznesen, vjerojatno brojku pridruživši mrtvima. Nijemci su sve muškarce starije od 15 godina deportirali u Njemačku, a cijela je Operacija imala i neke elemente građanskog rata, pošto su sudjelovali Hrvati koji su s jedne strane bili u domobranima ili ustašama, a s druge u partizanima. Ista situacija je bila prisutna i kod Srba koji su isto tako s jedne strane bili u četnicima, dok su s druge sudjelovali u borbama pod NOVJ-om. Operacija je trajala od 18. siječnja do 18. veljače 1943. godine, a nakon iscrpljujućih borbi, partizani su se morali povući prema planinama Crne Gore i rijeci Sutjesci.²⁹⁸ Dana 11. ožujka 1943. godine u Gornjem su Vakufu održani pregovori između Nijemaca i partizana, pri čemu su partizane predstavljali Milovan Đilas, kao član Politbiroa, Vladimir Velebit, kao pravnik, te Koča Popović, zapovjednik Prve proleterske divizije. Na tim je pregovorima istaknuto da se NOVJ neće boriti protiv Nijemaca već samo četnika koje žele uništiti, istaknuvši njihove kontakte sa Zapadom. Pregovori su nastavljeni u Sarajevu i Zagrebu, a pregovarači su ovaj put bili samo Đilas i Velebit. Iako su vodili prema sporazumu, Berlin ih je 29. ožujka prekinuo zbog nepovjerenja u Tita i

²⁹⁵ W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, 264–265.

²⁹⁶ W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, 265; E. Šabić, 2017, 5.

²⁹⁷ W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, 265.

²⁹⁸ W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, 268.

partizane, kao i Talijane za koje su vjerovali da bi iskoristili četnike u borbi protiv Nijemaca.²⁹⁹ U svibnju 1943. godine Njemačka je započela s novom operacijom: *Fall Schwartz*.³⁰⁰

6.1.3. Film i stvarnost: most³⁰¹

Simbol filma *Bitka na Neretvi* je zasigurno most i rušenje istog. Ta je upečatljiva scena svima urezana u sjećanje nakon gledanja filma, ali koliko je zapravo postojala ikakva poveznica između filmskog i stvarnog rušenja mosta? Je li postojao Vlado ili je netko drugi digao u zrak jedan od simbola Četvrte neprijateljske ofenzive? Prije nego se odgovori na ova pitanja, moralo bi se istaknuti nekoliko elemenata koji su vidljivi u ovome i bilo kojem drugom partizanskom filmu iz vremena Titove Jugoslavije.

Jurica Pavičić je u *Hrvatskom filmskom ljetopisu* predstavio tzv. „sedam karakteristika „super-partizanskih filmova“, i to na primjeru filma *Desant na Drvar* Fadila Hadžića. Čitajući te karakteristike i združujući ih svim poznatijim partizanskim filmovima, može se pronaći uzorak koji je bio uobičajen i kojeg su svi očito slijedili. Prva karakteristika je tema koja nije sporedna, nebitna ili plod mašte, već stvarni događaj, što bitka na Neretvi jest, pogotovo kada se temi združi i ime operacije na stranom jeziku, u ovom slučaju *Fall Weiss*. Druga su likovi koji se pojavljuju u filmovima, a koji su primjetljivo, jednostavni, borbeni, hrabri, odani i... fiktivni. Oni su nepoznati, znani samo po imenu, nikako narodni heroji. Razlog tomu je opreznost da se ne naštetiti i ne oskrvne kult ličnosti Tita kojem nitko ne smije konkurirati. Što se tiče Tita, on nikada nije prikazan u liku, nekom glumcu, već je samo onaj koji izdaje naređenja iz Vrhovnog štaba i koji brine da narodna borba prođe u najboljem mogućem redu. Treća po redu je mozaičnost koja se u filmovima očitava po postojanju široke palete likova čije životne priče i sudbine svi pratimo. Osim po broju likova tu je prisutna i nacionalnost likova kako bi se prikazalo da je „bratstvo i jedinstvo“ zaista postojalo. Tako u *Neretvi* imamo Slovenca Martina, Srbina Stoleta, Dalmatinca i Hrvata Stipu, a dodatni pečat svemu daju naglasci pojedinih likova iz kojih još dodatno možemo doznati odakle su.³⁰²

Četvrta karakteristika jesu elementi koji u sebi imaju tragičan i komičan karakter. Potonji se karakter često očituje u partizanskim nepodopštinama koje „drugovi“ rade u vrijeme predaha, ne mareći za to što bi ih zapovjednik možda ukorio. To je vidljivo u trenutku kada Stipe i Novak odluče pjevati, ne mareći za naizgled prijekorne poglede komadanta Stoleta. „Drugovi“ znaju da im ništa

²⁹⁹ B. Korea Gajski, 2015, 49–50.

³⁰⁰ W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, 270.

³⁰¹ *Bitka na Neretvi - Rusenje mosta* - <https://www.youtube.com/watch?v=N449QV1kMSc> (pristup: 16. siječnja 2023.).

³⁰² J. Pavičić, 2003, 13.

neće biti. Tragični se karakter očituje u sudbinama junaka koje zadesi smrt od bolesti ili pogibije, što je primjerice smrt Novakovog i Daničinog brata. Peta je postojanje likova sa stranim imenima koji su većinom partizanski neprijatelji, poput pukovnika Kränzera ili kapetana Rive. Šesto je svojstvo vezano uz Nijemce koji su prikazani kao veliki neprijatelji koji svojom okrutnošću nadmašuju svakoga. *Neretva* pak s druge strane demonizira još i četnike te ustaše, koji su u filmu oni koji pogubljuju i vješaju neistomišljenike. Posljednje se odnosi na epski svršetak u kojem partizani uspijevaju poraziti neprijatelja, unatoč svojim manjkavostima, bilo u broju ili oružju. Ova je posljednja točka naposljetku popraćena kolonom u kojoj preživjeli partizani i svi oni koji su im se pridružili koračaju prema novim mukama, težnjama, borbama i neprijateljima, ne bojeći se nikoga.³⁰³

Ali da se vratimo natrag. Tko je Vlado? Prema dostupnim informacijama iz literature, čovjek koji je srušio most bio je general Vladimir Smirnov, načelnik inženjersko-tehničkog odjeljenja Vrhovnog štaba. On je dobio naređenje od Tita da se sruše svi mostovi između Ostrošca i Karaule kako bi se zaštitio od Nijemaca, četnika i Talijana koji su bili smješteni u Konjicu, Prenju i Mostaru. Nakon toga bi krenuo u protunapad u kojem bi se deset partizanskih bataljuna suočilo sa 717. njemačkom divizijom koju je vodio general-poručnik (njem. *Generalleutnant*) Benignus Dippold.³⁰⁴ Iako u filmu Vlado sa svojim inženjercima izrađuje improvizirani most od metalnih ostataka srušenog, taj je posao obavljen tek nakon što je 9. dalmatinski bataljun na čelu s Vickom Krstulovićem osvojio četnički bunker u blizini. O rušenju mosta je dostupno i svjedočanstvo generala Smirnova kojeg on smatra „najtragičnijeg, najstrašnijeg doživljaja u mom životu“. Smirnov je vodio 35 inženjeraca te je s njima za četiri dana porušio sve mostove osim jednog u Jablanici kraj kojeg se skupio ogroman broj ranjenika koji se u slučaju rušenja ne bi mogli spasiti. Otišao je Titu i pokušao utjecati na njega da ga ne sruši, no Tito ga je prekorio i naredio da se most sruši, što je Smirnov na kraju i napravio. Povratkom u Ramu, Smirnov je dobio poziv od Tita da se sagradi improvizirani most preko Neretve, ove „najteže prelazne reke u Evropi“, kako je naveo sam general. Novi je most u Jablanici izgrađen od metalnih dijelova srušenog mosta, kao i telegrafskih stupova. Izrada mosta je trajala 19 sati, a nakon što je izgradnja dovršena, preko mosta su najprije krenule jedinice za jačanje i širenje mostobrana. Preko mosta je prešao i Tito³⁰⁵, čiji prelazak nije prikazan u filmu.

³⁰³ J. Pavičić, 2003, 14.

³⁰⁴ W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, 265.

³⁰⁵ W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, 265–267.

Bitka na Neretvi je predviđen kao partizanski spektakl koji je u vrijeme izrade (1969. godina) trebao dodatno povećati pozitivne emocije prema NOB-u i partizanima. To je bratstvo i jedinstvo kroz film prisutno kroz niz elemenata koji na neki način pokazuju da partizani imaju sve, ali da im samo treba država da to „sve“ mogu u potpunosti razviti i inkorporirati. Osim ustaljenih boraca i revolucionara te jezika i naglasaka iz raznih dijelova Jugoslavije, u filmu je kroz nekoliko kadrova prisutna i škola koja uči djecu što je to AVNOJ, intelektualna elita koja se odlučila pridružiti borbi poput Vladimira Nazora, ravnopravnost drugova i drugarica kroz niz elemenata: od međusobnog dijeljenja rovova, preko fotografiranja i romansi, do iskazivanja različitih mišljenja koja su partizani voljni saslušati, bez obzira bio to obični neobrazovani seljak, starija žena ili mladi neiskusni partizanski borac.

7. Sovjetski prikazi Drugog svjetskog rata

U ovom će se poglavlju obraditi samo jedan film sovjetske produkcije čija je tema Drugi svjetski rat. To je film Sergeja Bondarčuka *Sudbina čovjeka* (rus. roman. *Sudba cheloveka*, eng. *The Destiny of a Man*, 1959.).

7.1. *Sudbina čovjeka* (rus. *Судьба человека*, translit. *Sudba cheloveka*, eng. *The Destiny of a Man*, 1959.)³⁰⁶

Znaš kada noću ne možeš spavati i samo ležiš tupo gledajući u tamu, razmišljajući, što sam to napravio, da me život toliko slomio? Što sam učinio da me to muči?

- Andrei Sokolov³⁰⁷

REDATELJ: Sergej Bondarčuk

PRODUCENT: Mosfilm

SCENARISTI: Jurij Lukin, Fjodor Šakmagonov

PRODUKCIJA: Mosfilm

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Vladimir Monakov

MONTAŽER: Tatjana Likačjova

GLAZBA: Venjamin Basner

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Ipolit Novoderjožkin, Sergej Voronkov

TRAJANJE: 103 minute

ULOGJE:

Sergej Bondarčuk	Andrei Sokolov	Pavel Boriskin	Vanja
Zinaida Kirienko	Irina Sokolova	Pavel Volkov	Ivan Timofejevič
Yuri Averin	Muller	Konstantin Alekseev	njemački bojnič
Pavel Vinikov	sovjetski pukovnik	Evgenij Teterin	pisac
Anatoli Čemodurov	sovjetski pukovnik	Lev Borisov	zapovjednik voda

³⁰⁶ Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *Sudba cheloveka* - https://www.imdb.com/title/tt0053317/?ref=fn_al_tt_3 (pristup: 5. siječnja 2023.).

³⁰⁷ Prijevod. Eng. titlovi: „You know when you can't sleep at night and you just lie there staring blankly into the darkness, thinking, what thing did I do, that life has broken me so? What did I do to make it torture me?“ *Fate of a Man* | War Movie | Full Movie - <https://www.youtube.com/watch?v=O7xGW8UvBKQ> (pristup: 12. siječnja 2023.).

7.1.1. Sinopsis

Andrei Sokolov je ruski radnik koji se nakon Revolucije oženio Irinom i s njom dobio sina i dvije kćeri. Obiteljski čovjek, brižan otac i suprug kakav je, 17 godina poslije biva mobiliziran u Crvenu armiju kao vozač kamiona. Obeća Irini i svojoj obitelji da će se vratiti, no nakon bombardiranja ceste kojom je kao vozač prolazio, zarobljavaju ga Nijemci te šalju u zarobljenički logor. Andrei prolazi niz logora u Njemačkoj, a zbog lošeg tretmana i svakodnevnog zlostavljanja, uspijeva izdržati misleći na svoju obitelj, što ga naposljetku i motivira na bijeg iz logora. Pri povratku saznaje da su mu supruga Irina i dvije kćeri poginule u bombardiranju, a jedini preživio je sin Anatolij, sada odlikovani satnik u ruskoj vojsci. Pred kraj rata i Anatolij pogine, a Andrei zbog gubitka cijele obitelji ne vidi više razloga živjeti, sve doke ne susretne gladno siročće Vanju na ulici. Andrei zbog Vanje odluči živjeti te ga posvoji kao svog sina.³⁰⁸

7.1.2. Sovjetski ratni zarobljenici

Dana 22. prosinca 1941. godine, Njemačka je prekršila sporazum Molotov – Ribbentrop sa Sovjetskim Savezom i napala Rusiju u tzv. „Operaciji Barbarossa“.³⁰⁹ Njemačke su snage bile multietničkog karaktera pošto su se osim Nijemaca na njemačkoj strani borili još Hrvati, Mađari, Slovaci, Rumunji i Talijani, a kako se osvojeni njemački teritorij širio na istok, tako se sve više naroda borilo za Njemačku,³¹⁰ neki zbog prisile, neki zbog prestiža, a neki su vidjeli priliku za preživljavanje ako bi služili u njemačkoj vojsci jer bi druga opcija vjerojatno vodila prema koncentracijskom logoru ili smrti. Borba između Nijemaca s jedne i Sovjeta s druge strane je uključivala i borbu jedne ideologije protiv druge: nacizma s jedne strane i komunizma s druge. Nijemci su imali vrlo dobar vojni zalet prema istoku, osvajajući svaki veći grad i selo, ali nisu računali na slavnu rusku zimu koja je kroz povijest zaustavljala sve zapadne vojskovođe od osvajanja Rusije. Unatoč tome, Nijemci su uspjeli zarobiti velik broj sovjetskih vojnika s kojima su postupali nehumano, pravdajući se činjenicom da SSSR nije potpisnik Ženevske konvencije iz 1929. godine, stoga se točke iz Konvencije niti ne mogu primijeniti na zarobljene vojnike. Osim Konvencije, nadodala je i da se Sovjeti nisu obvezali na Hašku konvenciju o pravilima rata iz 1907. godine. Njemački je vojni vrh smatrao zarobljenike „boljševičkom prijetnjom“ te „neljudima“

³⁰⁸ *Sudba cheloveka* - https://www.imdb.com/title/tt0053317/?ref=fn_al_tt_3 (pristup: 5. siječnja 2023.).

³⁰⁹ *The Nazi extermination of Soviet POWs in 1941 – 1942* - https://www.gendercide.org/case_soviet.html (pristup: 8. siječnja 2023.).

³¹⁰ *Nazi Persecution of Soviet Prisoners of War* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-persecution-of-soviet-prisoners-of-war> (pristup: 8. siječnja 2023.).

(njem. *Untermenschen*) te stoga nije pretjerano mario kako će se njemački vojnici, dočasnici i časnici ponašati prema njima.³¹¹ Čitajući među retcima, sve je bilo dopušteno.

Zdravi i ranjeni su sovjetski zarobljenici često umirali dok su pješke išli prema logorima koji su bili smješteni u Poljskoj ili Njemačkoj. Bili su prvi na koje je njemačka politika upotrijebila metodu izgladnjivanja, dopuštajući im da unose u sebe maksimalno 2,200 kalorija na dan. No niti ta brojka nije bila svakodnevna, pošto su zarobljenici većinom dobivali oko 700 kalorija dnevno. Rezultat manjka hrane je naravno bila glad, a posljedično tome i smrt. Glad nije bila jedina opasnost pošto su zarobljenici imali lošu odjeću i smještaj, što je rezultiralo epidemijama dizenterije i tifusa. Izvori govore da je tijekom listopada 1941. godine gotovo 5,000 zarobljenika umiralo svaki dan, a sa zimom je ta brojka bila i veća. One ranjene se streljalo, a tako se postupalo i s potencijalnim dezerterima i svima onima koji su u njemačkim očima nešto zgriješili. Također su postojala i masovna pogubljenja pri čemu se zarobljenike streljalo u rovovima i kraj rijeka dok se neke žive spaljivalo. Oni koji bi preživjeli sve prethodne nehumanosti bi dolazili u istrebljivačke logore, napose u Auschwitz-Birkenau i Majdanek za koje je Heinrich Himmler smatrao da su sagrađeni samo za sovjetske zarobljenike. Upravo se na njima u Auschwitzu testirao plin *Zyklon B* i njegova učinkovitost, a zbog njegove uspješnosti, nacisti su tim plinom nastavili ubijati Židove.³¹² Nijemci su ukupno zarobili oko 5,7 milijuna sovjetskog vojnog osoblja, od čega je 3,3 milijuna ubijeno ili umrlo, što je 57% od ukupnog broja. Za usporedbu, od 231,000 angloameričkih zarobljenika, ubijeno ih je 8,300 ili 3,6 posto.³¹³

7.1.3. Film i stvarnost: zarobljenici³¹⁴

Andrei Sokolov je svojom strpljivošću, hrabrošću i izdržljivošću uspio preživjeti njemačke logore za sovjetske ratne zarobljenike u kojima je bio čak nekoliko godina. U filmu je prikazan cijeli njegov put, od trenutka kada eksplozija bombe prevrće njegov kamion iz kojeg se uspije izvući, nakon čega biva zarobljen od njemačkih vojnika, preko njegovog mukotrpnog fizičkog rada, do trenutka kada uspješno pobjegne u sovjetske linije. Zarobljenici su pri mukotrpnom pješaćenju

³¹¹ *The Treatment of Soviet POWs: Starvation, Disease, and Shootings, June 1941 – January 1942* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-treatment-of-soviet-pows-starvation-disease-and-shootings-june-1941-january-1942> (pristup: 8. siječnja 2023.).

³¹² *The Treatment of Soviet POWs: Starvation, Disease, and Shootings, June 1941 – January 1942* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-treatment-of-soviet-pows-starvation-disease-and-shootings-june-1941-january-1942> (pristup: 8. siječnja 2023.).

³¹³ *Nazi Persecution of Soviet Prisoners of War* - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-persecution-of-soviet-prisoners-of-war> (pristup: 8. siječnja 2023.).

³¹⁴ *Судьба человека (FullHD, драма, реж. Сергей Бондарчук, 1959 г.)* - <https://www.youtube.com/watch?v=ov7bKYahGL4> (pristup: 16. siječnja 2023.).

prema logoru pjevali tradicionalnu rusku pjesmu *Katyushu*³¹⁵, napisanu i skladanu 1938. godine, a koja je tijekom „Velikog domovinskog rata“ imala i ratnu anti-njemačku verziju.³¹⁶ Zarobljenici su u filmu bili smješteni u razrušenoj pravoslavnoj crkvi, a poslije i na otvorenom, iza bodljikave žice. Ovakav je tretman bio uobičajen, kao i smaknuća na licu mjesta³¹⁷ koja se kroz film odvijaju nakon što je njemački časnik prozvao da komunisti, politički komesari, časnici i Židovi istupe dva koraka naprijed. Pošto nitko nije istupio, časnik je nasumce odabrao one čija su mu lica govorila da pripadaju u neku od ponuđenih kategorija te ih je pogubio.³¹⁸ Svjedoci onoga vremena govore da je netko mogao biti pogubljen samo zato jer je izgledao da zna čitati i/ili pisati, što se nije uklapalo u sliku „nečovjeka“ i „prljavog i nehumanog Slavena“.³¹⁹ Procjenjuje se da je oko pola milijuna zatvorenika streljano na ovakav način. Sokolov je potom morao iskopavati masovne grobnice, a njegov pokušaj bijega je neuspješno završio tako što su Nijemci na njega pustili pse. Sokolov je kao zarobljenik radio, kako sam kaže, u Saskoj, Ruhru, Bavarskoj, Turingiji, uzduž i poprijeko cijele Njemačke, što je bilo namijenjeno svim sovjetskim ratnim zarobljenicima. U ovom monologu Sokolov također ističe mizeran i jadan život zarobljenika kojeg su tukli svugdje i radi svačega. Zato jer je bio Rus, jer je bio živ, jer je radio za njih, tukli su ga i bez razloga, nadajući se da će pod tim batinjanjem umrijeti. Zbog toga svoj monolog zaključuje riječima da „Hitler vjerojatno nije imao dovoljno peći za sve nas“.³²⁰

Ovaj film pripada sovjetskom novom valu, kojeg odlikuju još dva filma izrađena u razdoblju od 1957. do 1959. godine: *Lete ždralovi* (rus. roman. *Letyat zhuravli*, eng. *The Cranes are Flying*, 1958.), redatelja Mikhaila Kolotozova te *Balada o vojniku* (rus. roman. *Ballada o soldate*, eng. *Ballad of a Soldier*, 1959.), redatelja Grigorija Čukraja. Filmovi su osim toga trebali započeti „kulturnog odleđivanje“ uzrokovanu destalinizacijom, omogućujući da se snimaju teme koje nisu bile dostupne tijekom Staljinovog okrutnog režima.³²¹ Film se ne može samo promatrati kroz prizmu povijesti i povijesnih činjenica o sovjetskim ratnim zarobljenicima. Ova priča koliko god je ratnog

³¹⁵ *Fate of a Man | War Movie | Full Movie* - <https://www.youtube.com/watch?v=O7xGW8UvBKQ> (pristup: 12. siječnja 2023.).

³¹⁶ J. von Geldern, R. Stites, 1995, 315–316. Tako primjerice original *Katyushe* počinje sa: „Rascvjetale jabuke i kruške“, dok ratna verzija započinje sa: „Razletjele se glave fašista“. U izvornoj je verziji Katyusha djevojka koja željno iščekuje svog dragog, dok u je u ratnoj verziji Katyusha djevojka koja ubija nacističke poljupce i zagrljajima.

³¹⁷ *The Nazi extermination of Soviet POWs in 1941 – 1942* - https://www.gendercide.org/case_soviet.html (pristup: 13. siječnja 2023.).

³¹⁸ *Fate of a Man | War Movie | Full Movie* - <https://www.youtube.com/watch?v=O7xGW8UvBKQ> (pristup: 12. siječnja 2023.).

³¹⁹ R. H. Bailey, 1981. 122.

³²⁰ *Fate of a Man | War Movie | Full Movie* - <https://www.youtube.com/watch?v=O7xGW8UvBKQ> (pristup: 12. siječnja 2023.).

³²¹ D. J. Youngblood, 2001, 845.

karaktera, toliko odiše emocijama kroz koje se u filmu postavljaju mnoga pitanja na koja možda i ne možemo odgovoriti. U uvodnim riječima trećeg poglavlja ovoga rada je napisano kako ono što se dogodilo u ratu zaista znaju samo oni koji su ga preživjeli ili proživjeli. Ovaj film zapravo potvrđuje te riječi jer samo oni koji su bili zarobljenici znaju što su vidjeli, što su osjećali i kako su preživljavali i proživljavali te sumorne dane. Bondarčuk je pokušao prikazati ljudima neku drugačiju dimenziju ljudske patnje u kojoj nema iskrcavanja iz aviona, borbi tenkova pa čak niti borbi prsa u prsa. Ovdje je ljudska patnja prožeta s instinktom za preživljavanjem, sirovom snagom i psihičkom neslomljivošću. Čak i kada se izvuče iz zarobljeništva, iz tog mračnog tunela, Sokolov ponovno upada u drugi kada saznaje da mu cijela obitelj biva pobijena, a uskoro i sin. Ovdje Sokolov biva simbol za sve sovjetske vojnike koji su proživjeli isto, koji su ugledali ruševine svojih kuća, trupla i pogrebe svojih najmilijih, uništenje onoga što su godinama gradili vlastitim rukama. Naposljetku za neke taj mračni tunel postaje završnica, dok se za neke pokaže i svijetlo kao što je to bilo malo siročić, dječak Vanja, kojeg Sokolov udomi kao svog sina. Vanja postaje simbol novog doba, novog razdoblja u kojem će se život početi ponovno graditi i u konačnici sagraditi te time postati budućnost svih.

8. Kineski prikazi rata protiv Japana

Rat je za stanovnike istočne i jugoistočne Azije počeo ranije nego kod Europljana, ovisno o tome kada su ulazili u sukob s Japanom i koliko su dugo uspijevali pružati otpor njegovom imperijalizmu. Zbog toga naslov ovoga poglavlja nije „Kineski prikazi Drugog svjetskog rata“, već „rata protiv Japana“, a razlog je kineska rastrganost između tri sukoba koji su se prelijevali jedan na drugi: Kineski građanski, Drugi kinesko-japanski i Drugi svjetski rat. U nastavku rada će se obraditi dva filma kineske produkcije čija se teme odnose na krvave sukobe Kineza i Japanaca. To su filmovi *800* (pinyin: *Ba bai*, kin. 八百, eng. *The Eight Hundred*, 2020.) i *Nanking! Nanking!* (pinyin: *Nanjing! Nanjing!*, kin. 南京！南京！, eng. *City of Life and Death*, 2007.).

8.1. *800* (pinyin: *Ba bai*, kin. 八百, eng. *The Eight Hundred*, 2020.)³²²

Kada se pretvorim u prah, vidjet ćeš moj osmijeh...

- citat na početku filma³²³

REDATELJ: Guan Hu

PRODUCENTI: Liang Jing, Wang Zhonglei

SCENARISTI: Guan Hu, Ge Rui

PRODUKCIJA: Beijing Diqi Yinxiang Entertainment, Huayi Brothers Media

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Cao Yu

MONTAŽER: Tu Yiran, Yongyi He

GLAZBA: Rupert Gregson-Williams, Andrew Kawczynski

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Lin Mu

TRAJANJE: 149 minuta

ULOGE:

Huang Zhizhong	Lao Hulu	Zhang Junyi	Xiao Hubei
Oho Ou	Duan Wu	Du Chun	potpukovnik Xie Jiny
Zhan Cheng	zapovjednik satnije Lei Xiong	Wang Qianyuan	Yang Guai
Jiang Wu	Lao Tie	Zhang Yi	Lao Suanpan
Zhang Youhao	Xiano Qiyue	Vision Wei	Zhu Shengzhong

³²² Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *Ba bai* - https://www.imdb.com/title/tt7294150/?ref=ttrel_rel_tt (pristup: 5. siječnja 2023.).

³²³ Eng. prijevod: „When I turn to dust, you will see my smile...“.

8.1.1. Sinopsis

Godine 1937. odvila se bitka za Šangaj kao dio Drugog kinesko-japanskog rata, a u bitci su sudjelovala 452 kineska vojnika Republike Kine koje je vodio potpukovnik Xie Jinyuan. Vojnicima je naređeno da obrane šangajsko skladište Sihang protiv brojnije japanske vojske. Unatoč odbijanju japanskih napada i potpunog okruženja, broj branitelja se smanjuje. S druge strane, cijelu opsadu promatraju građani međunarodnog naselja na drugoj obali rijeke koji u početku nisu toliko zabrinuti zbog situacije, dok naposljetku ne odluče pomoći kineskim vojnicima, uvidjevši njihovu volju i hrabrost da se obrane.³²⁴

8.1.2. Bitka za Šangaj: kopno

Dana 9. kolovoza 1937., zapovjednik 1. satnije Kopnenih snaga japanske carske mornarice (u daljnjem tekstu KSJCM³²⁵) Ohyama Isao i vodeći mornar 1. klase Saito Yozo su poginuli probivši se automobilom kroz kontrolnu točku Korpusa za očuvanje mira (eng. *Peace Preservation Corps*, PPC). Obje su strane prihvatile posljedice ove nesreće, no 11. su kolovoza Japanci poslali zahtjev Kinezima da se u potpunosti povuku iz Šangaja.³²⁶ Šangaj je tada sadržavao i Šangajsko međunarodno naselje (eng. *Shanghai International Settlement*), koje je sadržavalo 14 nacija iz raznih dijelova svijeta: Naselje je vodilo Šangajsko municipalno vijeće (ŠMV³²⁷) koje je omogućilo da Naselje ima vlastitu poštu, snage reda, vojsku i vatrogasce. No Francuzi su se, nezadovoljni angloameričkim tretmanom, odlučili odvojiti od Naselja i osnovati svoje vlastito pod imenom Francuska koncesija u Šangaju.³²⁸ Kinezi su se nalazili u sjevernom Šangaju, a elitne je jedinice vodio general-poručnik Zhang Zhizhong, zapovjednik 9. Armije³²⁹, koji je 13. kolovoza planirao napasti Japance. Na kineskoj je strani bio i Chiang Kai-shek, vođa Kuomitanga, koji je pokušao utjecati na zapadne sile da pokušaju zaustaviti mogući sukob. No, sukob je upravo i počeo tog datuma, pri čemu su KSJCM-ovi i kineski tenkovi razmijenili pucnjeve. Bitka je započela, a Japanci su imali podršku s mora i iz zraka. Chiang je ponovno pokušao utjecati na Zapad, napose medije za koje je želio da izvještavaju o sukobu. Idućeg je dana, 14. kolovoza, Ratno zrakoplovstvo Republike Kine (RZRK³³⁰) bombardiralo položaje Carske japanske mornarice, često gotovo pogodivši zapadne

³²⁴ *Ba bai* - https://www.imdb.com/title/tt7294150/?ref_=ttrel_rel_tt (pristup: 5. siječnja 2022.).

³²⁵ Eng. prijevod: *Imperial Japanese Naval Landing Forces* (IJNLF), jap. prijevod: *Dai-Nippon Teikoku Kaigun Rikusentai*.

³²⁶ B. Lai, 2017, 31.

³²⁷ Eng. prijevod: *Shanghai Municipal Council* (SMC).

³²⁸ B. Lai, 2017, 7. Engleski naziv za koncesiju: *Shanghai French Concession*.

³²⁹ B. Lai, 2017, 12.

³³⁰ Eng. prijevod: *Republic of China Air Force* (ROCAF).

brodove koji su bili tijesno usidreni na rijeci Huangpu. Zbog toga je ŠMV mobiliziralo Šangajski volonterski korpus (ŠVK³³¹) koji je sadržavao britanske, američke i talijanske bataljune koji su trebali zaštititi svoje brodove od potencijalnih napada. Nizozemci su s druge strane poslali u Šangaj kontigent marinaca. Od 14. do 17. su kolovoza Kinezi imali zamah protiv Japanaca, uništivši im logističko skladište, torpedirajući im brod *Idzumo* te pojačavši svoje snage u obliku 98. divizije, što je rezultiralo japanskim traženjem pojačanja.³³² No Kinezi nisu stali te je general Zhang lansirao napad koji je uključivao uz 98. još i 88. te 36. diviziju, kao i dvije tenkovske satnije. Kinezi su, unatoč snažnom otporu i gubitku svih tenkova i velikog broja vojnika, što je rezultat manjka znanja o modernoj taktici, strategiji i naoružanju, uspjeli izbaciti Japance iz istočnog Šangaja.³³³ Gradu i njegovom osvajanju je trebalo drugačije pristupiti.

Dana 23. kolovoza, Japanci su se iskrcali u Luodianu, Wusongu i Chuanshangu³³⁴, a Luodian se čak šest puta izmjenjivao u japanskim i kineskim rukama. Gubitkom Luodiana Kinezi su konačno dobili pažnju međunarodne zajednice koja je kinesku borbenost nazvala „veličanstvenom“. Zapad je bio na kineskoj strani.³³⁵ Idući je na redu bio Dachang za kojeg su se Kinezi i Japanci borili od 1. do 25. listopada, a koji je rezultirao padom i povlačenjem Kineza iz Šangaja. Kinezi su počeli prelaziti obližnji potok Suzhou do 27. listopada³³⁶, ali su se s Japancima za to mjesto borili do 31. listopada, što je završilo kineskim porazom.³³⁷ Dana 9. studenog Japanci su pronašli Šangaj praznim³³⁸, Kinezi su se povlačili prema liniji Wufu na sjeveru, a bitka je konačno završila 13. studenog. Idući je na redu bio Nanking.³³⁹

8.1.3. Film i stvarnost: skladište

Dana 26. listopada 1937. godine, 524. regimenta je dobila zapovijed da se povuče u skladište Sihang, prijašnje sjedište 88. divizije, koje se nalazilo sjeverno od potoka Suzhou, točno nasuprot međunarodnog naselja. Skladište je posjedovalo dovoljno hrane, prve pomoći i streljiva, što je trebalo osigurati vojnike Republike Kine da izdrže japanske napade. Iako je regimenta imala samo 453 vojnika spremna za borbu, propagandisti su tu brojku zaokružili na 800, istodobno stvorivši „Legendu o 800 hrabrih“. Regimentu je vodio pukovnik Shangguan Zhibiao, a bila je podijeljena

³³¹ Eng. prijevod: *Shanghai Volunteer Corps (SVC)*.

³³² B. Lai, 2017, 32–33.

³³³ B. Lai, 2017, 36.

³³⁴ B. Lai, 2017, 44.

³³⁵ B. Lai, 2017, 47–48.

³³⁶ B. Lai, 2017, 50–51.

³³⁷ B. Lai, 2017, 55.

³³⁸ B. Lai, 2017, 59.

³³⁹ B. Lai, 2017, 63–64.

na tri satnije i jednu strojničku satniju. Prva je satnija osiguravala cestu Tibet, treća poziciju koja je gledala prema drugoj strani obale, dok je druga satnija osiguravala preostale strane. Na krovu su bile smještene dvije njemačke strojnice *Maxim* HMG tip 24³⁴⁰, a cijela je regimenta bila njemački opremljena i uvježbana, zahvaljujući tome što je tijekom dvadesetih bankrotirana Weimarska Njemačka trebala novac, dok je ratna Kina trebala oružje. Chiang je čak imao u planu uz pomoć Nijemaca opremiti i obučiti 60 kineskih „germaniziranih“ divizija, ali su se planovi poremetili, a umjesto 60, njih je naposljetku 30 bilo opremljeno i uvježbano na njemački način.³⁴¹ U filmu je vrlo jasno vidljivo da je riječ o njemačkim uniformama i oružju, poglavito ako se gledatelj prisjeti koje je boje uniforma i kako kaciga izgleda, neće mu biti problem identificirati opremu i oružje njemačke proizvodnje.

U filmu je bitka jasno podijeljena na četiri dana, pri čemu su prvog dana (27. listopada) Japanci rušili zastave Republike Kine, ali i upali u zamku koju su joj Kinezi postavili. Japanci su zauzvrat u skladište ubacili plinske bombe, čiji se dim širio i na područje Međunarodnog naselja koje se nije smjelo ugrožavati. Politika je bila da samo civili mogu unutra, a prihvata samo jednog kineskog vojnika značio bi ulazak naselja, a time i sila koje su upravljale njime, u rat. Zbog toga Japanci nisu smjeli koristiti tešku artiljeriju i lovce zbog potencijalne ugroze Naselja.³⁴² Drugi su dan (28. listopada) Japanci napali još većom silinom koja je bila razorna za kineske snage. Ne nalazeći izlaza, a vidjevši da Japanci žele razoriti željezna vrata, nekoliko se kineskih vojnika odlučilo baciti sa četvrtog kata zgrade kako bi aktivirali bombe koje su nosili oko sebe i tako spriječili razaranje vrata.³⁴³ Zapanjujuća je scena u filmu kada stanovnici Naselja s jedne strane gledaju kako kineski vojnici izgovore svoje ime i prezime te se potom bacaju na Japance koji niti ne slute da je kraj njih sletio bombaš samoubojica. To je bio trenutak kada je javnost i međunarodna zajednica odlučila stati uz Kineze. Te je noći, preplivavši Suzhou, u skladište došla i djevojka koja je ispod odjeće prenijela zastavu Republike Kine. Riječ je bila od 14-godišnjoj Yang Huimin zahvaljujući kojoj je zastava sutradan (29. listopada) postavljena na krov skladišta. Japanci su odmah uzvratili, poslavi ovaj put avione i pokušavajući srušiti zastavu rafalnom paljbom³⁴⁴, no kineski su branitelji uporno održavali zastavu uspravnom, a scena je podsjećala na američko dizanje zastave na Iwo Jimi gotovo

³⁴⁰ B. Lai, 2017, 53–54.

³⁴¹ B. Lai, 2017, 17–18.

³⁴² B. Lai, 2017, 54.

³⁴³ B. Lai, 2017, 58.

³⁴⁴ B. Lai, 2017, 54.

osam godina poslije. Japanski su avioni prouzrokovali problem i u Naselju rafalnom paljbom koja se nastavila i preko njegovih ulica, time ranivši nekoliko civila i ubivši britanskog vojnika.³⁴⁵

Posljednji je dan obilježio razvijanje velike zastave Crvenog križa preko mosta, označivši taj prostor sigurnom zonom preko koje vojnici mogu prijeći. Chiang je zapovijedio da se vojnici povuku i evakuiraju 31. listopada, no zapovjednik Xie Jinyuan je povukao svoje ljude prema Naselju tijekom noći 1. studenog. Iako film odaje dojam da je mnogo njih poginulo tijekom prelaska mosta, u stvarnosti je od 376 vojnika njih deset poginulo, drugih deset je bilo ranjeno tijekom prelaska, a 27 je bilo preteško ozlijeđeno da bi ih se maknulo na sigurno.³⁴⁶ Film završava s masom vojnika koji trče preko mosta, dok ih s druge strane u Naselju čekaju civili s pruženim rukama da ih odvedu na sigurno. No što se s njima poslije dogodilo? Vojnicima je odmah oduzeto oružje te su odvedeni u talijanski dio Naselja kao ratni zarobljenici jer su Japanci prijetili da će napasti Naselje ako ga ovi napuste. S druge je strane oko 5 tisuća vojnika na koncu bitke za Šangaj pobjeglo u francuski dio Naselja koji ih nije tretirao kao zarobljenike, već ih je pustio. Zapovjednik Xie je naposljetku ubijen 1941. godine, a nakon američke objave rata Japanu, Naselje su zauzeli Japanci koji su poslali preživjelih „800 heroja“ na težak fizički rad.³⁴⁷

Kao što je već u uvodnim riječima ovoga poglavlja navedeno, istočna je Azija već i prije 1939. godine proživljavala svoja tmurna ratna vremena čiji se kraj nije nazirao. Bitka za Šangaj se odvijala u okviru Drugog kinesko-japanskog rata, a memorabilna je epizoda o skladištu Sihang koja je postala simbolom kineskog otpora i hrabrosti. Iako će se nakon pogledanog filma pronaći oni koji će reći da je film ništa drugo doli propagande, postojat će i oni koji će se zainteresirati za ispričanu priču, kao i cijeli rat u kojem je njih „800 hrabrih“ sudjelovalo te poginulo. Iako će zapadnim gledateljima poglavito trebati vremena da se naviknu na istočnoazijski način glume, jezik, produkciju, kinematografiju i slično, što je sasvim normalno, nakon pogledanog u sjećanju ostaju urezane neke scene koje je teško izbaciti, poglavito kada se o njima još dodatno pročita u literaturi, poput kineskih vojnika koji su s bombama oko sebe iskakali iz zgrade na japanske vojnike.³⁴⁸ Također ostaju u sjećanju i scene koje bi graničile s fantazijom da one nisu zaista postojale, poput potoka Suzhoua, koji je bio svojevrsna granica između rata i mira: skladišta, koje svakodnevno biva napadano od Japanaca nasuprot Međunarodnom naselju s čije obale mnogi civili, mahom stranci,

³⁴⁵ B. Lai, 2017, 54.

³⁴⁶ B. Lai, 2017, 54.

³⁴⁷ B. Lai, 2017, 54–55.

³⁴⁸ *Imperial Japanese VS Suicide Nationalist Chinese Bombers - The Eight Hundred 八百* - <https://www.youtube.com/watch?v=AheyqEkAzR8> (pristup: 16. siječnja 2023.).

gledaju krvavu i stvarnu borbu s druge strane obale i čiji se život odvija mirno. Civili koji su živjeli i svakodnevno svjedočili razaranju i oduzimanju života.

8.2. Grad života i smrti (pinyin: Nanjing! Nanjing!, kin. 南京！南京！eng. *City of Life and Death*, 2007.)³⁴⁹

Život je teži od smrti.

- japanski vojnik Kadokawa³⁵⁰

REDATELJ: Lu Chuan

PRODUCENTI: John Chong, Han Sanping, Qin Hong, Andy Zhang, Zhou Li

SCENARISTI: Lu Chuan

PRODUKCIJA: China Film Group Corporation, Chuan Films, Jiangsu Broadcasting System, Media Asia Films, Stellar Megamedia

DIREKTOR FOTOGRAFIJE: Cao Yu

MONTAŽER: Teng Yun

GLAZBA: Liu Tong

PRODUKCIJSKI DIZAJN: Hao Yi

TRAJANJE: 133 minute

ULOGE:

Liu Ye	Lu Jianxiong	Gao Yuanyuan	Jiang Shuyun
Fan Wei	Tang Tianxiang	Qin Lan	Madam Zhou
Nakaizumi Hideo	Kadokawa Masao	Jiang Yiyan	Jiang Xiangjun
Yao Di	Zhou Xiaomei	John Paisley	John Rabe

8.2.1. Sinopsis

Godine 1937. odvila se bitka za Nanking kao dio Drugog kinesko-japanskog rata. Japanci ulaze Nanking, tadašnji glavni grad Kine, te započinju s krvoprolićem poznato kao „Masakr u Nankingu“. Tijekom samo nekoliko tjedana, japanski su vojnici pobili na desetke tisuća kineskih civila i vojnika, a film je fokusiran na priče i perspektive nekoliko fiktivnih i autentičnih, povijesnih, likova. Oni uključuju kineskog vojnika, japanskog vojnika, školskog učitelja, stranog misionara i nacističkog poduzetnika koji je spasio na tisuće kineskih civila, Johna Rabea.³⁵¹

³⁴⁹ Podaci o filmu ispod preuzeti sa: *Nanjing! Nanjing!* - https://www.imdb.com/title/tt1124052/?ref =nv_sr_srsg_0 (pristup: 5. siječnja 2023.).

³⁵⁰ Engleski prijevod: „Life is more difficult than death.“

³⁵¹ *Nanjing! Nanjing!* - https://www.imdb.com/title/tt1124052/?ref =nv_sr_srsg_0 (pristup: 5. siječnja 2023.).

8.2.2. Masakr u Nankingu: početak

Bitka za Nanking je započela nedugo nakon bitke za Šangaj. Od 1.³⁵² do 13. prosinca 1937. godine, Kineze su potiskivali i poražavali Japanci, a jedna od najtraumatičnijih epizoda u kineskoj povijesti je zasigurno bio masakr u Nankingu. Chiang je pokušavao uvjeriti njemačkog ambasadora Oskara Trautmanna da utječe na Japance i time pokuša spasiti bar nekoliko kineskih života. U Nankingu su se postrojbe uspjele izvući i pobjeći, dok su druge ostale, ne dobivši nikakve zapovjedi o povlačenju. Uskoro se stvorila gužva na vratima Yijaing, na koje je nahrupila hrpa beznadnih i izgubljenih civila. Zbog gužve se stvorio i stampedo zbog kojeg je mnogo civila poginulo bivajući zgnječeno ili pregaženo. Izgubila se i telefonska linija, a struje nije bilo. U takvoj je situaciji na stotine kineskih vojnika uvidjelo kako bi trebali skinuti svoje uniforme kako bi se kamuflirali u civile.³⁵³

Zapovjednik Japanske carske mornarice bio je general Iwane Matsui koji nije dozvolio bombardiranje teškim naoružanjem zbog povijesnih mjesta. Osim toga je naredio da samo jedna regimenta od svake prisutne divizije može ući Nanking kako bi smanjo japanski kontakt s Kinezima. Matsui je naime znao da su vojnici bili nedisciplinirani te je svaku vrstu ponašanja poput krađe ili provale striktno zabranio. Osim Matsuia, zapovijedao je i princ Asaka Yasuhiko koji je ipak naredio da se riješe svih zarobljenika. Nakon što su Matsui, Asaka i viceadmiral Hasegawa Kiyoshi trijumfalno ušli u grad, 17. je prosinca general Matsui zaprimio dojavu da časnici Mornarice rade zločine. No radi svoje je bolesti i lošeg zdravlja morao natrag u Šangaj, ostavivši Nanking u Asakinim rukama koji je potaknuo časnike da nastave sa svojim zlodjelima.³⁵⁴

8.2.3. Film i stvarnost: masakr³⁵⁵

Nakon ulaska u Nanking, Japanci su se suočili s ostacima kineske vojske koja se pokušala kamuflirati među obične civile te s onima koji su i dalje mjestimično pružali otpor. Ulične su borbe rezultirale japanskim pobjedama te velikim kineskim gubitcima i zarobljavanjima. U filmu je prikazano pogubljenje velikog broja vojnika streljanjem, spaljivanjem, živim pokapanjem i probadanjem, a masovna scena pogubljenja kraj obale je mogla predstavljati slučaj general-pukovnika Yamade koji je 14. prosinca tražio upute za postupanje sa zarobljenicima. Prvo je dobio

³⁵² B. Lai, 2017, 68.

³⁵³ B. Lai, 2017, 78.

³⁵⁴ B. Lai, 2017, 78–79.

³⁵⁵ *City of Life and Death - Official Trailer [HD]* - <https://www.youtube.com/watch?v=KGvrEIIQDj8> (pristup: 16. siječnja 2023.).

uputu da „ubije sve zarobljene“, njih više od 14 tisuća, ali je do 16. prosinca broj zarobljenih porastao na 17 tisuća, a upute su bile iste. Zarobljenicima su ruke bile vezane žicom te su bili odvedeni na riječnu obalu, a 65. je regimenta s tri strojnice pobila sve vojnike. Tijela su potom spaljena i izgurana u rijeku, koja je bila preplitka za toliki broj tijela, stoga su ona ostala na obali. Ubijanja su se nastavila, a 33. i 38. regimenta 16. divizije uz 7. regimentu 9. divizije su obavljale većinu posla, ubijajući svakoga tko bi im samo odavao izgled vojnika. Ono što je film propustio prikazati jest svojevrsno bizarno „natjecanje“ između poručnika Tsuyoshija Node i poručnika Toshiakija Mukaija u kojem su se kladili tko će samurajskim mačevima brže dekapitirati stotinu osoba. Radi svoga su „pothvata“ završili čak i na naslovnicama japanskih novina u kojima je Mukai „pobijedio“ 106 nasuprot Nodinih 105. No niti tu bizarnosti i nehumanosti nije došao kraj jer je poručnik Tanaka Gunkichi nadmašio obojicu pogubivši svojim samurajskim mačem više od 300 ljudi.³⁵⁶

Nijemac John Rabe bio je poduzetnik i član nacionalsocijalističke stranke u Trećem Reichu koji je zajedno s preostalim Amerikancima, Britancima i Nijemcima osnovao Međunarodnu sigurnosnu zonu u Nankingu (eng. *Nanjing International Safety Zone*). Zona je uspjela spasiti više od 300 tisuća civila, a unatoč tome što joj je japanska ambasada jamčila sigurnost, Japanska se carska vojska toga nije pridržavala. Rabe je redovio bilježio što je vidio i proživio, a jedna takva bilješka svjedoči o situaciji kada su Japanci provalili u njegov vrt, iznutra želeći otvoriti vrata posjeda. Rabe je odmah reagirao i otjerao Japance mašući svojim povezom sa svastikom oko ruke. Udomio je oko 650 muškaraca, djece i civila, a velika zastava svastike je služila kao zaštita od japanskih aviona koji radi toga nisu smjeli napasti Rabea.³⁵⁷ Unatoč tome, svastika oko ruke nije uvijek mogla zaštititi Kineze, pri čemu su Japanci iz Rabeove Zone uspjeli zatočiti 1,300 nenaoružanih vojnika koje su potom pogubili.³⁵⁸ Osim ove racije za vojnike, minutaža je filma bila posvećena i gnjusnom postupanju prema ženama koje su postale „žene za utjehu“. Iz naselja su oduzeli stotinu žena pri čemu su Japanci plaćali pet dolara za japansku djevojku te dva za kinesku ili korejsku. Sudbina žena bila je smrt, iako su ih volonterke Zone pokušale spasiti, režući im kosu i brišući lak sa noktiju. Ulogu u spašavanju je imala i američka misionarka Minnie Vautrin koja je zbog svoga djela prozvana „Božicom Nankinga“.³⁵⁹

³⁵⁶ B. Lai, 2017, 79–84.

³⁵⁷ B. Lai, 2017, 82.

³⁵⁸ B. Lai, 2017, 84–85.

³⁵⁹ B. Lai, 2017, 85.

Ukupno je oko 300 tisuća ljudi poginulo u bitci za Nanking, 44 tisuće je kineskih vojnika uspjelo pobjeći, dok je njih 46 tisuća bilo zarobljeno i većinom ubijeno u masovnim pogubljenjima. Mnogo onih odgovornih za ove masovne zločine nikada nije bilo ni kažnjeno gonjeno niti kažnjeno. SAD je nakon kraja rata odlučio čak i iskoristiti bivše vojnike kako bi stvorio snagu koja bi se borila protiv komunizma u Kini. No, ipak je bilo nekih koje je sud kaznio, među njima i generala Matsui Iwanea, general-poručnika Tani Hisaoa te trojicu poručnika koji su se natjecali u dekapitaciji. Svi su oni bili obješeni.³⁶⁰

Japanski vojnik Kagawa na kraju filma pusti dva kineska i jednog japanskog vojnika da odu, potom izvršivši samoubojstvo. Kagawa je simbolizirao grižnju savjesti japanskog vojnika koja je bila nezamisliva u tadašnjem vremenu, a za neke čak i danas. Kada naiđemo na ovakve događaje koji uključuju genocide, masakre i masovna ubojstva, upitamo se zar je ljudskost u čovjeku stvarno nestala? Film koji je snimljen u crno-bijeloj boji zapravo nas oslobađa od gledanja tolikih crvenih potoka krvi, baš kao i Spielbergov *Schindler*. Kao i on, i *Grad života i smrti* crno-bijelom slikom želi naglasiti koliko je masakr i općenito to tmurno razdoblje Nankinga bilo toliko bezbojno i blijedo, kao i cijelo razdoblje rata koje je kod Kineza, Korejaca i drugih trajalo još i duže. Vrlo malen broj dijaloga i rečenica koje likovi govore samo dodatno svjedoče o tome da se zbog svega ništa nije niti moglo reći. Smrt se u tom gradu prožima kroz crno-bijelu boju, dok ostale boje u obliku života dođu tek poslije, iako bi za neke možda došle prekasno, a za treće čak nikada.

³⁶⁰ B. Lai, 2017, 88–89.

9. Zaključak

Prikazi Drugog svjetskog rata i svih ostalih ratnih sukoba su u ovome radu samo djelić onoga što se sve snimilo te samo sitno zrno onoga što se stvarno događalo. Prva polovica dvadesetog je stoljeća obilježena ratnim zbivanjima, ratnim zločinima, ratnom ekonomijom, ratnim osobnostima i karakteristikama. Sve je bilo podređeno toj majušnoj riječi od samo tri slova za koju neki ni danas ne razumiju, niti će razumjeti u budućnosti, koliko je ogromna i preteška. Filmovi u crno-bijeloj tehnici su pokušavali prikazati rat kao bezbojnu masu događaja i ljudi koji su izgubili svoju boju onoga dana kada je u njihovim domovima proglašeno ratno stanje. Boje su rijetke, ali i beskorisne i nepotrebne jer bi osim crne i bijele, među morem zelene najviše prevladavala crvena boja. Djevojčica u kaputiću iz *Schindlerove liste* je nosila crvenu boju, a da nije možda bila niti svjesna koliko je simboliku nosila. Ni odrasli oko nje nisu shvatili koliko je crvena boja bitna, a mnoge zastave svijeta upravo tu boju nose kao simbolom prolijevanja krvi svoga naroda. Crno-bijela tehnika je upotrijebljena i u *Gradu života i smrti* koji se bavi teškom tematikom masakra u Nankingu za kojeg je korištenje boje isto tako nepotrebno i pomalo uvredljivo s obzirom na težinu svega što se događalo u tom gradu.

Stječe se dojam kako je boja u ratnom filmu precijenjena, iako je vrlo malen broj ratnih filmova zapravo snimljen u crno-bijeloj tehnici, dok je većina koju smo vidjeli i koje ćemo vidjeti, bila snimljena u spektru zelene, sive, crne i ostalih vojničkih boja i nijansi. „Nijanse zelene“ su najočitije u *Spašavanju vojnika Ryana* u kojem ne možemo pobjeći od te uobičajene vojničke boje, naglašavajući brojnost i količinu uloženog vojnog osoblja u iskrcavanju na Normandiju. Brojevi su s druge strane istaknuti u *Bitci na Neretvi*, što u ranjenicima, što u brojnom neprijatelju i malobrojnim partizanskim snagama. Čest je zapravo taj motiv „brojnog neprijatelja i malobrojnih domaćih snaga“ koji je široko rasprostranjen pod nazivom „borbe Davida i Golijata“. Ovakva se borba može povezati i s japanskim napadom na *Pearl Harbor*, prikazanim u filmu *Tora, Tora, Tora*, samo što se u ovom slučaju div Golijat nalazi u obliku SAD-a koji je dugo bio u snu da bi ga uspio probuditi tek ovaj napad. Možda nekakva anksioznost, iščekivanje i nestrpljivost su sadržani u filmovima *Dunkirk*, *Sudbina čovjeka* i *800*, pri čemu u svakom od ovih filmova gledatelj ne zna što će se dogoditi s likovima i hoće li se izvući s plaže, iz zarobljeništva ili iz skladišta.

Svi ovi navedeni jednostavno nabrojani motivi bezbojnog ili filma u boji, brojnosti, malobrojnosti, borbe između jačeg i slabijeg, anksioznosti, nestrpljivosti i iščekivanja, su samo manje crtice onoga što još dodatno odlikuje neki ratni film. No ono što je još prisutno u svakom ratnom filmu je ratni ili antiratni put kojim neki film želi ići. Film može približiti rat i ratne napore u koje su pojedinci ili

u koje je neka grupa uključena, ističući njihove pozitivne i negativne karakteristike i spremnost na žrtvu i borbu. Osim toga, film može isto tako sadržavati sve ove prethodno nabrojane čimbenike koji bi se naposljetku kretali prema antiratnom putu, oblikujući rat u nešto potpuno beskorisno, bizarno i nepotrebno. Ovakvi čimbenici mogu služiti u svrhu propagande, a pri izradi filma vrlo je bitno vidjeti kada se on napravio, u kakvim političkim okolnostima, u kojoj državi i je li u pitanju film koji je državno financiran ili ga je napravio studio ili neovisni filmaš. Velika većina ratnih filmova ne samo o Drugom svjetskom, već i drugim ratovima je imala državnu potporu, i to ne samo od ministarstva kulture i medija, već i ministarstva obrane, pogotovo ako je u pitanju bila osjetljiva tema koja je u nekom dijelu povijesti bila klasificirana.

Na gledateljima ostaje da filmove pogledaju i formiraju mišljenje o njemu i odluče je li bio možda previše ili premalo za njih. Na povjesničarima ostaje da istraživaju filmove i njihovu autentičnost, kao i da utječu na istinitost onoga što se prikazuje na platnu, u skladu s izvorima i činjenicama. Na filmašima, producentima, redateljima i scenaristima ostaje da stvaraju filmove koji će prikazivati autentičnost temeljenu prema izvorima i činjenicama, konzultirajući stručnjake kako bi izbjegli netočnosti. Svih pet osoba – gledatelj, povjesničar, redatelj, scenarist i producent – će na kraju biti zadovoljni ako se međusobno slušaju i ako znaju reakciju svakog pojedinačno, što je zapravo vrlo bitno ako uzmemo u obzir kontroverznost tema kojima Drugi svjetski rat obiluje, kao i cijelo 20. stoljeće.

10. Popis literature

MONOGRAFIJE I ČLANCI

- R. H. Bailey, 1981, *Prisoners of War*, Alexandria: Time-Life Books, 1981.
- O. Berezin, P. Kuzmichev, X. Leontyeva, 2018, *Key trends in Russian cinema*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory, 2018.
- J. W. Bishop Jr., 1946, Army Speech in the European Theater, *American Speech*, vol. 21, no. 4, Durham, 1946, str: 241 – 252.
- C. Boogs, T. Pollard, 2016, *The Hollywood War Machine: U. S. Militarism and Popular Culture*, New York & London: Routledge, 2016.
- B. Buley, 2008, *The New American Way of War: Military Culture and the Political Utility of Force*, London & New York: Routledge, 2008.
- Y. Cochavi, 2001a, Ghetto Cultural Life, *The Holocaust Encyclopedia*, ed. W. Laqueur, ass. ed. J. Tydor Baumel, New Haven and London: Yale University Press, 2001, 251–259.
- D. C. Dildy, 2010, *Dunkirk 1940. Operation Dynamo*, Oxford: Osprey Publishing, 2010.
- A. R. Dunlap, 1945, Gi Lingo, *American Speech*, vol. 20, no. 2, Durham, 1945, str: 147 – 148.
- R. Eberwein, 2007, *Armed forces: masculinity and sexuality in the American war film*, New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 2007.
- F. C. Foster, 2004, *Complete Guide to the United States Army Medals, Badges and Insignia World War II to Present*, Fountain Inn: MOA Press, 2004
- N. Franks, 1981, *Battle of Britain*, New York: Gallery Books, 1981.
- S. A. George, 2008, Invaders of the Cold War: Generic Disruptions and Shifting Gender Roles in 'The Day the Earth Stood Still', *Why We Fought: America's Wars in Film and History*, eds: P. C. Rollins & J. E. O'Connor, Lexington: The University Press of Kentucky, 2008, str: 349–313.
- Glossary of Army Slang, *American Speech*, vol. 16, no. 3, Durham, 1941, str: 163 – 169.
- R. Gorodznik Robinson, 2001, Chronology, *The Holocaust Encyclopedia*, ed. W. Laqueur, ass. ed. J. Tydor Baumel, New Haven and London: Yale University Press, 2001, xxi – xxxvii.
- N. Grossman, 2001, Ghettos: Hunger and Disease, *The Holocaust Encyclopedia*, ed. W. Laqueur, ass. ed. J. Tydor Baumel, New Haven and London: Yale University Press, 2001, 259 – 265.
- D. W. Hamilton, 1947, Pacific War Language, *American Speech*, vol. 22, no. 1, Durham, 1947, str: 54 – 56.
- L. Herlands Hornstein, 1945, More War Words, *American Speech*, vol. 20, no. 2, Durham, 1945, str: 150 – 151.
- L. Herlands Hornstein, 1946, Some Words of War and Peace from 1945, vol. 21, no. 1, Durham, 1946, str: 73–75.
- M. Horowitz, 1948, Slang of the American Paratrooper, *American Speech*, vol. 23, no. 3/4, Durham, 1948, str: 319.
- D. Imhoof, 2008, Culture Wars and the Local Screen: The Reception of 'Westfront' 1918 and 'All Quiet on the Western Front' in One German City, *Why We Fought: America's Wars in Film and History*, eds: P. C. Rollins & J. E. O'Connor, Lexington: The University Press of Kentucky, 2008, str: 175–195.
- M. T. Isenberg, 2008, The Great War Viewed from the 1920s: 'The Big Parade', *Why We Fought: America's Wars in Film and History*, eds: P. C. Rollins & J. E. O'Connor, Lexington: The University Press of Kentucky, 2008, str: 137–155.
- D. Y. Kim, 2020, *The Intimacies of Conflict: Cultural Memory and the Korean War*, New York: New York University Press, 2020.

- W. Klinger, D. Kuljiš, 2019, *Titov tajni imperij. Nepoznate operacije vojskovođe hladnog rata*, Zagreb: MB Books, 2019.
- B. Korea Gajski, 2015, Ključni momenti jugoslavenske i hrvatske diplomacije od 1941. do 1956., *Međunarodne studije*, vol. XV, No. 4, 2015.
- B. Lai, 2017, *Shanghai and Nanjing 1937. Massacre on the Yangtze*, Oxford: Osprey Publishing, 2017.
- J. Lancaster Riordan, 1948, A. V. G. Lingo, *American Speech*, vol. 23, no. 1, Durham, 1948, str: 29 – 32.
- K. A. Long, 2002, The Korean War in American Feature Films, *Teaching About Asia Through Film*, vol. 7, no. 3, Ann Arbor, 2002, str: 16–23.
- D. Martin, 2014, South Korean Cinema's Postwar Pain: Gender and National Division in Korean War Films from the 1950s to the 2000s, *The Journal of Korean Studies*, vol. 19, no. 1, Durham, 2014, str: 93–114.
- Mass Culture in Soviet Russia. Tales, Poems, Songs, Movies, Plays and Folklore 1917 – 1953*, 1995, eds. J. von Geldern, R. Stites, Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1995.
- E. H. Miller, 1946, More Air Force Slang, *American Speech*, vol. 21, No. 4, Durham, 1946, str: 309 – 310.
- R. Natkiel, 1985, *Atlas of World War II*, New York: Barnes & Noble Books, 1985.
- A. Peterlić, 2018, *Osnove teorije filma*, Zagreb: Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- P. Parker, 2010, *World History*, London: Dorling Kindersley, 2010.
- J. Pavičić, 2003, Igrani filmovi Fadila Hadžića, *Hrvatski filmski ljetopis*, god. 9, br. 34, Zagreb, 3 – 39.
- K. Pratt, 2006, *Everlasting Flower: A History of Korea*, London: Reaktion Books, 2006.
- D. Richards, 1973, The Battle of Britain, *History of the Second World War*, ed-in-ch: B. Liddel Hart, ed: B. Pitt, Singapur: Marshall Cavendish USA Ltd., 1973.
- S. E. Phillips, 2017, *Dunkirk – poraz pretvoren u pobjedu*, Zagreb: Zagrebačka naklada, 2017.
- P. C. Rollins, 2010, Using Popular Culture to Study the Vietnam War: Perils and Possibilities, *Why We Fought: America's Wars in Film and History*, eds: P. C. Rollins & J. E. O'Connor, Lexington: The University Press of Kentucky, 2008, str: 367–389.
- C. Smith, 2001, *Pearl Harbor: The Day of Infamy*, Oxford: Osprey Publishing, 2001.
- N. Tec, 2001b, Resistance in Eastern Europe, *The Holocaust Encyclopedia*, ed. W. Laqueur, ass. ed. J. Tydor Baumel, New Haven and London: Yale University Press, 2001, 543 – 550.
- The Encyclopedia of Weapons of World War II*, 1998, ed. C. Bishop, London: Barnes & Noble, Brown Pachaging Books, 1998.
- The Holocaust Encyclopedia*, 2001, ed. W. Laqueur, ass. ed. J. Tydor Baumel, New Haven and London: Yale University Press, 2001.
- F. J. Wetta, M. A. Novelli, 2008, On Telling the Truth About War, *Why We Fought: America's Wars in Film and History*, eds: P. C. Rollins & J. E. O'Conner, Lexington: The University Press of Kentucky, 2008, str: 259–282.
- D. J. Youngblood, 2001, A War Remembered: Soviet Films of the Great patriotic War, *The American Historical Review*, vol. 106, no. 3, Oxford, 2001.
- S. J. Zaloga, 2003, *D-Day 1944 (1) – Omaha Beach*, Oxford: Osprey Publishing, 2003.

DOKUMENTI I SCENARIJI

1949 Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War – https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (pristup 30. listopada 2022.).

Address to the Joint Session of the 107th Congress, 2001 – https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf (pristup: 21. studenog 2022.).

C. Nolan, 2017, *Dunkirk* - <https://www.scriptslug.com/assets/scripts/dunkirk-2017.pdf>

Федеральный закон от 05.05.2014 г. № 101-ФЗ – <http://www.kremlin.ru/acts/bank/38425> (pristup: 9. veljače 2023.).

September 28, 1962 to October 26, 1962, *The Cuban Missile Crisis, 1962*, eds. L. Chang & P. Kornbluh, New York, 1992, 1998 – https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/cuba_mis_cri/620928_621025%20Chronology%201.pdf (pristup: 30. srpnja 2022.).

State of the Union Address to the 108th Congress, 2003 – https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf (pristup: 26. studenog 2022.).

The Spanish-American War in Motion Pictures (cont. Thomas A. Edison, Inc) – <https://www.loc.gov/collections/spanish-american-war-in-motion-pictures/?fa=contributor:thomas+a.+edison,+inc&sb=date> (pristup 20. srpnja 2022.)

The Spanish-American War in Motion Pictures (cont. American Mutoscope and Biograph Company) – <https://www.loc.gov/collections/spanish-american-war-in-motion-pictures/?fa=contributor:american+mutoscope+and+biograph+company&sb=date> (pristup 20. srpnja 2022.)

World War II Posters, 1942 – 1945 – <https://catalog.archives.gov/id/513498> (pristup: 30. studenog 2022.).

S. Zailian, 1993, *Schindler's List* - <https://www.scriptslug.com/assets/scripts/schindlers-list-1993.pdf>

OCJENSKI RADOVI

C. L. Aube, 1998, *The Enduring Villain: German as Nazi Stereotypes in American Cinema*, Williamsburg: College of William & Mary – Arts & Sciences, 1998. [sveučilišni rad] – <https://scholarworks.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5669&context=etd> (pristup: 13. prosinca 2022.).

E. Šabić, 2017, *Bitka na Neretvi – čiji je to film?*, Sarajevo: Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu, 2017. [završni rad] – https://ff.unsa.ba/files/zavDipl/18_19/his/Emir-Sabic.pdf (pristup: 10. veljače 2023.).

ILUSTRATIVNA GRAĐA

Krakow, Poland: Schindler's Factory Site - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/map/krakow-poland-schindlers-factory-site?parent=en%2F7526> (pristup: 28. prosinca 2022.).

AFI – American Film Institute

Above and Beyond (1953) - <https://catalog.afi.com/Film/50384-ABOVE-ANDBEYOND?sid=2a1ec259-c912-4fd7-976c-846af20f517e&sr=10.552689&cp=1&pos=1> (pristup: 17. prosinca 2022.).

American Sniper (2014) - <https://catalog.afi.com/Film/70243-AMERICAN-SNIPER?sid=6ace76e7-407c-44b5-83cf-239f47e393b1&sr=10.849224&cp=1&pos=0> (pristup: 27. studenog 2022.).

Apocalypse Now (1979) - <https://catalog.afi.com/Film/67464-APOCALYPSE-NOW?sid=c59588ba-6664-4d9f-a716-12e1c3fb7592&sr=26.128775&cp=1&pos=0> (pristup: 6. kolovoza 2022.).

Away All Boats (1956) - <https://catalog.afi.com/Catalog/moviedetails/51744> (pristup: 23. prosinca 2022.).

Battle Hymn (1957) - <https://catalog.afi.com/Film/51751-BATTLE-HYMN?sid=1b77cf2f-8644-4226-ae09-6dbb67197a89&sr=11.576003&cp=1&pos=0> (pristup 25. srpnja 2022.).

Born on the Fourth of July (1989) - <https://catalog.afi.com/Film/57927-BORN-ONTHEFOURTHOFJULY?sid=85064f79-f354-4657-b511-4d56ef3a1287&sr=13.546249&cp=1&pos=0> (pristup: 4. studenog 2022.).

Coming Home (1978) - <https://catalog.afi.com/Film/56261-COMING-HOME?sid=67b05f88-c818-49b1-850c-670bcd170741&sr=10.387802&cp=1&pos=0> (pristup: 5. kolovoza 2020.).

Fat Man and Little Boy (1989) - <https://catalog.afi.com/Film/58066-FAT-MANANDLITTLEBOY?sid=5811cfad-0801-4d69-935b-f9c4382ad85f&sr=14.242773&cp=1&pos=0> (pristup: 23. prosinca 2022.).

Full Metal Jacket (1987) - <https://catalog.afi.com/Film/57623-FULL-METALJACKET?sid=243d79fb-3344-4709-814e-dda034d33fa6&sr=14.289326&cp=1&pos=0> (pristup: 2. studenog 2022.).

Good Morning, Vietnam (1987) - <https://catalog.afi.com/Film/57630-GOOD-MORNINGVIETNAM?sid=849ab971-2441-4b0f-a349-c650e1fd2573&sr=13.015746&cp=1&pos=0> (pristup: 4. studenog 2022.).

Hair (1979) - <https://catalog.afi.com/Film/56127-HAIR?sid=48aa3b8a-bd3a-4151-90b6-557b6e632563&sr=9.313613&cp=1&pos=0> (pristup: 18. studenog 2022.).

Hamburger Hill (1987) - <https://catalog.afi.com/Film/57633-HAMBURGER-HILL?sid=3705c148-cedb-4471-8167-bb6a756bfbe0&sr=11.568791&cp=1&pos=0> (pristup: 2. studenog 2022.).

I Was an American Spy (1951) - <https://catalog.afi.com/Film/50151-I-WASANAMERICANSPIY?sid=d34c9aa5-a3a8-42db-aedf-703df3927cb3&sr=16.05454&cp=1&pos=0> (pristup: 18. prosinca 2022.).

Lawrence of Arabia (1962) - <https://catalog.afi.com/Film/23993-LAWRENCE-OFARABIA?sid=73672b9d-0047-4894-9a38-0739763e8013&sr=8.403149&cp=1&pos=1> (pristup 21. srpnja 2022.).

Letters from Iwo Jima (2006) - <https://catalog.afi.com/Film/54818-LETTERS-FROMIWOJIMA?sid=80392985-1710-494c-a911-f30d7fb4e372&sr=17.27336&cp=1&pos=0> (pregled: 19. prosinca 2022.).

MacArthur (1977) - <https://catalog.afi.com/Film/55892-MACARTHUR?sid=2a399c35-57cc-473d-b70e-9276328f7e92&sr=11.715143&cp=1&pos=0> (17. prosinca 2022.).

Memphis Belle (1990) - <https://catalog.afi.com/Film/58610-MEMPHIS-BELLE?sid=fdcaab21-ac01-4167-af7a-dce37c0e0920&sr=12.045005&cp=1&pos=0> (pristup: 23. prosinca 2022.).

Patton (1970) - <https://catalog.afi.com/Film/23463-PATTON?sid=bae13e67-7689-40d2-889c-02c5074826b0&sr=18.84674&cp=1&pos=0> (17. prosinca 2022.).

Platoon (1986) - <https://catalog.afi.com/Film/68355-PLATOON?sid=ac42da99-e003-41fb-a758-159cb6304017&sr=23.83302&cp=1&pos=0> (pristup: 29. listopada 2022.).

Pork Chop Hill (1959) - <https://catalog.afi.com/Film/52992-PORK-CHOPHILL?sid=50a7b4e5-ca3f-4f53-9a81-1b62b837c17c&sr=14.3380785&cp=1&pos=0> (pregled 25. srpnja 2022.).

Saving Private Ryan (1998) - <https://catalog.afi.com/Film/67247-SAVING-PRIVATERYAN> (pristup: 2. siječnja 2023.).

Schindler's List (1993) - <https://catalog.afi.com/Film/67172-SCHINDLERS-LIST?sid=9d08e92e-cf1b-4701-8c3c-7441df02156c&sr=48.010265&cp=1&pos=0> (pristup: 27. prosinca 2022.).

Taxi Driver (1976) - <https://catalog.afi.com/Film/67969-TAXI-DRIVER?sid=27a7ac17-c3cd-43d7-b686-049b93890b29&sr=42.447994&cp=1&pos=0> (pristup: 10. studenog 2022.).

The Battle of Neretva (1971) - <https://catalog.afi.com/Film/54699-THE-BATTLEOFNERETVA?sid=9010df88-bc73-48a8-8456-425596936048&sr=10.677748&cp=1&pos=0> (pristup: 4. siječnja 2023.).

The Big Red One (1980) - <https://catalog.afi.com/Film/54288-THE-BIGREDONE?sid=d0c1c618-8f7b-4271-8d9f-4127436e9574&sr=10.1563425&cp=1&pos=0> (pristup: 19. prosinca 2022.).

The Deer Hunter (1978) - <https://catalog.afi.com/Film/55192-THE-DEERHUNTER?sid=adaa223f-7161-4e21-acd4-4a10de34d43e&sr=21.604544&cp=1&pos=0> (pristup: 5. kolovoza 2022.).

The Hurt Locker (2009) - <https://catalog.afi.com/Film/55793-THE-HURTLOCKER?sid=fefec9e1-b6c4-47f7-9446-efd271df0e83&sr=10.1674&cp=1&pos=0> (pristup: 27. studenog 2022.).

The Longest Day (1962) - <https://catalog.afi.com/Film/23731-THE-LONGESTDAY?sid=b062fc02-34ab-4ee6-941e-89cf0d8c04e0&sr=8.742408&cp=1&pos=0> (pristup: 22. prosinca 2022.).

The Outsider (1961) - <https://catalog.afi.com/Film/22420-THE-OUTSIDER?sid=3062c648-9ef7-49fb-95fa-d34c6406aaf8&sr=7.349624&cp=1&pos=0> (pristup: 17. prosinca 2022.).

The Thin Red Line (1964) - <https://catalog.afi.com/Film/22342-THE-THINREDLINE?sid=be5a4a0b-47c8-4a84-8f04-02ebf604a55d&sr=12.267971&cp=1&pos=0> (pristup: 23. prosinca 2022.).

To Hell and Back (1955) - <https://catalog.afi.com/Film/51698-TO-HELLANDBACK?sid=25b154c7-09ff-4bb9-b7cf-4d2ff40ec15e&sr=12.359396&cp=1&pos=0> (pristup: 18. prosinca 2022.).

Tora! Tora! Tora! - <https://catalog.afi.com/Catalog/moviedetails/23496> (pristup: 29. prosinca 2022.).

War Horse (2011) - <https://catalog.afi.com/Film/68299-WAR-HORSE?sid=178900f7-60d2-4ac2-80d5-ea57828a73c3&sr=9.728198&cp=1&pos=0> (pristup 21. srpnja 2022.).

We Were Soldiers (2002) - <https://catalog.afi.com/Film/62631-WE-WERESOLDIERS?sid=e9ae7f40-934e-45dc-baf0-99fa3d26a192&sr=12.529386&cp=1&pos=0> (pristup: 4. studenog 2022.).

Zero Dark Thirty (2012) - <https://catalog.afi.com/Film/69102-ZERO-DARKTHIRTY?sid=7855cfa9-a7c1-4789-9222-ff42635f5589&sr=12.682482&cp=1&pos=0> (pristup: 27. studenog 2022.).

BFI – British Film Institute

1917 - <http://collections-search.bfi.org.uk/web/Details/ChoiceFilmWorks/154709031> (pristup 21. srpnja 2022.)

Gallipoli - <http://collections-search.bfi.org.uk/web/Details/ChoiceFilmWorks/150108392#> (pristup 21. srpnja 2022.)

KMDb – Korean Movie Database

Piagol (Pi-agol) - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/00278> (pregled: 27. srpnja 2022.).

Taegukgi (Taegukgi Hwinallimyeo) - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/06113> (pregled: 27. srpnja 2022.).
Testimony (Jeung-eon) - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/02719> (pregled: 27. srpnja 2022.).
The Hand of Destiny (Unmyeong-ui son) - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/00270> (pristup 25. srpnja 2022.).
Welcome to Dongmakgol - <https://www.kmdb.or.kr/eng/db/kor/detail/movie/K/06630> (pregled: 27. srpnja 2022.).

IMDb

Away All Boats - <https://www.imdb.com/title/tt0048971/> (pristup 23. prosinca 2022.).
Ba bai - https://www.imdb.com/title/tt7294150/?ref_=ttrel_rel_tt (pristup: 5. siječnja 2023.).
Baiquien dai fu - https://www.imdb.com/title/tt0346565/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).
Battle of Britain - https://www.imdb.com/title/tt0064072/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 2. siječnja 2023.).
Bitva za Sevastopol - https://www.imdb.com/title/tt4084744/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 3. siječnja 2023.).
Bosko Buha - https://www.imdb.com/title/tt0078897/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).
Da 5 Bloods - https://www.imdb.com/title/tt9777644/?ref_=ttrel_rel_tt (pristup: 13. studenog 2022.).
Desant na Drvar - https://www.imdb.com/title/tt0056987/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 23. prosinca 2022.).
Di dao zhan - <https://www.imdb.com/title/tt1110246/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Dunkirk - https://www.imdb.com/title/tt5013056/plotsummary?ref_=tt_stry_pl#synopsis (pristup: 2. siječnja 2023.).
Enemy at the Gates - <https://www.imdb.com/title/tt0215750/> (pristup: 17. prosinca 2022.).
Feng sheng - <https://www.imdb.com/title/tt1434423/> (pristup: 22. prosinca 2022.).
Flags of Our Fathers (2006) - <https://www.imdb.com/title/tt0418689/> (pregled: 19. prosinca 2022.).
Fury - https://www.imdb.com/title/tt2713180/?ref_=fn_al_tt_1 (pristup: 4. siječnja 2023.).
Greyhound - <https://www.imdb.com/title/tt6048922/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Guizi lai le - <https://www.imdb.com/title/tt0245929/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Hacksaw Ridge - https://www.imdb.com/title/tt2119532/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 3. siječnja 2023.).
Igmanski mars - <https://www.imdb.com/title/tt0085713/> (pristup: 22. prosinca 2022.).
The Imitation Game - https://www.imdb.com/title/tt2084970/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 23. prosinca 2022.).
Inglourious Basterds - <https://www.imdb.com/title/tt0361748/> (pristup: 20. prosinca 2022.).
Kalashnikov - https://www.imdb.com/title/tt11547520/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 21. prosinca 2022.).
Kozara - <https://www.imdb.com/title/tt0055059/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Letchik - <https://www.imdb.com/title/tt14303882/> (pristup: 21. prosinca 2022.).
Mai wei - https://www.imdb.com/title/tt1606384/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 6. siječnja 2023.).
Midway - <https://www.imdb.com/title/tt6924650/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Nanjing! Nanjing! - https://www.imdb.com/title/tt1124052/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 5. siječnja 2023.).
Nikoletina Bursac - https://www.imdb.com/title/tt0170310/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 21. prosinca 2022.).
Operation Crossbow - <https://www.imdb.com/title/tt0059549/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Red Tails - <https://www.imdb.com/title/tt0485985/> (pristup: 19. prosinca 2022.).
Saving Private Ryan - https://www.imdb.com/title/tt0120815/?ref_=nv_sr_srsrg_0
Schindler's List - https://www.imdb.com/title/tt0108052/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 27. prosinca 2022.).
Sink the Bismarck! - <https://www.imdb.com/title/tt0054310/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Sudba cheloveka - https://www.imdb.com/title/tt0053317/?ref_=fn_al_tt_3 (pristup: 5. siječnja 2023.).
Sutjeska - <https://www.imdb.com/title/tt0070758/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
The Guns of Navarone - <https://www.imdb.com/title/tt0054953/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
The Trial of Chicago 7 - https://www.imdb.com/title/tt1070874/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 10. studenog 2022.).
The Thin Red Line - <https://www.imdb.com/title/tt0120863/> (pristup: 23. prosinca 2022.).
Tora! Tora! Tora! - https://www.imdb.com/title/tt0066473/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 29. prosinca 2022.).
Valter brani Sarajevo - https://www.imdb.com/title/tt0069452/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).
Yong bu xiao shi de dian bo - https://www.imdb.com/title/tt0352008/?ref_=nv_sr_srsrg_0 (pristup: 22. prosinca 2022.).
Vrhovi Zelengore - <https://www.imdb.com/title/tt0075407/> (pristup: 23. prosinca 2022.).

INTERNETSKE STRANICE:

alternative history - <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/alternative-history> (pristup: 20. prosinca 2022.).
alternative history - <https://www.merriam-webster.com/dictionary/alternative%20history> (pristup: 20. prosinca 2022.).
Battle of Hue City - <https://mca-marines.org/bsp/bsp-asia/hue-city/> (pristup: 2. studenog 2022.).
T. Bartlett, 1988 - <https://mca-marines.org/wp-content/uploads/Hue-City-Tet-68-No-Heroes.pdf> (pristup: 2. studenog 2022.).

Bethune, Henry Norman - http://www.biographi.ca/en/bio.php?id_nbr=8427 (pristup: 22. prosinca 2022.).

W. J. Boyne, 1999 - <https://web.archive.org/web/20051214141502/http://www.afa.org/magazine/March1999/0399canyon.asp> (pristup: 21. studenog 2022.).

Desant na Drvar - http://hrfilm.hr/baza_film.php?id=26 (pristup: 23. prosinca 2022.).

M. Jergović, 2017 - <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/branko-copic-ostavio-nam-je-nikoletinu-bursacko-kojeg-nakon-pisceve-smrti-vise-nema-tko-razumjeti-5472359> (pristup: 22. prosinca 2022.).

M. J. Friedman, 1981, Post-Vietnam syndrome: Recognition and management, *Psychosomatics*, vol. 22, no. 11, 1981 - <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0033318281734558?token=2222175BB90EE98D7154D5368EC2D8F1BFC D635BFB96C1EA084BDAFAEF253BB63096DB45D5AA82692A09C7D7464D406F&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230207235141> (pristup: 8. veljače 2023.).

Калашиников, 2020 - <https://www.kinoafisha.info/movies/8356815/> (pristup: 21. prosinca 2022.).

Korea and the Thirty-Eighth Parallel - <https://www.neh.gov/article/korea-and-thirty-eighth-parallel> (pristup: 10. siječnja 2023.).

Kozara - http://hrfilm.hr/baza_film.php?id=39 (pristup: 23. prosinca 2022.).

«Летчик»: Рецензия Киноафиши - <https://www.kinoafisha.info/reviews/8328966/> (pristup: 21. prosinca 2022.).

Let The Sunshine In – H.A.I.R - <https://genius.com/Hair-let-the-sunshine-in-lyrics> (pristup: 18. studenog 2022.).

Nazi Persecution of Soviet Prisoners of War - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-persecution-of-soviet-prisoners-of-war> (pristup: 8. siječnja 2023.).

Nikoletina Bursać - http://hrfilm.hr/baza_film.php?id=290 (pristup 22. prosinca 2022.).

ONI 226 – Allied Landing Craft and Ships - <http://www.ibiblio.org/hyperwar/USN/ref/ONI/ONI-226/ONI-226.pdf> (pristup: 10. siječnja 2023.).

Oskar Schindler - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/oskar-schindler> (pristup: 28. prosinca 2022.).

Posters Worth a Thousand Words – <https://artsandculture.google.com/project/world-war-ii-posters> (pristup: 30. studenog 2022.).

remake – <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52404> (pristup 10. ožujka 2023.).

The Krakow (Cracow) Ghetto during the Holocaust - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/krakow-cracow> (pristup: 29. prosinca 2022.).

The Nazi extermination of Soviet POWs in 1941 – 1942 - https://www.gendercide.org/case_soviet.html (pristup: 8. siječnja 2023.).

The Vietnam Oscars – <https://www.vanityfair.com/news/2008/03/warmovies200803> (pristup: 5. kolovoza 2022.).

The Treatment of Soviet POWs: Starvation, Disease, and Shootings, June 1941 – January 1942 - <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-treatment-of-soviet-pows-starvation-disease-and-shootings-june-1941january-1942> (pristup: 8. siječnja 2023.).

Visualizing Nonlinear Narratives with Story Curves - <https://vcg.seas.harvard.edu/publications/visualizing-nonlinear-narratives-with-story-curves/paper#:~:text=A%20nonlinear%20narrative%20is%20a,between%20past%20and%20future%20events> (pristup: 15. siječnja 2023.).

What did you do today... for freedom? – <https://collections.digitalmaryland.org/digital/collection/mdwp/id/47/> (pristup: 30. studenog 2022.).

What Really Happened During the Horrific Battle of Hamburger Hill? - <https://veteranlife.com/military-history/battle-of-hamburger-hill/> (pregled: 2. studenog 2022.).

World War II Poster Collection – <https://dc.library.northwestern.edu/collections/faf4f60e-78e0-4fbf-96ce-4ca8b4df597a> (pristup: 30. studenog 2022.).

VIDEOZAPISI

All Quiet on the Western Front – Official Trailer – Netflix - <https://www.youtube.com/watch?v=hf8EYbVxtCY> (pristup: 4. studenog 2022.).

Apocalypse Now – The Smell Of Napalm In The Morning – Starring Robert Duvall - <https://www.youtube.com/watch?v=Jts9suWIDIU> (pregled: 29. listopada 2022.).

Bitka na Neretvi - Rusenje mosta - <https://www.youtube.com/watch?v=N449QV1kMSc> (pristup: 16. siječnja 2023.).

City of Life and Death - Official Trailer [HD] - <https://www.youtube.com/watch?v=KGvrEIIQDj8> (pristup: 16. siječnja 2023.).

Dunkirk - Trailer 1 [HD] - <https://www.youtube.com/watch?v=F-eMt3SrfFU> (pristup: 16. siječnja 2023.).

Fate of a Man | War Movie | Full Movie - <https://www.youtube.com/watch?v=O7xGW8UvBKQ> (pristup: 12. siječnja 2023.).

Good Morning, Vietnam (1987) – First Broadcast - <https://www.youtube.com/watch?v=BIkfdNIHQE> (pristup: 4. studenog 2022.).

Hair – Let the Sunshine [HD] - <https://www.youtube.com/watch?v=lw7Uw0BDspM> (pristup: 18. studenog 2022.).

Imperial Japanese VS Suicide Nationalist Chinese Bombers - The Eight Hundred 八百 - <https://www.youtube.com/watch?v=AheyqEkAzR8> (pristup: 16. siječnja 2023.).

Platoon – The Village (1986) - <https://www.youtube.com/watch?v=SBGL1tFtCuM> (pristup 29. listopada 2022.).

Saving Private Ryan - Omaha Beach Scene (HDR - 4K - 5.1) - <https://www.youtube.com/watch?v=hdBEyitJ7Qc> (pristup: 16. siječnja 2023.).

Судьба человека (FullHD, драма, реж. Сергей Бондарчук, 1959 г.) - <https://www.youtube.com/watch?v=ov7bKyahGL4> (pristup: 16. siječnja 2023.).

The Big Parade (King Vidor, 1925) Excerpt: To the front – <https://www.youtube.com/watch?v=VRmqXBd5Xlk> (pregled: 29. listopada 2022.).

The Girl in Red - Schindler's List (3/9) Movie CLIP (1993) HD - <https://www.youtube.com/watch?v=j1VL-y9JHuI> (pristup: 16. siječnja 2023.).

Tokio Jokio | 1943 | World War 2 Era Propaganda Cartoon - <https://www.youtube.com/watch?v=sy9rGAO-qfc> (pristup: 12. prosinca 2022.).

Tora! Tora! Tora! : A surprise attack on Pearl Harbor begins - <https://www.youtube.com/watch?v=i0UjYPhbQtE> (pristup: 16. siječnja 2023.).

Tora! Tora! Tora! : Pearl Harbor in chaos - <https://www.youtube.com/watch?v=-Q7-pmpWuVY> (pristup: 16. siječnja 2023.).

War Horse (2011) – Saves the horse scene - <https://www.youtube.com/watch?v=mIIDFehBT0s> (pristup: 29. listopada 2022.).

11. Sažetak

Drugi svjetski rat je neiscrpna inspiracija za vizualne medije poput filma. Saveznici su još tijekom Rata izrađivali filmove koji su trebali potaknuti žar za borbom, dok su poslije završetka Rata filmovi poticali sjećanje na značajne pojedince, vojne jedinice, borbe i bitke. Filmovi su nastojali što autentičnije prikazati navedeno, a domoljublje, antiratni i/ili propagandni smjer su uobičajeni elementi filma, bili oni skrivene ili očite prirode. Ratni je film doživio svoj zamah prikazima Drugog svjetskog rata, a svaka zemlja i svaki narod koji je sudjelovao u Ratu, imao je svoje ratno iskustvo koje se rasprostiralo od manjih (ne)poznatijih crtica i anegdota do širokih priča i događaja većinom poznatih svima. Za bolje razumijevanje ratnog filma, ovaj je rad podijeljen u dva dijela: teoriju i film. Prvi dio obrađuje ratni film još od vremena Prvog svjetskog rata, preko ratova u Koreji i Vijetnamu, do onih u Iraku i Afganistanu. Osim navedenog, u tom se poglavlju rad preusmjerava na neizostavne elemente Drugog svjetskog rata, a kada bolje pogledamo, i svih drugih ratova: vojnike i časnike, borbe i bitke te oružje i tehnologiju. Drugi dio obrađuje film i to kroz ukupno osam poznatih filmskih uradaka koji su izrađeni u ukupno pet nacionalnih kinematografija koje su tijekom Drugog svjetskog rata svojim političkim, vojnim i ekonomskim djelovanjem bile na strani Saveznika: Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog Kraljevstva, Jugoslavije, Sovjetskog Saveza i Kine.

Ključne riječi: film, ratni film, Drugi svjetski rat, Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo, Jugoslavija, Sovjetski Savez, Kina

12. Summary

Depiction Of The Second World War In Cinema

The Second World War is an inexhaustible inspiration for the visual media such as films. During the War, the Allies were making films whose purpose was to encourage the eagerness to fight. On the other hand, after the end of the War, the films were focused on preserving the memory of prominent individuals, military units, fights and battles. In depiction of these themes, the films tried to be as authentic as possible, whilst patriotism, antiwar and/or propaganda were common elements of the films, regardless of their hidden or obvious nature. Incline of the war films was a result of the screenings during the War and each country and its nations that participated in the War had their own war experience – it was presented in the forms of (un)familiar vignettes and anecdotes as well as in the forms of the well-known wide tales and experiences. For better understanding of the war films, this paper is divided into two segments – theory and film. Former part is concerned with the war films since the times of World War I, the wars in Korea and Vietnam, and lastly, with the wars in Iraq and Afghanistan. In addition, the focus of this chapter is shifted on the crucial elements of the wars of this period, especially of the World War II – soldiers and officers, fights and battles, and weapons and technology. Latter part deals with eight popular films which were made in total of five national cinemas that were, based on their politics, military acts and economy, on the side of the Allies – the United States, the United Kingdom, Yugoslavia, the Soviet Union and China.

Keywords: film, war film, Second World War, United States of America, United Kingdom, Yugoslavia, Soviet Union, China